

UNIVERZITA PARDUBICE
FAKULTA FILOZOFICKÁ

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2011

Jan Makovička

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Reflexe regionálního tisku na okupaci sovětskými vojsky 1969 na Českolipsku

Jan Makovička

Bakalářská práce

2011

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Jan MAKOVIČKA**
Osobní číslo: **H07455**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny**
Název tématu: **Reflexe regionálního tisku na okupaci sovětskými vojsky
1969-1971 na Českolipsku**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Práce bude věnována analýze článků uveřejněných v regionálním periodiku *Nástup*, týkajících se intervence a následného "dočasného" pobytu sovětských okupačních vojsk, včetně podnětných příspěvků komentujících politické události a změny provázející počátek normalizace. V jednotlivých kapitolách se zpracovatel zaměří na popis srpnových událostí 1968 v Československu a jejich mezinárodně politickou odezvu, zejména pak na okolnosti související s umístěním sovětských vojsk v rámci českolipského okresu. Hlavní přínos práce bude spočívat ve sledování názorových změn obyvatel Českolipska v souvislosti s pobytem okupačních vojsk, navazování kontaktů a spolupráce mezi místním obyvatelstvem a sovětskými vojáky. Závěr práce bude věnován důsledkům působení sovětských vojsk na území českolipského okresu a současným možnostem využití bývalého vojenského újezdu Ralsko.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

BENČÍK, Antonín. V chapadlech kremelské chobotnice. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1617-9. FELCMAN, Ondřej; MERVART, Jan. Rok 1968 v poválečných dějinách Československa. 1. vyd. Ústí nad Orlicí: OFTIS, 2006. Edice dokumentů. ISBN 80-86845-56-7. FELCMAN, Ondřej; MERVART, Jan. Rok 1968 v poválečných dějinách Československa. 1. vyd. Ústí nad Orlicí: OFTIS, 2007. II. část. ISBN 978-80-86845-92-0. PECKA, Jindřich. Sovětská armáda v Československu 1968-1991. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1996. ISBN 80-85270-54-4. VALENTA, Jiří. Sovětská intervence v Československu 1968. 1. vyd. Praha: Svoboda, 1991. Anatomie rozhodnutí. Přel. z: Soviet Intervention in Czechoslovakia, 1968: Anatomy of a Decision. ISBN 80-205-0213-0. VÝPOVĚĎ PAMĚTNÍKA (Mgr. L. Smejkal - historik - VLASTIVĚDNÉ MUZEUM A GALERIE V ČESKÉ LÍPĚ) Nástup. Organ okresního výboru KSČ a rady Okresního národního výboru v České Lípě, 1969-1970. Liberec: Liberecké tiskárny.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Václav Veber
Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce: **30. dubna 2009**

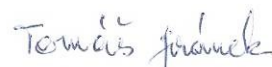
Termín odevzdání bakalářské práce: **31. března 2011**



prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.



doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2010

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V České Lípě dne 30. 8. 2011

Jan Makovička

Tímto bych rád poděkoval vedoucímu mé práce, kterým byl doc. PhDr. Václav Veber, za jeho neskonalou trpělivost a ochotu. Chci rovněž poděkovat Mgr. Ladislavu Smejkalovi za konzultaci zvoleného tématu a nemohu opomenout ani mojí rodinu, která mi vytvářela skvělé podmínky pro nerušenou práci.

ANOTACE

Úvodní pasáž předkládané práce se zabývá reformním děním roku 1968 v Československu. Její hlavní ambicí je však zmapování proměn veřejně projevovaných postojů, jak politické reprezentace, tak i veřejnosti, k provedení srpnové intervence vojsk Varšavské smlouvy do Československa a k nástupu normalizace. Jako prostředek reflexe okupační reality a měnících se společenských poměrů autor využívá článků publikovaných roku 1969 v českolipském týdeníku *Nástup*.

KLÍČOVÁ SLOVA

Československo, 1968/1969, Pražské jaro, intervence, normalizace, Českolipsko

TITLE

The occupation of the Česká Lípa region by the Soviet Army in 1969 as seen by the regional press.

ANNOTATION

Submitted essay analyses the 1968 reform events in Czechoslovakia. But its main ambition is to study the overturning publicly expressed stances of both, political representation and the public, on the August intervention of the Warsaw Pact Army in Czechoslovakia and consequently the beginning of the normalization. Author uses, as a source for the reflection on the occupation reality and ever changing situation in society, the articles published in 1969 by Ceska Lipa weekly newspaper the *Nástup*.

KEYWORDS

Czechoslovakia, 1968/1969, The Prague Spring, intervention, normalization, the Ceska Lipa region

OBSAH

<u>1. ZÁMĚR PRÁCE, POUŽITÉ PRAMENY A METODIKA</u>	8
<u>2. ROK 1968 JAKO VÝZNAMNÁ PERIODA ČESKOSLOVENSKÝCH DĚJIN</u>	11
2. 1 PRAŽSKÉ JARO A JEHO PERSPEKTIVY	11
2. 2 ČERVENCOVÉ LAVÍROVÁNÍ	16
2. 3 V PŘEDVEČER SAMOTNÉ INTERVENCE: KONEČNÉ ROZHODNUTÍ	24
2. 4 POLITICKÝ NEÚSPĚCH JINAK PRECIZNÍ VOJENSKÉ AKCE	29
2. 5 MOSKEVSKÁ DOHRA	35
2. 6 MEZINÁRODNÍ ODEZVA NA HROZÍCÍ INTERVENCI A JEJÍ VLIV NA ROZHODOVÁNÍ ČLENŮ POLITBYRA KSSS. MEZINÁRODNÍ REAKCE NA JEJÍ PROVEDENÍ.....	37
<u>3. REFLEKTOVÁNÍ OKUPAČNÍ REALITY DOBOVÝM ČESKOLIPSKÝM TISKEM</u> ..	40
3. 1 NADĚJE UMÍRÁ POSLEDNÍ (LEDEN AŽ BŘEZEN 1969).....	41
3. 1. 1 Poslanec FS Vilém Nový v dějinách Českolipska	45
3. 2 KONEC ILUZÍ (OD DUBNA 1969)	48
3. 2. 1 Zneužití výročí	56
3. 2. 2 Na počátku druhé etapy reálného socialismu v Československu.....	59
<u>4. ZÁVĚR</u>	65
SEZNAM ZKRATEK.....	67
POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA.....	69
RESUME.....	74
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	76

1. ZÁMĚR PRÁCE, POUŽITÉ PRAMENY A METODIKA

U práce tohoto typu, mám tím na mysli reflexi regionálního tisku, je dle mého soudu nezbytné úvodem ozřejmit podněty k jejímu zpracování, výběr geografické oblasti, prameny a metody, jimiž autor bude chtít dosáhnout kýžených závěrů. To je také důvod, proč jsem první kapitulu věnoval právě této problematice.

Hlavním smyslem této práce není podrobná analýza reformního roku 1968 v rámci poválečných československých dějin (tzv. polednový vývoj), toto téma již bylo, alespoň dle mého osobního názoru, podrobně zpracováno a zhodnoceno z mnoha úhlů pohledu (viz. seznam použité literatury). I přesto bych se rád v rámci druhé kapitoly obecně zmínil o reformním dění v Československu roku 1968 a o následné invazi „spřátelených“ vojsk Varšavské smlouvy v srpnu 1968, která předznamenala agonický konec obrodného procesu československé společnosti. Co se týče samotné invaze, pokusím se objasnit její plánování, přípravu, oficiální i skutečné důvody k jejímu provedení, očekávané i nepředpokládané důsledky a mezinárodní odezvu na její provedení. Jak již bylo naznačeno, polednový vývoj v ČSSR není hlavním tématem, ale pochopitelně nelze komentovat samotný akt intervence bez alespoň nastínění dějů předcházejících. Stejně tak nelze popisovat politicko-společenské změny po provedení invaze, bez předcházejícího pojednání o jejích okolnostech. Tolik na obhajobu věnování poměrně obsáhlé části práce popisu zmiňovaného úseku československých dějin, čemuž tematicky věnovalo svou tvorbu mnoho jiných a v pravdě erudovanějších autorů.

Nástin událostí po lednu 1968, spějících k provedení operace Dunaj, a popis různých aspektů této rozsáhlé vojenské operace tak vytvoří jakýsi všeobecný úvod do nosné problematiky rozebírané v rámci následujících stran, a tou je reflektování okupační reality dobovým českolipským tiskem.

S určitou rezervou bych se nebál tvrdit, že se tato práce ponese v duchu dějin mentalit a mikrohistorie. Proč zrovna v duchu dějin mentalit a mikrohistorie? Jednoduše proto, že se události související s umístěním „spřátelených“ vojsk na území tehdejší ČSSR pokusím uchopit v úzce regionálním měřítku (okres Česká Lípa), zhodnotit je na základě článků uveřejněných v týdeníku okresního významu *Nástup*, doplněných o výpověď více než erudovaného pamětníka, a to vše využít k naznačení obecně platné charakteristiky průběhu konsolidace vztahů mezi okupovanými a okupanty pod tlakem normalizačního režimu. Z čehož vyplývá, že se budu zejména snažit analyzovat změnu veřejně projevovaných

kolektivních, ale i individuálních postojů, místního obyvatelstva k okupačním vojskům, v závislosti na proměně společenských poměrů.

Články komentující politické dění, jak celostátní tak regionální, naopak poslouží k zmapování dohasínajícího odporu proreformních funkcionářů KSČ a následné snahy obměněného vedení KSČ o vytváření kladného mediálního obrazu sovětské armády. Zároveň tak bude vytvořena osa textu, objasňujícího dobové souvislosti, čímž bude přispěno k lepšímu pochopení uveřejněných výroků a prohlášení jednotlivých osobností veřejného života, institucí ale i řadových občanů.

Zde se nabízí osvětlit časové vymezení práce. Až na několik poznámek jsem záměrně vypustil poslední měsíce roku 1968, kdy jizvy na duši českého národa byly ještě příliš čerstvé a veřejnost byla v podstatě jednotná v odporu proti okupantům, tudíž ani konzervativní část politické reprezentace nenacházela odvahu k veřejnému projevení sympatií k politice Sovětského svazu. Až na konání několika aktivů příslušníků tzv. „zdravého jádra“ uvnitř KSČ, za účasti jejich příznivců a sovětských vojáků. Právě počátkem roku 1969 se situace začíná měnit, konzervativci se přestávají bát konfrontace s veřejností a představitelé reformního hnutí již ztrácejí dech. Zřejmým mocenským zvratem, což se odráží i v členění tohoto textu, byl nepochybně duben 1969, tedy nástup Gustava Husáka do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ. Vyjádřeno tehdejší terminologií se jednalo o významný mezník v konsolidaci poměrů. Vzhledem k cílům této práce, lépe řečeno k možnosti vyvodit kýžené závěry, bude plně dostačující ukončit výklad koncem roku 1969.

Dále je nutné objasnit výběr českolipského regionu. Je pravdou, že prameny použité pro vytvoření této práce, v tomto případě příspěvky v okresním týdeníku a výpovědi pamětníka, by bylo možné získat prakticky v rámci jakéhokoli jiného samosprávného celku tehdejší ČSSR. Vzniklé situaci po srpnu 1968 se tehdy, celkem pochopitelně, věnovala veškerá média, tudíž i stranický tisk na všech úrovních KSČ, tedy i *Nástup* vydávaný OV KSČ v České Lípě. Na obhajobu svého výběru však musím uvést fakt, že do prostoru Českolipska byly po provedení invaze dislokovány početné jednotky Varšavské smlouvy. Po provedení redislokace ČSLA byl sovětským vojskům přenechán Vojenský výcvikový prostor Ralsko, který svou rozlohou zabíral značnou část okresu Česká Lípa. Tudíž se domnívám, že místní obyvatelstvo přicházelo do styku s okupačními vojsky poměrně často a bylo pro něj mnohem obtížnější přijmout jejich přítomnost jako všední realitu, tak jak si to přálo zdravé jádro KSČ, ale hlavně představitelé SSSR. Proto mi přišel výběr této oblasti adekvátní záměrům předkládané práce.

V rámci úvodní kapitoly, bych ještě rád zmínil několik informací ohledně hlavní pramenné základny mé kvalifikační práce. Jak již bylo řečeno, jedná se především o články okresních novin *Nástup*. Týdeník *Nástup* začal vycházet v březnu 1960 jako periodikum, správní reformou¹, nově vzniklého okresu Česká Lípa². Během třiceti let existence *Nástupu*, došlo k několika drobným úpravám názvu a podtitulu. Pro potřeby této práce bylo čerpáno z ročníků s názvem *Nástup* a podtitulem *Týdeník OV KSČ a Rady ONV*. Následníkem *Nástupu* se v polistopadové éře staly *Českolipské listy*³.

Obsah *Nástupu* je z velké části tvořen texty dobrovolných přispěvatelů, i když autorsky se pochopitelně zapojili i samotní redaktoři nebo celé instituce. Přes fakt, že k tomuto týdeníku byla vypracována bibliografie pracovníky českolipského archivu, což je jev poměrně ojedinělý, je značným problémem dohledávání autorů jednotlivých textů. Zmíněná bibliografie, z pera Miloslava Sovadiny a Moniky Polcarové, se totiž týká pouze článků s historicko-vlastivědnou problematikou, kde se i díky osobním známostem lidí v rámci této profesní skupiny, podařilo dohledat autory písčích pod autorskou zkratkou. Ač by podle shody iniciál jednotlivých pracovníků OV KSČ (tedy i redakce) s autorskou značkou bylo leckdy možné dedukovat, kdo byl autorem konkrétního článku, stále by se nejednalo o zaručenou informaci. Proto u některých příspěvků bude v citaci uváděna pouze autorská značka, u neautorizovaných textů bude pochopitelně autor vynechán zcela.

Jak je patrné z předcházejícího textu, byl *Nástup* vydáván Okresním výborem KSČ v České Lípě, a řadí se tak mezi stranická periodika. Proto lze očekávat tendenčnost jednotlivých uveřejňovaných textů. Z tohoto důvodu jsem se informace z nich vyňaté, snažil uvést do kontextu pomocí dostupné odborné literatury, či upřesnit s pomocí Mrg. Vladislava Smejkala jakožto pamětníka a současně historika Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě.

Závěrem úvodní části zbývá dodat poznámku k řazení hlavní „heuristické“ pasáže mé práce. Původně jsem uvažoval skládat komentáře, parafráze i doslovné citace článků *Nástupu* tematicky, napříč jednotlivými ročníky a čísly, následně jsem však došel k poznání, že chronologické pořadí, víceméně respektující tok času, bude podstatně srozumitelnější.

Pro úplnost musím uvést na pravou míru rozdíly mezi zadáním, které je součástí úvodních stran, a samotným obsahem předkládané bakalářské práce. V kolonce „Zásady pro vypracování“ jsem přislíbil nastínit důsledky působení sovětských vojsk na území

¹ Správní reforma dle zákona o územním členění státu č. 36/1960 Sb.

² *Nástup* se tak stal náhradou předchozích okresních novin správní reformou sloučených okresů (*Budovatel* – okres Česká Lípa, *Družba* – okres Doksy, *Hlas Novoborska* – okres Nový Bor).

³ Od konce roku 1990.

českolipského okresu a současné možnosti využití bývalého vojenského újezdu Ralsko. Avšak vzhledem k uměřenosti rozsahu tohoto, již tak obsáhlého textu, jsem se zmíněný tematický bod rozhodl vynechat. Stejně důvody mě vedly k omezení časového rozsahu, v němž jsem se rozhodl danou problematiku postihnout. Tímto bych se rád omluvil potencionálním čtenářům, ač se domnívám, že na vystižení problematiky rozebírané na stránkách následujících, tyto změny nemají zásadní vliv.

2. ROK 1968 JAKO VÝZNAMNÁ PERIODA ČESKOSLOVENSKÝCH DĚJIN

Ač předpokládám, že většina adresátů předkládané kvalifikační práce je detailně obeznámena s touto, na významné události bohatou, etapou československých dějin, přesto bych jí v zájmu lepšího pochopení následujících kapitol krátce nastínil. Je nanejvýš zřejmé, že dění roku 1969, bylo oním pokusem o socialismus s lidskou tváří zásadně poznamenáno. Úvodní pasáž, jež je v podstatě kompilací dostupné odborné literatury, bude zahrnovat události hodné zaznamenání od ledna 1968 až do podepsání moskevského protokolu. Naopak, informace týkající se změny poměrů po návratu československé delegace z moskevských jednání a po radikálním nástupu normalizace v dubnu 1969, budou podrobněji zmíněny až jako součást komentářů k jednotlivým citacím z tisku.

Rád bych dodal, že v rámci úvodní kompilace jsem se pokusil porovnat názory a vyvozované závěry jednotlivých autorů. Ty spolu povětšinou korespondují, ale lze u nich nalézt drobné nuance, které připisují rozdílnosti využitých pramenů s ohledem na jejich dostupnost v době sepsání publikace. Výjimku tvoří studie O. Tůmy, ve které napadá závěry autorů, v jejichž duchu jsem úvodní pasáž práce v podstatě sestavoval. Musím uvést, že jsem se jeho zpochybněním pokusil vyhradit dostatečný prostor. Až na, z mého pohledu zbytečnou dedukci toho, co by následovalo nebyť intervence, jeho práci plně respektuji. Samozřejmě, že nelze opomenout rozdílné zkušenosti autorů, kteří rok 1968 osobně prožili. Zdeněk Mlynář byl dokonce přímým aktérem a jeho vzpomínky na dobu, kdy působil ve funkci tajemníka ÚV KSČ nám poskytují velice zajímavý úhel pohledu. Výsledkem by měla být komparativní syntéza dostupné literatury doplněná citacemi z edicí pramenů.

2. 1 PRAŽSKÉ JARO A JEHO PERSPEKTIVY

Příčiny možnosti uvolnění atmosféry poválečných socialistických režimů, sdružených ve východním bloku, jsou až notoricky známé. Po smrti vůdce Sovětského svazu J. V. Stalina

roku 1953 a zejména po kritice „kultu osobnosti“ ústy jeho pokračovatele ve funkci prvního tajemníka Komunistické strany Sovětského svazu N. S. Chruščova na XX. sjezdu KSSS, dochází k pomalému uvolňování stalinského pojetí socialismu. V rámci československých dějin je nutné zmínit fakt, že téměř paralelně se Stalinem umírá i Klement Gottwald a na jeho místo do vedení KSČ nastupuje Antonín Novotný (od roku 1957 také prezidentem). Ovšem vzhledem k charakteru jeho působení, počínajícím reformám se snažil spíše zabránit nebo je alespoň pozdržet, je tato změna pro následující výklad daleko méně podstatná.

Jak již bylo zmíněno, navzdory Novotného snahám, docházelo k pozvolnému tání režimu i za jeho působení v čelních státnických a stranických funkcích. Novotného kursu sice nahrávala situace v SSSR roku 1964, kdy dochází k odstranění Chruščova z funkce prvního tajemníka KSSS a jeho nahrazení L. I. Brežněvem, zastáncem návratu k stalinismu. Ale ani tento fakt nedokázal odvrátit jeho střet s reformními představiteli strany, kterým byla trnem v oku zejména kumulace funkcí A. Novotného (prezident a 1. tajemník KSČ). První a zásadní změnou byla výměna Novotného za A. Dubčeka ve vedení strany, které dalo podporu lednové plénum KSČ. Novotného se tak nepodařilo udržet u moci ani prostřednictvím podpory části vedení ČSLA, v čele s gen. Šejnou.

V těchto místech je nutno poznamenat, že Československo jako významný geopolitický prostor, hrálo v plánech Moskvy významnou úlohu již mnohem dříve než v druhé polovině 60. let 20. století, včetně záměrů na umístění sovětských vojsk na jeho území, obdobně jako tomu bylo v PLR nebo NDR. O umístění sovětských vojsk uvažovalo kremelské vedení již v 50. letech, přičemž jejich stažení z osvobozeného Československa v roce 1945, bylo s časovým odstupem sovětskými strategy chápáno jako zásadní taktická chyba. Za zmínku také stojí tajná čs.-sovětská smlouva z roku 1965 o vybudování skladů jaderných hlavic na území Československa. Poněvadž SSSR nedůvěřoval natolik svým satelitům, aby svěřil jejich armádám strategické zbraně, bylo nutné počítat s umístěním sovětských jednotek k obsluze těchto zbraňových systémů. Do té doby měla ČSLA k dispozici pouze raketové nosiče. Na dopravení hlavic v případě vypuknutí konfliktu by tak musela čekat. Nástupem Brežněva a jeho snah o restaurování stalinského pojetí socialismu, docházelo také k posílení politického vlivu čelních představitelů sovětské armády a tudíž úvahy, v již zmíněném duchu, se stávaly méně ojedinelými. Zejména v souvislosti s novou sovětskou vojenskou doktrínou, která počítala s nenadálým jaderným útokem, což ještě umocňovalo význam umístění sovětských vojsk a strategických zbraní v Československu.

Moc vlivného velení sovětských vojsk lze demonstrovat na následujícím příkladě, kdy dokázalo prosadit na post ministra národní obrany SSSR maršála Grečka i navzdory návrhu

Brežněva a na po něm uvolněné místo ve velení Varšavské smlouvy dosadit maršála Jakubovského. NATO i Varšavská smlouva tou dobou považovaly střední Evropu za hlavní bojiště potenciálního konfliktu mezi západem a východem, přičemž za zmínku stojí fakt, že ČSLA byla v plánech sovětského velení určena k obětování v prvním sledu bojů. Proto byla také na půdě Vojenské politické akademie připravována československá vojenská doktrína k omezení možnosti absolutního zničení čs. armády.

A. Benčík nepřímou naznačuje, že vojensko-strategické plány Moskvy hrály při rozhodování o invazi do Československa přinejmenším okrajovou roli.⁴ O. Tůma zastává vcelku podobný názor: „*Vojenské aspekty tedy možná v sovětském vedení hrály jistou roli ...*“⁵ „*Nicméně, byla to v nejlepším případě role vedlejší.*“⁶ Spatřovat hlavní motiv intervence v záměru Moskvy umístit na území ČSSR svá vojska, považuje za omyl. Tůma podobné interpretace označuje za hypotézy, které nemají oporu v dostupných pramenech.⁷ Své tvrzení dokládá pokračujícím tlakem Sovětů na prosazení vnitropolitických změn v Československu po jeho obsazení vojsky Varšavské pětky, ale i po dosažení dohody o „dočasném“ pobytu sovětské části vojsk v říjnu 1968.⁸

Za další výraz postoje vedení SSSR a „spřátelených“ socialistických zemí k probíhajícím změnám v Československu, můžeme považovat průběh schůzky varšavské pětky s československou delegací konané v Drážďanech 23. března 1968. Kritika 50. let a režimu A. Novotného, spojená se svobodou projevu, příprava Akčního programu atd..., to vše bylo ostře odsouzeno a kvalifikováno jako příprava kontrarevoluce, navíc připravovaná československá vojenská doktrína byla vnímána jako porušení smluv uzavřených v rámci varšavského paktu. Již zde zaznívají první skryté pohružky intervencí.

28. března 1968, i pod tíhou aféry rodinného přítele gen. Šejny, byl A. Novotný nucen abdikovat na funkci prezidenta republiky. Toho dne se také konaly přípravy dubnového pléna ÚV KSČ. Na jeho programu bylo, mimo jiné, přijetí Akčního programu a rozsáhlé personální změny v nejvyšších státních funkcích, včetně volby L. Svobody do funkce prezidenta. Dubnové plénum ÚV KSČ konané mezi 1. a 5. dubnem 1968, znamenalo definitivní nástup reformního procesu, navzdory drážďanské kritice.

Těsně následující XIII. zasedání ÚV KSSS, konané od 9. do 10. dubna 1968, se pochopitelně zabývalo situací v Československu. Podle údajů, uveřejněných v publikaci A.

⁴BENČÍK, Antonín. Rekviem za Pražské jaro: Důvěrná informace o přípravě a provedení srpnové intervence varšavské pětky v Československu 1968. 1. vyd. Třebíč: Tempo, 1998. s. 28-31.

⁵TŮMA, Oldřich. Nejhorší možná varianta: Srpen 1968. *Soudobé dějiny*, 2008, roč. 15, č. 2. s. 324.

⁶Tamtéž s. 325.

⁷Tamtéž s. 324.

⁸Tamtéž s. 322.

Benčíka *Operace „Dunaj“*, existují přesvědčivé důkazy, že v průběhu zmíněného pléna naznačil náčelník HPS gen. Jepišev ochotu moskevského vedení, v případě žádosti „zdravého“ jádra KSČ, poskytnout Československu internacionální pomoc prostřednictvím Sovětské armády. Což Benčík dokládá existencí dalších pramenů, svědčících o přípravě vojenské intervence, již před počátkem dubnového zasedání ÚV KSSS.⁹

Od 4. do 6. května 1968 probíhala jednání československé delegace, ve složení Dubček, Černík, Smrkovský a Biřák, s představiteli moskevského vedení, v čele s trojicí Brežněv, Kosygin a Podgornyj, kde se proreformní vůdci, tedy vyjma Biřáka, pokoušeli obhájit reformní proces v ČSSR. O závěrech, které z tohoto jednání vyvodili představitelé sovětské strany nejlépe svědčí skutečnost, že již během letu československé delegace zpět do Prahy 6. května, byl vládou SSSR vydán příkaz, k přípravě cvičení jedné sovětské divize na území Polska, blízko československých hranic. Zmíněné cvičení mělo být připraveno na 8. května. Jak dosvědčí následující text, nebyl tento termín ani v nejmenším náhodný. Současně byla na 8. května svolána tajná schůze varšavské pětky do Moskvy. Předmětem zmíněné schůze, která zasedala ve složení: Brežněv, Podgornyj, Gomulka, Ulbricht, Axen, Kádár, Erdélyi, Živkov, nebylo opět nic jiného, než situace v Československu a její řešení v intencích Moskvy. Následně přijatý postup k řešení situace, lze shrnout asi takto: Usilovat o získání reformního hnutí k potlačení neexistující (pozn. aut.) hrozby kontrarevoluce, pokud tento plán nevyjde, aktivizovat „zdravé jádro“ uvnitř KSČ a snažit se podpořit jeho pozici, kupříkladu konáním různých vojenských cvičení. Výběr z následujících událostí, je přesvědčivým důkazem uskutečňování načrtnutého scénáře. Pomineme-li návštěvu ruské generality pod zástěrkou gratulace L. Svobodovi ke zvolení prezidentem, která měla rekognoskovat situaci v ČSLA, je zaznamenání hodná spíše situace, k níž došlo během konání „Československo-polské manifestace k 50. výročí vzniku ČSR a k 23. výročí osvobození Rudou armádou“ v Těšíně 9. května. Tato akce, která se nakonec konala v duchu hesla „*Z pozic socialismu neustoupíme – jednotu bratrských národů uhájíme*“, ve spojení se synchronizovaným pohybem sovětské divize u československo-polské hranice, měla otestovat reakce československého lidu na případný vstup intervenčních jednotek. Za zmínku stojí fakt, že celá akce byla organizována KV KSČ v Ostravě, pod vedením Koldera, který domlouval podrobnosti s polskou stranou na tajné schůzce již 3.-4. května 1968. Jako jeden z hlavních řečníků těšínské manifestace, na které mělo, ale nezaznělo volání po příchodu sovětských jednotek, nemohl chybět A. Indra. Maršál Jakubovskij při zahájení cvičení dokonce vydal

⁹ BENČÍK, Antonín. *Operace „Dunaj“: Vojáci a Pražské jaro*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. s. 23.

rozkaz veliteli oné sovětské divize k překročení čs. hranic, který byl po zjištění, že u Těšina byla rozmístěna čs. tanková divize, nucen odvolat (čs. vedení přesuny vojsk v Polsku odhalilo předčasně). Nutno však zmínit, že ochota Moskvy k podpoře konzervativních představitelů KSČ byla demonstrována dostatečně. „*Vrůstajícímu nátlaku varšavské pětky a zvláště Moskvy podlehlí do určité míry a na určitou dobu i někteří reformní představitelé Dubčekova vedení.*“¹⁰

Jak bylo smluveno na schůzce varšavské pětky v Moskvě 8.května 1968, tak se také dělo. Další formou nátlaku a hlavně upevnění pozic konzervativního „zdravého jádra“ uvnitř KSČ, mělo být cvičení „*Šumava*“. Zmíněné cvičení bylo plánováno již na jednání ministrů obrany ČSSR a SSSR 20.-22. května 1968., tedy mezi M. Dzúrem a A. Grečkem. Jako termín zahájení byl stanoven 21. červen. „*Podle původní dohody se měly cvičení na území Československa zúčastnit štáby a značkovací jednotky československé, sovětské a maďarské armády. Štáby a jednotky polské armády měly cvičit na vlastním území v příhraničním pásmu, stejně tak štáby a jednotky NDR; ...*“¹¹

Na přelomu května a června (29.5.-1.6.1968) se konalo plenární zasedání ÚV KSČ, na kterém se projevilo, současným děním posílené, konzervativní křídlo ÚV KSČ. I přes tuto skutečnost, zde byl potvrzen „*Akční program KSČ*“ a rozhodnuto o svolání mimořádného XIV. sjezdu KSČ, původně plánovaného na 9. září 1968. Bylo zde také diskutováno státoprávní uspořádání republiky, což souviselo se slovenským požadavkem na federalizaci (řešeno již za A. Novotného, ten byl kritizován za protislovenský postoj (centralistická ústava z roku 1960)).

První bod plánu, z již několikrát zmíněné schůzky představitelů Varšavské smlouvy zněl: Usilovat o získání reformního hnutí... Tomu také odpovídala snaha Brežněva a Podgorného, získat pro své plány Smrkovského během návštěvy československé parlamentní delegace v SSSR ve dnech 4.-15. června 1968. Smrkovský, nabídku nahradit Dubčeka ve vedení strany v průběhu případného puče odmítl.

Vraťme se nyní ještě k vojenskému cvičení „*Šumava*“. Ve světle dnes dostupných pramenů, lze poměrně s jistotou tvrdit, že Moskva měla eminentní zájem cvičení uměle protahovat a udržet tak vojska Varšavské smlouvy na území ČSSR co nejdéle. O zvláštěnostech provázejících celé cvičení, jako nemožnost velení ČSLA podílet se na organizování celé akce, přítomnost vojsk PLR na československém území navzdory

¹⁰ Tamtéž. s. 36.

¹¹ Tamtéž. s. 39-40.

předchozím plánům atd., myslím, není třeba se podrobněji rozepisovat. Původní termín ukončení byl stanoven na 30. června 1968. Po obstrukcích maršála Jakubovského v roli velitele cvičení, jenž se ovšem dostal do konfliktu s reformisty, bylo oficiálně ukončeno k 2. červenci 1968. Zásadním problémem následujících dnů bylo vleklé stahování „spojeneckých“ vojsk z území ČSSR.

2. 2 ČERVENCOVÉ LAVÍROVÁNÍ

Stojaté vody zásadně rozčeřila dosti radikální výzva „Dva tisíce slov“ zformovaná L. Vaculíkem. Zásadním impulsem k jejímu sepsání byla obava radikálních zastánců reformy, že konzervativci se, počínaje květnem 1968, začali dostávat do popředí. Tento pocit radikálů byl doplněn rozhořčením celé československé společnosti nad zdlouhavým odsunem sovětských a polských vojsk z Československa, který nebyla sto pochopit. Je nutné si uvědomit, že záměry moskevských vládců nebyly zřejmé ani reformnímu vedení, natož pak široké veřejnosti. Ale zpět k výzvě „Dva tisíce slov“. „*Pod výzvou byly podpisy tisíců lidí nejrůznějších profesí, od věhlasných vědců a umělců až po prosté dělníky a zemědělce, komunisty i nekomunisty, včetně několika členů ÚV KSČ.*“¹² Je třeba uvést, že její znění bylo natolik proreformně laděné, až hraničilo s porušováním platných zákonů. Proto navzdory úmyslům autora a signujících podpořila spíše konzervativce a Moskvu utvrdila v jejich představách o probíhající kontrarevoluci v Československu. Z těchto důvodů byli reformní představitelé zastoupení v ÚV KSČ nuceni její vyznění všelijak umírňovat. Tečkou za jejich snahami o uklidnění situace se stal článek J. Smrkovského „*Jeden tisíc slov*“, jenž upozorňoval na vzrušenou atmosféru v době jejího vzniku, vybízel k rozváznému a demokratickému řešení kádrových změn ve straně atd...

K normalizaci vztahů s moskevským vedením, pakliže existoval nějaký způsob jejich urovnání, nepřispěly ani dvě následující události. První byla zveřejnění dokumentu „*Memorandum – Formulovat a konstituovat československé zájmy v oblasti vojenské*“ z dílny VPA a VAAZ, což byl návrh čs. vojenské doktríny, o které jsem se zmiňoval i v předcházejícím textu. Stručně řečeno, šlo o kompromis, který na jedné straně nechtěl upřednostnit sovětský plán války s nasazením zbraní hromadného ničení, což de facto znamenalo fyzickou likvidaci Československa, a zároveň československý vojenský plán udržet v rámci povinností plynoucích z členství ve Varšavské smlouvě. Druhou událostí byly

¹² Tamtéž. s. 50.

volby delegátů XIV. sjezdu KSČ¹³, kdy 80% zvolených byli Dubčekovi stoupenci. Tím byla vyjádřena obrovská podpora reformnímu proudu, zvláště pak ve spojení s velkými problémy provázejícími Kolderovo a Indrovo zvolení až v opakovaných volbách. Na Slovensku byla hlavním předmětem konferencí již zmiňovaná federalizace, ale demokratizační reformní proces dostal také značnou podporu. Tou dobou muselo být konzervativcům i moskevskému vedení jasné, že jestliže proběhne XIV. sjezd KSČ, jsou jejich pozice v tomto boji ztraceny.

Samozřejmě, že následovalo obvyklé kolečko kritiky moskevského vedení, včetně dopisů adresovaných ÚV KSČ. Brežněv a Kadár se nebáli přirovnávat situaci v Československu k Maďarsku roku 1956. Nezbyvá než dodat, že toto přirovnání odsoudily jak komunistické strany Rumunska a Jugoslávie, tak i většina západních komunistických stran. Současně začala být na území států varšavské pětky organizována ideologická kampaň, která měla rozpoutat protičeskoslovenskou atmosféru. Výsledkem byly tisíce rezolucí, v nichž sovětská dělnická třída odsuzovala dění v Československu.

V průběhu července začaly být v Československu „instalovány“ důkazy o přípravě kontrarevoluce. Československé bezpečnostní orgány byly anonymně upozorňovány o uschovaných balících zbraní. Není však náhodou, že právě tou dobou se na Karlovarsku pohybovala i skupina západních „turistů“, jak dokumentuje A. Benčík za pomoci pramenů různé provenience, jednalo se o agenty KGB. O okolnostech notoricky známého nálezu zbraní americké výroby na Sokolovsku, které měly údajně posloužit sudetským revanšistům, se pravděpodobně není potřeba obšírně rozepisovat. Dovolím si pouze ocitovat úryvek z publikace A. Benčíka, který vypovídá o tom, kdo byl nejpravděpodobnějším výrobcem tohoto a mnoha dalších „důkazů“. Jedná se o součást znaleckého posudku Kriminalistického ústavu VB, který byl součástí podkladů pro jednání československé delegace a sovětských představitelů v Čierné nad Tisou 29. července až 1. srpna 1968. *„Na jednom z pěti tlumoků, v nichž byly zbraně uloženy, se expertům podařilo ze silně rozmazaného textu malého štítku přece jen vyluštit několik údajů psaných azbukou: „Rjukzak bolšoj...sort pěrvyj...“ A závěr expertů zněl: „Tlumok tohoto typu se v ČSSR neprodával. Jde zřejmě o výrobek sovětského kožedělného průmyslu.“ U dalších tří tlumoků bylo zjištěno, že byly vyrobeny v Československu. Výrobce pátého tlumoku, pravděpodobně ze Západu, se však zjistit nepodařilo.“¹⁴*

¹³ Volby proběhly v rámci okresních a obvodních konferencí KSČ (28.-30.6.) a konferencí krajských a městských (4.-14.7.).

¹⁴ BENČÍK, Antonín. *V chapadlech kremelské chobotnice*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2007. s. 106.

Stále také trvala pro československou společnost nepříjemná situace, kdy se na území ČSSR stále vyskytovala stahující se sovětská a polská vojska (maďarské jednotky se vrátily do svých základů 3. července). Projevy nepochopení a nesouhlasu byly natolik silné, že bylo reformní vedení ÚV KSČ nuceno požádat zástupce médií, aby nezveřejňovali rezoluce požadující odchod sovětských vojsk.

Olej do ohně přilila i tisková konference s vedením tzv. VIII. – státněadministrativního oddělení ÚV KSČ 15. července 1968. Generál Prchlík, vedoucí VIII. oddělení, odpovídal na otázky novinářů, týkajících se řady aktuálních témat, jako postavení Československa v rámci Varšavské smlouvy, zdoluhavý odchod sovětských vojsk a s tím související otázka suverenity ČSSR atd... Je potřeba doplnit, že odpovídal zcela popravdě. Proto musela logicky zaznít poměrně ostrá kritika diskutovaného vojenského paktu. Mimo jiné uvedl, že postavení jednotlivých členů není rovnoprávné a celou organizaci řídí vojenští činitelé jen jedné členské země (SSSR), uvnitř paktu dochází k utváření frakcí, které sledují pouze své vlastní zájmy atd... „*Jeho spolupracovníci pak mj. připomněli, že i Varšavská smlouva je poplatná době svého vzniku, době dozrívání stalinismu v SSSR v roce 1955, ...*“¹⁵

Paralelně s tiskovou konferencí gen. Prchlíka se konalo zasedání varšavské pětky ve Varšavě (14.-15.7.1968). Hlavním tématem bylo reformní Československo, ale bez účasti jeho zástupců. Vedení ÚV KSČ totiž podmínilo svoji účast konáním dvoustranných jednání, a to i s představiteli Rumunska a Jugoslávie. Reformisté se domnívali, že bez jejich účasti schůzka neproběhne. Na schůzce byla, obsahem dvousmyslného Brežněvova projevu, formulována tzv. Brežněvova doktrína omezené suverenity. Zjednodušeně lze význam jeho projevu formulovat asi v tomto duchu: Nechceme se vměšovat do vašich vnitřních záležitostí, ale nemůžeme dopustit, aby Československo sešlo z cesty socialismu. Hranice socialismu leží na Labi a na Šumavě, tudíž to jsou i naše hranice atd... Během schůzky byl zkomponován ultimativní tzv. varšavský dopis, který byl ještě 16. července doručen předsednictvu ÚV KSČ. Jednotlivé body kritiky nemá smysl komentovat, mimo nich dopis obsahoval rezolutní instrukce, jakým způsobem by reformní vedení mělo zastavit nástup údajné kontrarevoluce. Ještě 17. července schválilo předsednictvo ÚV KSČ návrh vyjádření ke zmiňovanému dopisu, kde si už jako několikrát předtím dovolilo umírněně protestovat. Varšavský dopis spolu s návrhem vyjádření byly zveřejněny již 18. července v Rudém právu, s plným zněním vyjádření byla veřejnost seznámena až 19. července, po jeho projednání na plenárním

¹⁵ BENČÍK, Antonín. *Operace „Dunaj“: Vojáci a Pražské jaro*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. s. 64.

zasedáním ÚV KSČ. Co ovšem moskevské vedení ani v nejmenším neočekávalo, byla značná vlna odporu proti znění dopisu. Nesouhlas s jeho obsahem a naopak podpora vyjádření ÚV KSČ panovaly nejen mezi československou veřejností, ale i u většiny evropských komunistických a dělnických stran. Tímto ohlasem šokovaná, Moskva s vědomím jak asi dopadne XIV. sjezd KSČ, byla nyní plně nakloněna názorům zastánců striktního vojenského zásahu.

Dle A. Benčíka došlo k definitivnímu rozhodnutí o přípravě vojenského řešení celé situace právě v době mezi 14. a nejpozději 20. červencem 1968, pravděpodobně už v kuloárech během varšavského jednání, nebo až na zasedání ÚV KSSS a jeho politbyra 17.-18. července 1968.¹⁶ Přípravy intervence byly započaty právě v těchto dnech, také díky zásadnímu zjištění Moskvy, že USA se do celé záležitosti rozhodně nehodlají vměšovat. Této tématice, postoji Západu a hlavně USA k dění v Československu roku 1968 a možnosti jeho vojenského řešení, bude věnována pozornost v samostatné kapitole.

Následně se rozběhla série dalších vojenských cvičení. Nutno přiznat, že ve schopnosti dostat na svou stranu moment strategického překvapení bylo velení intervenčních jednotek nepřekonatelné. Nepřetržitě probíhající série cvičení (od května do srpna) dokonale zamaskovala rozvíjení ozbrojených sil a zároveň tak mohly být dokonale připraveny k provedení akce. *„Tato metoda skýtala sovětským rozhodujícím činitelům neomezené možnosti. Kdyby se rozhodli neinterventovat, nikdo se nikdy nemusel dozvědět, že byla provedena příprava k invazi;...“*¹⁷ Nyní zpět k zahajovaným vojenským cvičením varšavské pětky. 23. července 1968 bylo zahájeno týlové cvičení „*Němen*“ na západní Ukrajině. V jeho průběhu byly přesunuty zásobovací jednotky směrem na západ. 25. července se rozběhlo cvičení „*Nebeský štít*“, jako zkouška ochrany vzdušného prostoru v trojúhelníku Baltské moře – Moskva – Černé moře. Plán operace „*Dunaj*“ (krycí název samotné invaze do ČSSR), byl projednán na schůzi velitelů a náčelníků štábů skupin vojsk určených k intervenci 23. července 1968 v Moskvě, pod vedením maršála Grečka. Poslední fáze přípravy byla zahájena vzápětí, a to na území PLR jako cvičení pod krycím názvem „*Pochmurné léto '68*“, které mělo plynule přejít v operaci „*Dunaj*“. Dle instrukcí maršála Jakubovského byly všechny jednotky 29. července 1968 ve výchozích pozicích v plné bojové pohotovosti. Jak jsem již naznačil, byla celá příprava dokonale utajena. O tom, že se jedná o přípravu samotné intervence, nevěděli ani vládní představitelé PLR, NDR a MLR, na jejichž území finální fáze

¹⁶ BENČÍK, Antonín. *Operace „Dunaj“: Vojáci a Pražské jaro*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. s. 71.

¹⁷ VALENTA, Jiří. *Sovětská intervence v Československu 1968: Anatomie rozhodnutí*. Praha: Svoboda, 1992. s. 159.

příprav probíhaly. Nelze se proto divit skutečnosti, že českoslovenští představitelé neměli o popisované situaci ani tušení.

Samotný akt intervence byl nakonec odložen. Je vcelku na místě ptát se z jakých důvodů? Najít naprosto jednoznačnou odpověď na položenou otázku je více než obtížné, ale mohu se ji pokusit alespoň odhadovat. Jak uvádí Jiří Valenta, byla důležitá sovětská rozhodnutí v postalinské éře realizována hlavně v rámci politického byra KSSS potažmo v ÚV, což byly kolektivní orgány. Členové těchto vrcholných orgánů měli, jak tomu z pravidla dosti často bývá, značně odlišné názory a proto bylo nutné hledat kompromis, aby bylo možné přijmout jednomyslné rozhodnutí.¹⁸ Důvod k odložení intervence tak lze spatřovat v momentálním názorovém patu uvnitř ÚV KSSS.

V předchozích řádcích jsem naznačil vliv rozporů uvnitř KSSS na výběr řešení krize v Československu. Takový je alespoň závěr autorského dua Valenta, Mlynář. Do názorové opozice vůči zmíněné dvojici se staví O. Tůma. Valenta s Mlynářem spatřují v rozdílném postavení a rolích jednotlivých členů vedení KSSS zásadní faktor formující jejich názory. Valenta například tvrdí, že skepse Suslova, Ponomarjova a Kosygina k intervenci, jako možnosti řešení čs. krize, pramenil z jejich pozic v zahraničněpolitickém aparátu strany. Tudíž si velmi dobře uvědomovali dopady intervence na chystané prezidentské volby v USA, přípravu jednání SALT, světovou komunistickou konferenci, souhrnně řečeno na zahraničněpolitické zájmy SSSR.¹⁹ S tím koresponduje i tvrzení Z. Mlynáře. Mlynář naznačuje skutečnost, že ona vlivná skupina „pochybovačů“ se považovala a byla vnímána jako ztělesnění Chruščovem nabraného politického kurzu. Proto se obávala ztráty z jejich pohledu pozitivních výsledků Chruščovovy politiky ve světě, což by nakonec mohlo vést i ke ztrátě jejich domácích pozic ve prospěch ortodoxnějších stalinských sil.²⁰

O. Tůma, odpůrce nastíněné teorie, zpochybňuje její oporu v pramenech: „*Opírá se především o hypotézy, kombinace a interpretace dílčích informací, případně o aplikaci jistých obecných politologických teorií o chování byrokratických aparátů a podobně – ...*“²¹

Mezi čelní představitele KSSS, kteří se pokoušeli hledat jiné možnosti řešení československé krize tak podle Valenty můžeme počítat Kosygina, Suslova, Katuševa, Ponomarjova a váhajícího Brežněva.²² Na uskutečnění intervence naopak tlačili především představitelé sovětské armády, ona vlivná maršálská skupina Grečko, Jakubovskij ad. Co se

¹⁸ Tamtéž. s. 120-125.

¹⁹ Tamtéž. s. 85.

²⁰ MLYNÁŘ, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremli*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1990. s. 182.

²¹ TŮMA, Oldřich. Nejhorší možná varianta: Srpen 1968. *Soudobé dějiny*, 2008, roč. 15, č. 2. s. 325.

²² Oldřich Tůma Suslova počítá mezi stoupence intervence viz. TŮMA, Oldřich. Nejhorší možná varianta: Srpen 1968. *Soudobé dějiny*, 2008, roč. 15, č. 2. s. 325.

týče představitelů varšavské pětky, můžeme hlavní zastávce spatřovat hlavně v Gomulčovi a Ulbrichtovi, kteří se obávali rozšíření „dubčekismu“ do ostatních zemí východního bloku, výstižněji řečeno o osudy režimů, které ztělesňovali. Urputným zastáncem radikálního řešení byl bezesporu Pjotr Šelest, první tajemník ÚV KS Ukrajiny a blízký spojenec V. Biľaka. Rozporuplně působil János Kádár, ale jeho role bude jistě dostatečně komentována v následujícím textu.

19. července 1968 Brežněv přijal Kádárovo doporučení a navrhl dvoustrannou československo-sovětskou schůzku v Moskvě, Kyjevě nebo Lvově. Českoslovenští představitelé podmínili konání schůzky odchodem sovětských jednotek z území ČSSR a jejím uskutečněním na československém území. Nad konáním schůzky bylo nakonec dosaženo shody, jako místo jejího konání byla vybrána Čierna nad Tisou na československo-sovětských hranicích. Za zmínku stojí také zasedání PÚV KSČ, jenž se neslo v duchu intenzivních příprav na schůzku, ale bylo zde také rozhodnuto o zrušení státněadministrativního (VIII.) oddělení ÚV KSČ, gen. Prchlík působící ve funkci jeho předsedy se měl vrátit do armády. K objasnění tohoto kroku PÚV KSČ musím uvést několik zásadních informací. Gen. Prchlík byl ztělesněním prováděných reforem v ČSLA, vzpomeňme jeho již uváděnou tiskovou konferenci z 15. července 1968 a podporu nové čs. vojenské doktríně, vytvořené na půdě VPA. Proto on i VPA byli trnem v oku maršála Grečka. Na jeho hlavu se snášela jedna vlna kritiky za druhou, obsažená jak v osobním dopise maršála Jakubovského A. Dubčekovi z 18. července, tak i ve varšavském dopisu. V sovětském deníku *Krasnaja zvezda* v článku „*Komu slouží generál Prchlík*“ z 23. července 1968 byl dokonce označen jako agent imperialismu.²³ Navíc se gen. Prchlík, jako představitel politického aparátu ČSLA, značně rozcházel s částí prosovětsky orientovaného čs. armádního velením v čele s gen. Dzúrem. Jak již bylo naznačeno, výsledkem bylo zrušení VIII. oddělení 25. července 1968, z podnětu gen. Dzúra. Moskva byla nadmíru spokojena. „...zrušením VIII. oddělení byl z politického života odstraněn jeden z hlavních představitelů a organizátorů reformního procesu v čs. armádě.“²⁴

Uvnitř československé společnosti i v zahraničí zavládl po zveřejnění zprávy o plánované schůzce pocit úlevy. Předchozí obavy z intervence se nyní zdály býti přemrštěné. Funkci podpory veřejnosti reformnímu hnutí plnila, Pavlem Kohoutem formulovaná, výzva občanů „*Socialismus, spojenectví, suverenita, svoboda*“ adresovaná československé delegaci ustavené pro účast na schůzce v Čierné.

²³ BENČÍK, Antonín. *V chapadlech kremelské chobotnice*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2007. s. 411.

²⁴ BENČÍK, Antonín. *Operace „Dunaj“: Vojáci a Pražské jaro*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. s. 83.

Jednání v Čierné bylo zahájeno 29. července 1968 a neplánovaně se protáhlo až do 1. srpna. Proto byla také několikrát odložena plánovaná návštěva Josipa Broze-Tita a Nicolae Ceaušeska v ČSSR. Pravděpodobným zájmem sovětských představitelů bylo najít v československé reprezentaci štěrbínu, vrazit do ní klín a postavit tak reformní a antireformní představitele čs. delegace proti sobě, v duchu hesla rozděl a panuj. O tom, že ani sovětská delegace nebyla ve svých názorech ani zdaleka jednotná svědčí skutečnost, že na schůzku odjelo téměř celé byro ÚV KSSS, což napovídá o vzájemné nedůvěře mezi jednotlivými jeho členy.

Jako oslabení výchozích Dubčekových pozic před zahájením jednání můžeme považovat odvolání gen. Prchlíka, o čemž jsem podrobněji referoval v předcházejícím textu. Jiří Valenta ve své publikaci *Sovětská intervence v Československu 1968...* popisuje tuto událost jako zásadní mezník v sovětském rozhodování o intervenci. „*Poměrně přesvědčivě to signalizovalo, že českoslovenští stoupenci reformy neuvažují o vojenském odporu ani hypoteticky.*“²⁵ Byla tak logicky oslabena pozice části sovětské delegace, která se k intervenci stavěla spíše skepticky. Valenta tvrdí, že ač se sovětské vedení snažilo tlak na Prchlíkovo odvolání zdůvodnit vyzrazováním tajných informací týkajících se Varšavské smlouvy a kontrarevolučním hanobením tohoto paktu, skutečným důvodem bylo Prchlíkovo zjištění, ke kterému dospěl na přelomu června a července. Jeho tým tehdy údajně odhalil skutečné cíle manévru Varšavské smlouvy a jejich zaměření proti vnitřním nepřátelům.²⁶

Původně Valenta zastával názor, že Dubček vystupoval na jednání dosti naivně a naplno se projevila jeho nezkušenost v oblasti zahraniční politiky. Za Dubčekovu slabost považoval jeho neschopnost čerpat zkušenosti z konfliktu Jugoslávie a SSSR z roku 1948.²⁷ V prvním českém vydání své monografie z roku 1991, tedy po 12 letech od vydání anglického originálu, svůj přijatý závěr revidoval. Došel k názoru, že Dubček na schůzce podal poměrně fundovaný výklad odlišností mezi maďarskou revolucí 1956 a Pražským jarem 1968 a snažil se tak argumentovat proti spojování těchto dvou událostí sovětskými vůdci. Údajně si byl vědom významu, alespoň pro některé sovětské představitele, na listopad 1968 chystané světové komunistické konference. Tudíž věřil v nepravděpodobnost uskutečnění invaze, která by konání konference pravděpodobně ohrozila. Valenta také přehodnotil svojí výtku Dubčekovi, že nečerpal zkušenosti z jugoslávsko-sovětského konfliktu 1948. Souhlasil tak s tvrzením Dubčeka v předmluvě, kterou české vydání Valentovy knihy opatřil. V ní Dubček

²⁵ VALENTA, Jiří. *Sovětská intervence v Československu 1968: Anatomie rozhodnutí*. Praha: Svoboda, 1992. s. 69.

²⁶ Tamtéž. s. 68-69.

²⁷ Tamtéž. s. 70.

popisuje naprosto odlišná Titova východiska. Tito měl pod naprostou kontrolou armádu i bezpečnostní aparát, byl opatřen aureolou hrdiny protifašistického odboje, která zakládala jeho autoritu ve straně i mezi veřejností. Proto se mohl s takovou rozhodností zbavit prosovětské páté kolony ve vedení strany, na rozdíl od Dubčeka.²⁸ Konzervativní opozice v ÚV KSČ tak byla prostřednictvím Biřáka, Koldera a Švestky zastoupena i na jednání v Čierné, díky čemuž čs. delegace vystupovala dosti rozporuplně.

Dubček se ovšem chybně domníval, že ostříleným sovětským vůdcům osvětlí podstatu ideologie demokratického socialismu a vnitřní vývoj Československa.²⁹ V tomto směru panuje názorová shoda mezi J. Valentou a A. Benčíkem, jak je patrné z následující citace: „*Dubčekovo vystoupení i jeho argumentace vycházely z předpokladu, že spor mezi varšavskou pětkou a čs. reformním hnutím je především výsledkem nedorozumění či špatné informace a obav o osud socialismu a že tyto spory lze řešit trpělivým jednáním a vysvětlováním.*“³⁰ (Vedoucí činitelé KSSS nebyli naivisté, navíc byli o dění v Československu a o podpoře čs. veřejnosti, která se Dubčekovi dostávala dokonale informováni.)

Podle očekávání nejostřeji na československé vedení během schůzky útočil Šelest. Obvinil Dubčeka ze snahy získat zpět Zakarpatskou Ukrajinu, dále hovořil o podílu čs. vedení na údajném vydávání a distribuci letáků požadujících odtržení Zakarpatska od Sovětského svazu. Vrcholem jeho vystoupení byl moment, kdy nazval F. Kriegla haličským Židem, pročež není hoden být rovnocenným partnerem v jednání. Po tomto obvinění A. Dubček a jeho sympatizanti z řad čs. delegace jednání opustili. Situaci uklidnil Kosygin, který se čs. představitelům za Šelestovo vystoupení omluvil, což opět naznačuje jím preferované řešení čs. otázky. Následně se Brežněv a Dubček v osobním rozhovoru dohodli na pokračování jednání za účasti čtyř československých a čtyř sovětských zástupců. Následné jednání, ve formátu užších delegací, mělo větší šance na nalezení kompromisu, už jenom vzhledem k výběrům účastníků. Za Československo jednali Dubček, Smrkovský, Černík a Svoboda (V Čierné L. Svoboda vystupoval ještě v podobném duchu jako reformistě.). Kolder a Biřak se jednání neúčastnili. Pozitivnější přístup druhé strany jednacího stolu zajišťovala přítomnost Suslova a Kosygina v sovětské čtveřici.

Z jednání nebyl pořízen žádný záznam a jeho výsledkem bylo pouze krátké nic neříkající komuniké. Jediné co z něhož vyplývalo, byla dohoda nad konáním zasedání šesti členských států Varšavské smlouvy v Bratislavě, plánovaného na 3. srpna 1968. Co se týče

²⁸ Tamtéž s. 156-158.

²⁹ Tamtéž. s. 70.

³⁰ BENČÍK, Antonín. *Operace „Dunaj“: Vojáci a Pražské jaro*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. s. 86.

znění požadavků zástupců sovětské delegace, které měly v závěru jednání v Čierné padnout. Lze je shrnout do následujících čtyř bodů: 1. Obnovení vedoucí role KSCĚ ve smyslu kontroly sdělovacích prostředků. 2. ÚV KSCĚ zakáže činnost KAN a K231. 3. Obnovení sociální demokracie nebude povoleno. 4. Budou učiněny personální změny, z funkce budou uvolněni F. Kriegl, Č. Císař, O. Šik ad. Musím však dodat, že čtveřice čs. vyjednávačů splnění zmíněných požadavků závazně nepřislíbila. Jiří Valenta ve své knize spekuluje, zda se Dubček nezavázal k provedení kádrových změn v ÚV při osobních rozhovorech s Brežněvem. Tuto možnost však vyvrací A. Benčík, když využívá jako pramen záznam rozhovoru s A. Dubčkem – „Podle A. Dubčeka však žádný zásadní slib na splnění těchto požadavků Brežněvovi nedal. V daném případě šlo podle něj o obvyklou metodu Moskvy, podle které své požadavky a návrhy považovala automaticky za přijaté a jejich splnění si pak vynucovala.“³¹ Výsledkem celé schůzky v Čierné byla jakási obecná dohoda, což vyhovovalo především Moskvě, do budoucna si tak nechala možnost kdykoli změnit postoj.

2. 3 V PŘEDVEČER SAMOTNÉ INTERVENCE: KONEČNÉ ROZHODNUTÍ

Konference v Bratislavě se konala pouhých 48 hodin po bilaterálním jednání v Čierné 3. srpna 1968. Jednání probíhala za účasti zástupců šesti států Varšavské smlouvy SSSR, NDR, PLR, MDR, BLR a ČSSR. Stejně jako předchozích schůzích paktu se neúčastnilo Rumunsko. Můžeme její konání chápat jako poslední pokus protiintervenčních či váhajících sovětských představitelů jak odvrátit nebo alespoň odložit radikální řešení československé krize. Pokud budeme vycházet z údajů J. Valenty, můžeme k této názorové koalici počítat Suslova a Kosygina, kteří byli účastni i schůzce v Čierné, tajemníky ÚV KSSS Katuševa a Ponomarjova. V jistém směru do této skupiny patří i nerozhodný Brežněv. V roli obhájce reformního procesu, jako již obvykle, vystupoval Kádár. Smysl schůze, v duchu prostudované literatury, spatřuji ve snaze popsané skupiny přesvědčit o nevhodnosti intervence její zatvrzelé zastánce uvnitř politbyra KSSS Šelestu a Podgorného, ale především ultimativního Ulbrichta s Gomuškou. Charakterové rysy této dvojice popisuje výstižně jeden z československých představitelů účastnících se bratislavské konference Zdeněk Mlynář: „Walter Ulbricht a Władysław Gomułka byli především zlostní, ješitní a už senilní staříci. Bylo zcela zřejmé, že tito lidé už nikdy nejnem nepochopí, ale předem odmítnout posuzovat

³¹ BENČÍK, Antonín. *Operace „Dunaj“: Vojáci a Pražské jaro*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. s. 90.

*jakékoli vývojové problémy svých vlastních, a tím spíše sousedních zemí.*³² Při výčtu účastníků nesmíme zapomínat na bulharského předáka Todora Živkova, který několikrát vystoupil v duchu příznivců intervence, patrně neúmyslně. Ve chvíli, kdy bylo jednáním jasné, že se Brežněv chystá přijmout kompromis v duchu čs. delegací předkládaných připomínek, Živkov trval na předešlém Brežněvově stanovisku, ve snaze mu pomoci. Tím Brežněvovi, hledajícímu jiné řešení nežli intervenci, značně znesnadňoval vyjednávací pozici. K charakterizování osobnosti Todora Živkova bude opět nejlepší využít slova Zdeňka Mlynáře: „*Todor Živkov byl tehdy ještě mlád (ani ne 55 let), zato však vynikal zcela mimořádnou tupostí.*“³³

Výsledkem byl opět nic neřešící kompromisní a vágně formulovaný dokument plný ideologických frází, známý jako bratislavské prohlášení. Českoslovenští delegáti v čele s Dubčekem se především snažili dokázat, že dodrží sliby z Čierné nad Tisou, proto v otázkách mezinárodních vztahů byli často ochotni přijmout formulace oponentů. Chtěli tak docílit ústupků druhé strany, které by vedly k potvrzení suverenity čs. vedení ve vnitrostátních záležitostech, aby bylo zajištěno pokračování reforem. Snaha čs. představitelů upravit v tomto duchu formulace diskutovaných bodů byla zcela marná, poněvadž bratislavské prohlášení bylo plné stanovisek, která se navzájem vyvracela, ve většině řešených problémů tak připouštělo dvojí interpretaci.

Na tomto místě je nutné věnovat prostor památné pasáži prohlášení, která byla později předkládána jako formální souhlas čs. představitelů s intervencí a jež se stala základem tzv. Brežněvovy doktríny „omezené svrchovanosti“ socialistických států. „*Podpora, ochrana a upevnění těchto vymožeností, kterých dosáhly národy svým hrdinským úsilím, obětavou prací lidu každé země, jsou společnou internacionální povinností všech socialistických zemí.*“³⁴ Při připomínkování znění zmíněné části textu se strhla horlivá diskuze, jak se dozvídáme ze vzpomínek Zdeňka Mlynáře. Ten navrhoval její doplnění o dovětek: „*při respektování suverenity a národní nezávislosti každé země.*“³⁵ Podle jeho vlastních slov se Brežněv jakémukoli rozšíření formulace usilovně bránil a již tento fakt u něj budil podezření. Jeho pochybnosti souvisely i s frází, která následovala bezprostředně po zmíněné větě: „*To je*

³² MLYNÁŘ, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremli*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1990. s. 174-175.

³³ Tamtéž. s. 175.

³⁴ VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír (edd.). *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970: Červenec – srpen 1968*. 1. vyd. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, 1996. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970; 4. díl, 2. svazek. dok. č. 123 s. 152.

³⁵ MLYNÁŘ, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremli*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1990. s. 174.

*jednotný názor všech účastníků porady, ...*³⁶, což budilo dojem skrytého zájmu poukázat na výslovný souhlas KSČ s předešlou formulací. K úplnosti předchozího textu, zbývá dodat ještě jeden z postřehů Zdeňka Mlynáře, a to ten, že Brežněv během jednání rozhodně nepůsobil dojmem rozhodnutého příznivce intervence, ale zřejmě spatřoval v prosazení diskutované pasáže jakousi únikovou klauzuli. Opět si tedy nechal dost prostoru pro budoucí manévrování.

Bratislavské prohlášení tedy opět nic nevyřešilo. Většina čs. reformistů se domnívala, že je vítězstvím pro Československo a otevírá prostor pro pokračování reform. Naproti tomu realistický Kriegl označil prohlášení za prozatímní kompromis, a jak dnes víme, byl velmi blízko skutečnosti. Nic se nezměnilo ani v poměru sil uvnitř politbyra KSSS. Kosygin, Suslov, Katušev a Ponomarjov doufali, že prohlášení zabrání intervenci, naopak v názorech radikální části politbyra k žádné změně nedošlo.

K dokončení komentáře Bratislavské schůzky musím dodat stručný popis dvou významných událostí, které se během schůzky udály, jedné tajné a jedné veřejné. Tou utajenou mám na mysli Biľakovo předání prvního zvacího dopisu do rukou Brežněva (samotné předání realizoval Kolderův tajemník R. Kaska). O sepsání zvacího dopisu diskutovala konspirační dvojice Biľak a Šelest ještě před schůzkou v Čierné nad Tisou 20. července 1968. na Balatonu, kam byl Šelest vyslán na příkaz Brežněva. *„Zde také P. Šelest Biľakovi opakovaně navrhoval, aby představitelé „zdravého jádra“ napsali do Moskvy dopis s prosbou o pomoc...*³⁷ Tou druhou, veřejně známou, událostí bylo dokončení stahování sovětských vojsk z dávno ukončeného cvičení „Šumava“, k čemuž došlo 3. srpna 1968 právě v den podpisu bratislavského prohlášení.

Jak již bylo řečeno, většina reformního čs. vedení nabyla dojmu, že věci spějí tím správným směrem. Čelní představitelé státního aparátu přenášeli své pozitivní hodnocení situace, prostřednictvím veřejných prohlášení, na širokou veřejnost. Společně s ukončením stahování sovětských vojsk zavládla opět napříč celou společností reformní atmosféra. Výrazem panující nálady byl zrod lidové iniciativy na podporu národního hospodářství v podobě sbírky na Fond republiky a na Zlatý poklad republiky.

Okamžitě po skončení bratislavské konference začal Brežněv osobně telefonátem Dubčekovi a prostřednictvím velvyslance Červoněnka vyvíjet tlak na plnění „dohod“ z Čierné a Bratislavy. O tom, že příprava intervence neustala, nasvědčuje zahájení dalšího vojenského cvičení pod krycím názvem „*Horizont*“ 11. srpna 1968 na území NDR, Polska a Ukrajiny.

³⁶ VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír (edd.). *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970: Červenec – srpen 1968*. 1. vyd. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, 1996. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970; 4. díl, 2. svazek. dok. č. 123. s. 152.

³⁷ BENČÍK, Antonín. *V chapadlech kremelské chobotnice*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2007. s. 107.

Tedy pouze den po skončení týlového cvičení „*Němen*“. Moskva očividně nebyla s plněním, podle ní dohodnutých, „závazků“ spokojena, proto také 10. srpna 1968 instruovala Ulbrichta, prostřednictvím sovětského velvyslance v Berlíně, aby na chystaném dvoustranném čs.-německém jednání trval na plnění dohod z Čierné.

Jak dopadlo zmíněné čs.-německé jednání, konané 12. srpna 1968 v Karlových Varech, po nastínění Ulbrichtovi osobnosti a pozice v předchozím textu, není třeba široce rozebírat. Vystupování W. Ulbrichta připomínalo spíše přednášku na téma: jediný správný způsob budování socialismu. I přesto se zdálo, že německá strana poněkud zmírnila svůj postoj k dění v Československu. Šlo ovšem pouze o záměrně navozené zdání, poněvadž ve zprávě, kterou německá delegace vzápětí zaslala do Moskvy bylo uvedeno následující: Dubčekovo vedení není ochotno dodržovat dohody. Mezi Bonem a Prahou probíhají tajná jednání. ČSSR a Rumunsko uvažují o vystoupení z Varšavské smlouvy.

13. srpna 1968 bylo zahájeno třídní jednání Brežněva, Kosygina, Podgorného s Kádárem a Erdélyim v Jaltě. Jak uvádí A. Benčík, bylo zřejmé, že moskevské vedení zlomilo nad reformními představiteli hůl a že hlavním účelem schůzky bylo přesvědčit Maďary k radikálnímu řešení situace. Prameny, které ve své práci využil Benčík, nasvědčují tomu, že i Kádár tehdy uvažoval o vojenské intervenci. Na závěr požádal Brežněv Kádára, aby uskutečnil ještě jedno jednání s Dubčkem a „domluvil mu“.³⁸

Definitivně bylo o intervenci rozhodnuto na zasedání politbyra KSSS 15.-17. srpna 1968, kam Brežněv, Kosygin a Podgornyj přijeli rovnou z Krymu, kde jednali s maďarskou delegací. Velitelem intervenčních vojsk byl jmenován gen. Pavloskij. Vojenská část operace byla dokonale připravena, zbývalo jen dokončit politické zajištění. Názorový pat uvnitř ÚV KSSS byl prolomen a příznivci alternativních řešení již nebyli schopni odolávat stoupencům intervence. Zmíněný poměr sil v ÚV KSSS nejlépe vyjadřují slova, která údajně pronesl Brežněv v osobním rozhovoru s B. Šimonem v listopadu 1968: „*Vy jste si mysleli, že když máte moc, můžete dělat, co chcete. Ale to je základní chyba. Ani já nemohu dělat, co bych chtěl – snad jen třetinu z toho, co bych uskutečnit chtěl, uskutečnit také mohu. Kdybych byl tehdy v politbyru nezvedl ruku pro vojenský zásah – co by se stalo? Ty bys tady určitě teď neseseděl. Ale ani já bych tady možná neseseděl!*“³⁹

K úplnosti informace musím opět doplnit odlišný pohled O. Tůmy. Jak jsem již naznačil výše, při popisu vlivu mocenského souboje v Kremlu na rozhodování o realizaci

³⁸ BENČÍK, Antonín. *Operace „Dunaj“: Vojáci a Pražské jaro*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. s. 100.

³⁹ MLYNÁŘ, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremlu*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1990. s. 183.

intervence, Tůma nachází alternativní podnět k jejímu provedení. Rozhodně tak popírá Mlynářovu tezi, že by snad Brežněv svým příklonem k řešení situace intervencí v srpnu 1968 na poslední chvíli odvrátil vlastní pád, jak je patrné z předcházející citace Mlynářových memomárů.⁴⁰ Intervenci vidí jako snahu Moskvy zachránit komunistický režim v Československu. Dochází k názoru, že Dubček svým váhavým postojem, kdy na jednu stranu připouštěl oprávněnost některých výtek moskevského vedení ohledně čs. vnitropolitické situace, na druhou stranu nepodnikl žádné viditelné kroky k nápravě, vlastně Kreml přesvědčil o nutnosti vojenského zásahu. Dubček tak volil zdržovací taktiku a čekal na uskutečnění chystaného XIV. sjezdu KSČ. Touto taktikou obhajoby, ústupků a slibování nápravy Dubček dosti dlouho udržoval Moskvu v nejistotě, co se týče jeho vlastní pozice a plánů. „*Moskva dlouho spoléhala na to, že se jí podaří Dubčeka přimět, aby se postavil do čela zásadního obratu.*“⁴¹ Bylo ovšem dosti naivní očekávat situaci, kdy moskevské vedení nechá sjezd proběhnout. Vždyť v Kremlu dobře věděli, že jejich „přátelé“ v KSČ („skupina zvatelů“) na sjezdu své pozice ve vedení strany neudrží. Když Brežněv neviděl žádné výsledky plnění „dohod“ z Čierné, logicky usoudil, že Dubček nemá situaci pod kontrolou a rozhodl se zasáhnout. Tůma tak vidí dvě možná řešení jak Dubček mohl invazi vojsk Varšavské pětky minimálně oddálit. Tím prvním podle Tůmy bylo dát Sovětům jasně najevo, „*...že určité vnitrostranické a vnitrostátní záležitosti jsou mimo debatu, a nebude-li to Moskva respektovat, může počítat s rozsáhlým odporem, ...*“⁴² V podstatě stejně si počínal Władysław Gomułka při jednání s N. Chuščovem roku 1956. Při dedukci druhé možnosti se Tůma inspiroval v Polsku 80. let, kdy Stanisław Kaina a Wojciech Jaruzelski část slibů, které Moskvě dali, skutečně plnili i za cenu konfliktů s polskou společností. „*Udrželi tak v Kremlu víru, že polská komunistická strana je sice v defenzivě, avšak zůstává vnitřně soudržná.*“⁴³

O politické zajištění intervence se měla největší měrou postarat antireformní skupina ve složení Kolder, Indra, Biřak, Švestka, Hoffman, Pavlovský, Šalgovič ad. 16.-18. srpna 1968 se Kolder a další z pražské antireformní skupiny sešli v rekreačním středisku ÚV KSČ na Orlíku. Připravovali zde memorandum, které po odsouhlasení Červoněnkem odeslali 17. nebo 18. srpna Brežněvovi. Jednalo se v podstatě o plán puče. Základ plánu spočíval v úmyslu skupiny převzít moc na zasedání ÚV KSČ, které se konalo 20. srpna 1968, schválením vyjádření nedůvěry reformním členům ÚV. Po jednání PÚV KSČ měly být obsazeny redakce, tiskárny, přerušeny telefony a vypojena televize. Na zasedání pléna ÚV

⁴⁰ TŮMA, Oldřich. Nejhorší možná varianta: Srpen 1968. *Soudobé dějiny*, 2008, roč. 15, č. 2. s. 325.

⁴¹ Tamtéž. s. 332.

⁴² Tamtéž. s. 333.

⁴³ Tamtéž.

KSČ a NS, které si pučisté plánovali svolat na 21. nebo 22. srpna, měl být schválen proslulý zvací dopis.

18. srpna 1968 byla svolána schůzka představitelů varšavské pětky do Moskvy. Brežněv vyjádřil nespokojenost s plněním dohod z Čierné a Bratislavy, seznámil přítomné se závěry politbyra KSSS a s memorandem „zdravého jádra“ KSČ. Brežněv také zdůraznil, že stanovený termín intervence je v podstatě hraniční, poněvadž po uskutečnění neplánovaně z října na 26. srpen 1968 přesunutého sjezdu KSS, by již bylo velice obtížné podpořit skupinu zvatelů, poněvadž na sjezdu by s největší pravděpodobností byl Biľak nahrazen tehdy ještě v reformním duchu vystupujícím Husákem. 20. srpna 1968 se ke všemu konala poslední schůze PÚV KSČ před zmíněným sjezdem KSS, která hrála v plánech „zdravého jádra“ podstatnou úlohu, jak jsem se již zmínil.

17. srpna 1968 se uskutečnilo neplodné jednání Dubčeka s Kádárem v Komárně. Kádár se pokusil varovat Dubčeka před nevypočitatelným jednáním moskevského vedení, ale o plánované intervenci nepadlo ani slovo. Současně se konala tisková schůze s vedením KSČ v Hrzánském paláci. Vedení KSČ v jejím průběhu reagovala na bezprostřední dění, apelovalo na veřejnost a média, aby se vyvarovaly konání, které by bylo možné využít jako záminku k zákroku proti Československu. V té chvíli bylo všem jasné, že nebezpečí intervence není rozhodně zažehnáno.

2. 4 POLITICKÝ NEÚSPĚCH JINAK PRECIZNÍ VOJENSKÉ AKCE

Nyní podrobněji ke klíčovému bodu plánu zvatelů, tedy k jednání PÚV KSČ 20. srpna odpoledne. Kolder a Indra vypracovali „*Návrh stanoviska PÚV KSČ k vnitropolitické situaci po skončení jednání v Čierné a Bratislavě*“ k zásadním opatření ve straně a ve společnosti přičemž předpokládali, že v PÚV získají většinu. Vraťme se ještě krátce ke genezi zmíněnému návrhu. Kolder, Indra a spol. se pokusili vystoupit proti dubčekovcům již na zasedání PÚV 13. srpna. Tehdy předložili „Prohlášení“, které bylo postaveno na zveličení negativních závěrů tzv. Kašparovy zprávy⁴⁴. Byli však odmítnuti, s tím že pokud to uznají za nutné, mají vypracovat konkrétní návrh opatření a předložit ho na příští schůzi PÚV. Nutno dodat, že 19. srpna 1968 pozdě večer předal velvyslanec Červoněnko Dubčekovi dopis

⁴⁴ J. Kašpar byl vedoucí útvaru tzv. svodné informace, plánu a řízení sekretariátu ÚV KSČ. 12. srpna vypracoval „Zprávu o současné politické situaci v ČSSR a podmínkách činnosti KSČ“. Po dohodě s Moskvou měl tento materiál posloužit skupině Kolder, Indra a spol. k nástupu do protiútoky.

politbyra KSSS, který měl navodit potřebnou atmosféru pro vystoupení protireformní skupiny na zasedání PÚV.

Biřák, Kolder, Švestka a Indra byli dohodnuti, že si vynutí projednávání jejich „Návrhu“ jako druhý bod jednání, hned po Dubčkově proslovu na téma sjezdové zprávy. Tato část plánu však nevyšel a diskuze ohledně sjezdové zprávy pokračovala až do pozdního večera. Kolem 20. hodiny navrhl Dubček jednání přerušit s tím že materiál Koldera a Indry bude projednáván zítra. V tento moment zafungovala předem konzervativci dohodnutá většina a vynutila si pokračování schůze k projednání „Návrhu“ Koldera a Indry. Pro pokračování hlasovalo šest z jedenácti členů PÚV KSČ: Biřák, Kolder, Rigo, Švestka doplnění o Barbírka a Pillera, kteří podle vzpomínek Biřáka přislíbili podporu. Následně se strhla rušná a nepřehledná diskuse, kdy Dubček, Černík, Kriegl, Špaček, Smrkovský ad. názory autorů kategoricky odmítali, vždyť v materiálu Kolder-Indra byla situace v Československu označována jako kontrarevoluční atd... Během pokračujícího jednání PÚV KSČ se dala do pohybu řada událostí, ve kterých měla prsty rozsáhlá skupina přísluhovačů konzervativců, lépe řečeno moskevského vedení.

Pomineme-li čilý ruch na sovětském velvyslanectví, které působilo jako ústředí intervenčních příprav, bylo nejrušněji v centrále StB v Sadové ulici, kde plk. Šalgovič a pplk. Ripl aktivizovali desítky vybraných pracovníků. Tito pracovníci byli nejčastěji rekrutováni z řad probrežněvovských příslušníků StB a zaměstnanců MV, kteří byli během obrodného procesu propuštěni nebo posláni na nucenou dovolenou. Byl bych nespravedlivý kdybych nedodal, že řada lidí slepě plnila stanovené úkoly, přičemž jim dvojice Šalgovič a Ripl předkládala legendu, o tom jak je vše odsouhlaseno Dubčkem atd... Kolem 20. hod. přicházejí první varovné signály o pohybech vojsk na čs. hranicích, ministr obrany Dzúr se marně snaží zjistit, co se děje. Kolem 21. hod. zaznamenávají západní zpravodajové radiové ticho v okolí Československa. Přibližně ve stejnou dobu přistávají na ruzyňském letišti dvě sovětská letadla, zajistit letiště bylo úkolem pplk. Ripla.

Kolem 22. hod. není ministr Dzúr stále schopen dát uspokojující odpověď Černíkovy, který se zajímal o dění na čs. hranicích. Dzúr tedy již podruhé telefonoval Šalgovičovi, ten přijel a odvezl ho do bytu gen. Jamščíkova. Tam se za přítomnosti velvyslance Červoněnka dozvídá, že na žádost většiny PÚV KSČ jsou sovětská vojska připravena poskytnout internacionální pomoc. Následoval Dzúrův telefonát s Brežněvem a maršálem Grečkem, po kterém přislíbil, že zajistí nekladení odporu čs. armády. Následně Červoněnko navštívil Svobodu, s jehož přesvědčováním to měl snad ještě lehčí. Jak je dnes již dobře známo,

Svoboda, ač se zprvu jevil jako umírněný podporovatel reform, nikdy nedal dopustit na názory a zájmy „velkého bratra“.

Černík se dozvěděl o překročení hranic intervenčními vojsky od plk. Hoška, sekretáře ministra Pavla. Zprvu nemohl uvěřit, vzápětí mu však tuto skutečnost potvrdil Dzúr telefonicky. Jednání předsednictva uvedla informace o intervenci do chaosu. Většina účastníků byla šokována. Oproti tomu skupina Kolder, Biřak, Indra a Švestka byla překvapena předčasností vojenské akce. Hlavně vzhledem k faktu, že se jim do této chvíle nepodařilo získat většinu v ÚV. V nastalé diskusi padala tvrdá slova o zradě apod., někteří uvažovali o rezignaci. Když se opět ujal slova Dubček, byly rychle zamítnuty úvahy o rezignacích, neboť by tak byl dán prostor pro sestavení prointervenčních orgánů. Zároveň byly zamítnuty myšlenky na ozbrojený odpor jako absolutně nerealistické. Ozbrojený boj s okupanty by celé akci dodal opodstatnění. Následně Dubček navrhl vypracovat stanovisko PÚV KSČ k současné situaci. Vypracováním byli pověřeni Mlynář, Císař a Slavík. Po předložení návrhu prohlášení nastala opět bouřlivá diskuse zvláště ohledně jeho třetího odstavce: „*Předsednictvo ÚV KSČ považuje tento akt [intervence] za odporující nejen základním zásadám vztahů mezi socialistickými státy, ale za popření základních norem mezinárodního práva.*“⁴⁵ V tuto chvíli Biřakova skupina pochopila, že se jejich plány nezadržitelně hroutí a rozhodla se pro zdržovací taktiku. Biřak a spol. předpokládali, že než bude prohlášení schváleno, podaří se sovětským výsadkářům obsadit rozhlas, televizi a část jich dorazí před budovu ÚV KSČ, čímž by bylo znemožněno přijetí, popřípadě zveřejnění prohlášení. Vynucená přestávka však skončila a sovětské jednotky se nedostavily. Prohlášení bylo schváleno většinou sedmi hlasů proti čtyřem, pro hlasovali i Barbírek a Piller. Když začal hlasatel čs. rozhlasu Fišer krátce před 2. hodinou ráno 21. srpna předčítat připravené prohlášení, byl po chvíli přerušen. V tu chvíli dal ředitel ÚSS Karel Hoffmann, další z členů konspirační skupiny, jako obvykle vypínače vypnout, provoz rozhlasu tehdy končil právě ve 2. hod. ráno. Proto Smrkovský a Kriegel schválení prohlášení vehementně urgovali a proreformní pracovníci rozhlasu tak dychtivě očekávali. Hoffmann však svou misi nedotáhl do úspěšného konce nejenom proto, že se mu nezdařilo odvysílat zvací prohlášení, ale hlavně zapomněl na rozhlas po drátě. Prohlášení předsednictva se tak šířilo po celé zemi.

Gen. Dzúr se pod Jamščikovým dohledem snažil udržet čs. armádu pasivní, jak slíbil Červoněnkovi. „*Kolem třetí hodiny však velitelská rozhodnost a sebevědomí generála Dzúra*

⁴⁵VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír (edd.). *Komunistická strana Československa: Konsolidace (květen – srpen 1968)*. 1. vyd. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, 2000. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970; 9. díl, 2. svazek. dok. č. 145. s. 454.

– a nejen jeho – utrpěly vážnou ránu, když se seznámil s prohlášením předsednictva ÚV KSČ.⁴⁶ Jeho obavy se ještě prohloubily, když k němu dorazily zprávy o prvních kontaktech obyvatelstva a čs. vojenských jednotek s jednotkami varšavské pětky. Příslušníci intervenčních jednotek byli falešně informováni a očekávali odpor kontrarevolučních ozbrojených band, tomu také odpovídalo jejich chování. První oběti byly hlášeny již kolem půl druhé v Liberci, jednalo se o tři čs. občany.

Vraťme se nyní ještě do budovy ÚV KSČ po odeslání prohlášení do rozhlasu. Většina zvatelské skupiny se odjela uchýlit pod ochranu sovětského velvyslanectví. Švestka odjel do redakce *Rudého práva* s cílem připravit vydání zvacího prohlášení. Černík zamířil na svolanou schůzi předsednictva vlády. Smrkovský dal pokyn ke svolání Národního shromáždění. Dubček schválil návrh MV KSČ, který tlumočil B. Šimon, na svolání porady delegátů XIV. sjezdu, jenž by mohla nahradit ÚV KSČ v případě omezení jeho činnosti.

Jak jsem již uvedl, pokusy K. Hoffmanna o zveřejnění zvacího prohlášení, jak prostřednictvím Čs. rozhlasu tak ČTK, ztroskotaly, a to pro odpor reformně smýšlejících zaměstnanců těchto institucí. Proto dal ve 4.30 vysílače opět zapnout a poslal do rozhlasu příslušníky StB, kteří ovšem neuspěli a do zablokované hlasatelny se nedostali. Zapnutých vysílačů naopak využili reformní pracovníci rozhlasu, pokus K. Hoffmanna vysílače opět vypnout nevyšel pro odpor jeho podřízených. Neuspěl ani Švestka v *Rudém právu*. Nejenže nebylo vydáno s jeho zvacím prohlášením, ale ani nezabránil otištění prohlášení PÚV KSČ.

Byly to právě sdělovací prostředky, Čs. rozhlas, televize i tisk, které vyhrály souboj s informačními zdroji okupantů, jako byla vysílačka „Vltava“. Informace, jež rozšířily mezi čs. společnost, dávala reformní vůdcům masovou podporu a okupanti s nimi byli nuceni počítat. I po obsazení budovy rozhlasu pokračovalo vysílání z improvizovaných studií. „*Postupně se vytvořila důmyslná síť jakéhosi štafetového vysílání, ...*“⁴⁷

I v té nejkonzervativnější části společnosti, jakou bezesporu čs. armáda byla, docházelo po zveřejnění prohlášení PÚV KSČ k častým projevům vzdoru.⁴⁸ Jedním z mnoha případů bylo zneužívání vojenských radiostanic k podpoře čs. informační sítě nebo rušení a odposlechu radioprovozu interventů.

První den intervence 21. srpna přemýšlela skupina zvatelů, ukrytá na sovětském velvyslanectví, jak napravit chyby při plnění jejich plánu na zajištění politické legitimacy

⁴⁶ BENČÍK, Antonín. *Operace „Dunaj“: Vojáci a Pražské jaro*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. s. 121.

⁴⁷ Tamtéž. s. 130.

⁴⁸ Mnoho členů velitelského sboru ČSLA zažilo společné boje se Sovětskou armádou proti hitlerovskému Německu, studovala na sovětských vojenských školách či měli s představiteli sovětských vojsk přátelské a rodinné vztahy.

intervence. Jejich myšlenkové pochody koordinoval velvyslanec Červoněnko a gen. „Trofimov“⁴⁹ doplnění telefonátem Brežněva. Dospěli k dohodě nad původním plánem na vytvoření prointervenční dělnickorolnické vlády. S tímto záměrem požádala skupina zvatelů o přijetí u L. Svobody.

V průběhu dopoledne zatkla skupina složená z příslušníků KGB a StB Dubčeka, Smrkovského, Špačka a Kriegla. Následně byli dopraveni na Ukrajinu poblíž Užhorodu. Stejný osud potkal ve večerních hodinách i B. Šimona a O. Černíka. Tou dobou však převzal iniciativu MV KSČ v Praze, jak bylo dohodnuto, a začal organizovat tajnou poradu delegátů XIV. sjezdu. V dopoledních hodinách se v hotelu Praha sešlo několik desítek členů ÚV KSČ a po neúspěšném pokusu o navázání kontaktu s Dubčekem zveřejnili protiintervenční rezoluci v duchu prohlášení PÚV KSČ.

Okolo desáté hodiny dopoledne přijela skupina Kolder, Indra, Biřák a Lenárt na Hrad s cílem vyjednat ustavení nové vlády. Svoboda tou dobou již věděl o zatčení Dubčeka a dalších, zároveň byl požádán o přijetí delegace dosud legitimní vlády pod vedením ministryně Macháčové. Za těchto okolností nepřinesl rozhovor se zvatelskou skupinou žádné konkrétní výsledky. V následující diskusi s delegací čs. vlády souhlasil s pokračováním činnosti vlády za předsednictva Macháčové.

Mezitím počet účastníků jednání v hotelu Praha rostl, sešla se asi třetina členů a kandidátů ÚV KSČ a několik delegátů XIV. sjezdu. K večeru byli doplněni o konzervativce Koldera, Indru, Biřáka, Lenárta ad. Pochopitelně došlo k názorovému konfliktu reformistů a přítomností vojsk varšavské pětky povzbuzených konzervativců. Výsledkem byla kompromisní rezoluce, nabádající ke spolupráci s okupačními orgány apod. Nutno dodat, že přijatou rezoluci odmítly všechny KV KSČ.

Druhý den okupace 22. srpna 1968 (ve skutečnosti třetí) se obě bojující strany, interventi a jejich sympatizanti tak i protiintervenční hnutí, zásadně vymezily. Ke změně postoje došlo po ČSLA i v centrále StB v Sadové ulici, kde si drtivá většina pracovníků uvědomila, že byli zneužiti prostřednictvím Šalgoviče a Ripla k prosazování zájmů KGB. Tomuto prohlédnutí napomohla i akce KGB za podpory příslušníků StB kontrolovaných Šalgovičem, kdy byli zatčeni a odvečeni proreformní funkcionáři StB někam do prostoru Drážďan.

Nyní ke dvěma nejvýznamnějším událostem tohoto dne. Začnu popisem druhého pokusu zvatelů o vytvoření kolaborantské dělnickorolnické vlády. Kolem desáté hodiny se

⁴⁹ Gen. Trofimov bylo krycí jméno, pod kterým vystupoval člen politbyra KSSS T. Mazurov. Mazurov vojenský přidělenec SSSR v Československu, byl pověřen politickým řízením intervence.

v budově ÚV KSČ sešlo konzervativní torzo PÚV Biřák, Kolder, Rigo, Švestka, Barbírek, Piller, doplnění o tajemníky Indru, Lenárta, Sádovského a Mlynáře, předsedu ÚKRK Jakeše a členy ÚV KSČ O. Pavlovského a gen. Rytíře. Mlynář byl údajně vyslán organizátory vysočanského sjezdu, aby zjistil projednávaná témata. Biřák referoval o nočním jednání s velitelem intervenčních vojsk gen. Pavlovským, které schůzi předcházelo. Nicméně z diskuse vzešel názor, že je třeba usilovat o možnost kontaktovat zatčené členy předsednictva a jednat především s Červoněnkem, nikoli s intervenčním velením. Poté se probrežněvovská část předsednictva a sekretariátu přesunula na sovětské velvyslanectví. Velvyslanec Červoněnko informoval přítomné o nemožnosti navázat kontakt jak s Dubčekem a Černíkem tak i s Brežněvem a zdůraznil, že Moskva trvá na svém způsobu řešení, tedy na ustavení nové vlády. Následně byly smluveny alternativy nové vlády, ale než byly předloženy prezidentu Svobodovi, došlo k oné druhé významné události.

Odpoledne se v budově ČKD ve Vysočanech sešli delegáti XIV. sjezdu k poradě. Po tom co se účastníci dověděli, že konzervativci jednájí na sovětském velvyslanectví o ustavení kolaborantské vlády, rozhodli se poradě prohlásit za mimořádný sjezd KSČ. Sjezd v rychlosti projednal několik dokumentů, které dávaly jasně najevo jeho souhlas s protiintervečním hnutím odporu. Ale hlavně zvolil nový ÚV KSČ, v němž byli zastoupeni všichni internovaní členové předsednictva a podle očekávání chyběli konzervativci. Tudíž starý ÚV KSČ ztratil svůj mandát a skupina zvatelů tím měla být vyřazena ze hry. Závěry sjezdu byly potvrzeny NS i vládou.

Jednání na Hradě ohledně návrhu na ustavení nové vlády skončilo pro konzervativce podporované Červoněnkem neúspěšně. L. Svoboda jejich návrhy za této situace odmítl přijmout, nešlo však o prezidentův heroický čin, ale spíše o jeho obavy z hněvu lidu. Svoboda se rozhodl řešit situaci cestou čs. delegace na jednání do Moskvy. „*Rozhodnutím prezidenta odjet do Moskvy k jednání ve chvíli, kdy veškeré úsilí Moskvy a „zvatelů“ o politické zajištění vojensky úspěšné intervence totálně selhalo, bylo Brežněvovi fakticky umožněno nalézt východisko z kritické situace.*“⁵⁰ Ne zrovna šťastný prezidentův krok byl dovršen jeho výběrem členů delegace, do které přizval Biřáka, Indru a Pillera, tedy představitele nikoho již nezastupujícího starého ÚV.

⁵⁰ BENČÍK, Antonín. *V chapadlech kremelské chobotnice*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2007. s. 143.

2. 5 MOSKEVSKÁ DOHRA

Rozhodnutí L. Svobody na provedení vlastní „záchranné“ mise pomohlo moskevskému vedení z patové situace. Jak by se situace vyvíjela a jaké možnosti řešení by se nabízely bez realizace moskevských jednání a následného podpisu moskevského protokolu je dnes zbytečné odhadovat. Jedno je ale jasné, že ač Svoboda svou roli „otce národa“ bral smrtelně vážně, bohužel prozíravostí, potřebnou vlastností vrcholného státníka, rozhodně nadán nebyl.

Tzv. moskevské jednání se v podstatě skládalo z řady separátních a kuloárních rozhovorů, které probíhaly od 23. do 27. srpna. Současně probíhalo jednání představitelů varšavské pětky (24.8. – 27.8.1968).

Myslím, že by bylo zbytečné podrobně rozebírat průběh jednání, musíme však mít na vědomí podmínky, za kterých k podpisu tzv. moskevského protokolu došlo. Na reformní členy čs. delegace byl vyvíjen enormní nátlak a o skutečné situaci v Československu byli informováni jen sporadicky a často tendenčně. Delegace ani zdaleka nebyla jednotným celkem, je nezbytné si uvědomit, že část jejích členů jela do Moskvy s úmyslem podepsat cokoliv, co kremelští vládci předloží. Rozhodování reformních představitelů probíhalo za situace, kdy se na území Československa nacházela téměř půl milionová okupační armáda. Navíc při nepodepsání protokolu se reálně nabízela další, ne zrovna lákavá alternativa řešení situace v ČSSR, ke které by Moskva mohla sáhnout. Tou by pravděpodobně byl pokus o ustavení přímé okupační kolaborantské správy s tvrdými represemi, což by v krajní situaci mohlo vést až k občanské válce.

I za těchto podmínek dokázali reformističtí signatáři uhájit několik bodů protokolu, které v jejich očích dávali, alespoň minimální možnost realizovat v Československu „lepší“ období „kadárizace“ známou ze sousedního Maďarska. Mezi úspěchy reformistů můžeme počítat následující fakta: „..., že situace za Pražského jara nebyla kvalifikována jako „kontrarevoluce“, že neodvolali dokument odmítající intervenci, dosáhli pozitivního hodnocení lednového a květnového pléna, což zakládalo aspoň jisté uznání Akčního programu, a získali příslib etapovitého odchodu intervenčních vojsk.“⁵¹

Není pochyb o tom, že podpis protokolu se rovnal kapitulaci a nebyl v souladu s československou ústavou ani mezinárodním právem. Z toho důvodu mělo jeho znění zůstat utajené. Pro potřeby této práce jsou asi nejpodstatnější dohody o provedení kádrových změn

⁵¹ BENČÍK, Antonín. *Operace „Dunaj“: Vojáci a Pražské jaro*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. s. 185.

jak ve stranických a státních orgánech, tak i ve sdělovacích prostředcích. Zmínky o požadavcích moskevského vedení na provedení personálních čistek můžeme nalézt ve 3. bodě protokolu: „*Plénum projedná rovněž otázky upevnění všech článků stranického a státního řízení a uvolnění z funkcí těch osob, jejichž činnost neodpovídala potřebám upevnění vedoucí úlohy dělnické třídy ...*“⁵², ve 4. bodě: „*Budou provedena nutná kádrová opatření ve vedení tisku, rozhlasu a televize.*“⁵³ a ve 12. bodě: „*V této souvislosti předsednictvo ÚV KSČ považuje za nutné provést některé další kádrové změny ve stranických a státních orgánech a organizacích ...*“⁵⁴

Závěrem tohoto výkladu bych rád uvedl, ač se ani zdaleka nepovažuji za kompetentního k vyvozování komplexních závěrů a hodnocení, že dle mého soudu se čs. reformní představitelé pokoušeli „mísit vodu s olejem v očekávání vzniku homogenní směsi“. Ač dubčekovci byli komunisty a pravděpodobně ani v nejmenším neuvažovali o politickém pluralismu, uskutečnění některých jejich cílů v prostředí reálného socialismu považují za utopii. Mám tím na mysli především míru demokratizace, která byla naprosto neslučitelná s vedoucí úlohou KSČ, alespoň dle mého úsudku. Je otázkou, jak daleko by Dubčekovo vedení bylo ochotno zajít, ale je naprosto zřejmé, že SSSR nebyl ochoten tolerovat ani do určité míry autonomní komunistický systém. Některými autory je Pražské jaro považováno za předobraz perestrojky a glasnosti 80. let 20. století, které vedly k destrukci východního bloku, a to byl přesně týž scénář, kterému se brežněvovské vedení v době „tání“ 60. let snažilo zabránit.

Z pohledu dnešního „dobře“ informovaného badatele se snahy a cíle čs. reformistů jeví jako zcela naivní a iluzorní, ale je nutné přihlídnout k míře informovanosti a dobovým podmínkám, ze kterých vycházel Dubček a jeho spolupracovníci. Domnívám se však, že se jednalo o progresivní a odvážný pokus o demokratizaci společnosti. Pokus neúspěšný, avšak o jeden z pokusů, které posouvají společnost dále v jejím vývoji.

⁵² FELCMAN, Ondřej – MERVART (edd.), Jan. Rok 1968 v poválečných dějinách Československa, II. část. 1. vyd. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007. s. 232.

⁵³ Tamtéž. s. 233.

⁵⁴ Tamtéž. s. 234.

2. 6 MEZINÁRODNÍ ODEZVA NA HROZÍCÍ INTERVENCI A JEJÍ VLIV NA ROZHODOVÁNÍ ČLENŮ POLITBYRA KSSS. MEZINÁRODNÍ REAKCE NA JEJÍ PROVEDENÍ

Postoj Západu a hlavně USA k dění v Československu byl jedním z kritérií, které do určité doby hýbalo pomyslnou ručičkou vah v politbyru KSSS, tedy alespoň podle A. Benčíka a J. Valenty.⁵⁵ Podle O. Tůmy: „*Obavy z důrazné negativní reakce Západu (především Spojených států), která by mohla zásadně ohrozit realizaci jiných priorit sovětské zahraniční politiky – tedy uvolňování v mezinárodních vztazích a výhod ekonomické spolupráce – však v Kremle rozhodně nepanovaly.*“⁵⁶

Začnu postojem USA a okolnostmi, které k němu vedly, jehož výklad doplním poměrně zajímavým britským pohledem na Pražské jaro. Proč tedy Johnsonova administrativa zaujala ono proslulé stanovisko „No action“ k dění v Československu roku 1968?

Musíme si uvědomit, že tou dobou byla značná část vojenských sil USA vázána v pochybném Vietnamském konfliktu, který jak známo budil v americké veřejnosti silnou nevoli. Protiválečné demonstrace v kombinaci s vrcholícím černošským hnutím za lidská práva nikterak neposilovaly Johnsonovu pozici. Této vnitropolitické situace v USA si byla Moskva dobře vědoma. Vzhledem k blížícím se prezidentským volbám se Lyndon B. Johnson snažil prosazovat politiku sbližování s východem (tzv. politika stavění mostů), s tím souvisí i jeho tlak na co nejrychlejší zahájení jednání SALT. Pravděpodobně doufal, že tak podpoří pozici demokratického kandidáta v nadcházejících listopadových volbách. Proto se Johnsonova vláda snažila urychlit jednání se SSSR a tvářila se jako by československá krize neexistovala. Tato politika se ukázala jako značně krátkozraká, poněvadž bylo jasné, že vstupem vojsk varšavské pětky do Československa se vyjednávání smlouvy SALT odloží.

V průběhu jednání v Čierné nad Tisou a v Bratislavě si moskevské vedení bylo již téměř jisté, že Spojené státy ve věci případné intervence do Československa nic nepodniknou. V průběhu července totiž ministr zahraničních věcí USA Dean Rusk dal veřejně najevo, že USA nemají zájem angažovat se v československé záležitosti. Navíc ještě před jednáním v Čierné byl odvolán gen. Prchlík, čímž byl dán sovětské i americké straně jasný signál, že se Československo silou bránit nebude. Spojené státy později odůvodňovaly laxní přístup své diplomacie k hrozbě intervencí mimo jiné i neochotou Československa bránit se vojensky, což

⁵⁵ BENČÍK, Antonín. *Operace „Dunaj“: Vojáci a Pražské jaro*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. s. 72-73. VALENTA, Jiří. *Sovětská intervence v Československu 1968: Anatomie rozhodnutí*. Praha: Svoboda, 1992. s. 111-115.

⁵⁶ TŮMA, Oldřich. Nejhorší možná varianta: Srpen 1968. *Soudobé dějiny*, 2008, roč. 15, č. 2. s. 327.

by nejspíše znamenalo hrozbu omezené války v Evropě, která by se mohla vymknout kontrole a toho se bály SSSR i USA. Na tomto místě je nutno poznamenat, že Československo ani v nejmenším neuvažovalo o vojenském odporu, poněvadž možnost na úspěch takového postupu byla minimální. Fámy o podobných úvahách byly šířeny jak čs. tak západním tiskem.

Z dnešního úhlu pohledu je zřejmé, že USA svým opatrným postojem k československé krizi braly půdu pod nohama zastáncům alternativních řešení v moskevském vedení. Nemám tím na mysli, že by USA podpořily čs. reformu vojensky, na to neměly tou dobou vojenský potenciál, přičemž byly dostatečně poučeny z angažování se ve dvou konfliktech současně⁵⁷, ale přinejmenším mohly SSSR ponechat ve větší nejistotě. Vlivní členové ÚV KSSS rozhodující o mezinárodních vztazích strany, např. Ponomarjov, stavějící se k intervenci skepticky již jen stěží hledali oporu pro své argumenty. Jejich tvrzení, že vojenský vpád do Československa naruší sovětsko-americké vztahy a sblíží USA s Čínou tak měly pramálo šancí na valný úspěch. Sověští politologové i nadále nedoporučovali intervenovat, zejména ne před listopadovými prezidentskými volbami v USA, poněvadž se domnívali, že tak bude podpořen kandidát republikánů Richard Nixon. „... *Nixona považovali za „člověka vojenskoprůmyslového komplexu“, ...* „... – který byl zřejmě méně nakloněn kontrole zbrojení – ...“⁵⁸

Za zmínku stojí i konspirační teorie o dohodě supervelmocí, tedy USA a SSSR, že v případě sovětské invaze do Československa nezasáhnou. Jejím velkým zastáncem byl de Gaulle, který dával do souvislosti události v Československu a dohodu supervelmocí o rozdělení sfér vlivu z Jaltské konference konané v únoru 1945. Jeho tvrzení okamžitě dementoval ministr zahraničí USA Dean Rusk: „... *konference v Jaltě se zabývala okupačními sférami v Německu a Rakousku, a nikoli sférami vlivu ve východní Evropě.*“⁵⁹. V podobném duchu jako de Gaulle referuje i Z. Mlynář ve svých pamětech, když popisuje jednání v Kremlu o „moskevském protokolu“. Tehdy prý Brežněv přesvědčoval unesené čs. politiky, že byl Johnsonem ujištěn o akceptování svrchovanosti zájmů SSSR ve východní Evropě: „*Ptal jsem se prezidenta Johnsona, zda americká vláda i dnes uznává výsledky konferencí v Jaltě a v Postupimi. A 18. srpna jsem dostal odpověď: pokud jde o Československo a Rumunsko, uznává je zcela bezvýhradně, ...*“⁶⁰ Ale jak dodává G. Bischof, on sám ani jiní badatelé nenašli v amerických či sovětských archivech žádný důkaz o takto

⁵⁷ Válka ve Vietnamu 1964-75, invaze do Dominikánské republiky 1965.

⁵⁸ VALENTA, Jiří. *Sovětská intervence v Československu 1968: Anatomie rozhodnutí*. Praha: Svoboda, 1992. s. 115.

⁵⁹ BISCHOF, Günter. „No Action“: Johnsonova administrativa a invaze do Československa. *Soudobé dějiny*, 2008, roč. 15, č. 3-4. s. 478.

⁶⁰ MLYNÁŘ, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremlu*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1990. s. 260.

jasně formulované předchozí dohodě USA a SSSR. Je nanejvýš pravděpodobné, že se Brežněv tímto způsobem pokoušel členy československé delegace přitlačit ke zdi a ke komunikaci mezi ním a Johnsonem vůbec nedošlo. Nejspíš takto účelově interpretoval ne zrovna šťastné prohlášení Deana Ruska z 22. srpna 1968, které dávalo jasně najevo, že USA rozhodně nemají v plánu odvetná opatření ani žádné sankce vůči SSSR.

Velká Británie stejně jako Francie a SRN demokratizační proces v Československu přivítala, její zahraniční politika chápala československé reformní dění především jako snahu o ekonomickou emancipaci. Zajímavý je spíše fakt, že díky zájmu britské veřejnosti a části poslanců Horní i Dolní sněmovny byla britská vláda tlačena k podniknutí alespoň omezených kroků k podpoře Československa. Což se odráželo např. v opatrném prohlášení britského ministra zahraničí Michaela Stewarta na podporu svrchovanosti čs. vlády z 18. července, které ovšem nebylo zveřejněno, ale britské úřady se postaraly, aby se dostalo k čs. vedení. Proč byla nucena britská diplomacie nucena postupovat takto opatrně a nepřímou? Odpověď je nasnadě, Britové si velmi dobře uvědomovali důsledky, které by mohl mít jakýkoliv pokus navázat s čs. stranou bližší styky, poskytovali by tak Moskvě důkazy o snaze Československa změnit zahraničně-politickou orientaci. Potvrzením moskevských nařčení o snaze Západu podkopat socialismus v Československu by čs. reformistům rozhodně nepomohli. Stejně tak si tuto skutečnost uvědomoval i obezřetný Dubček, proto Československo nikdy oficiálně Západ o pomoc nepožádalo. Po dvou dopisech Williama Barkera, britského velvyslance v Praze, v rámci kterých varoval před otevřenější podporou reformnímu procesu v Československu, se britská vláda rozhodla nechat události volně plynout a dále nezasahovat. Během jednání v Čierné opět eskaloval tlak britské veřejnosti a parlamentu na britskou vládu ohledně vydání veřejného prohlášení, v němž by kategoricky odsoudila sovětské vměšování. Přesto britské ministerstvo zahraničních setrvalo na svém původním stanovisku a situaci nijak nekomentovalo, se záměrem nepoškodit čs. zájmy.

Žádná ze západních mocností nečekala, že k intervenci nakonec opravdu dojde. Zvláště po schůzkách v Čierné a v Bratislavě nabyly pocitu, že bezprostřední nebezpečí invaze pominulo. Překvapení prezidenta Johnsona bylo pravdu veliké. Po tom, co jej velvyslanec SSSR Dobrynin večer 20. srpna v Bílém domě informoval o již probíhající invazi, Johnson stále pokračoval v předchozí debatě o nadcházejícím summitu k zahájení SALT. Až po Dobryninově odchodu bezpečnostní poradce Rostow vysvětlit prezidentovi, co se skutečně stalo.

Veřejně vyjádřily nesouhlasná a kritická stanoviska k intervenci vlády mnoha demokratických zemí. *„Největší a nejvyspělejší komunistické a dělnické strany agresi*

odsoudily a postavily se jednoznačně na podporu požadavků československého lidu a jeho ústavních orgánů: SK Jugoslávie, KS Rumunská, Itálie, Francie, Španělska, Japonska, Anglie, Rakouska a další.⁶¹ Nesouhlas západní veřejnosti se projevoval řadou demonstrací v evropských městech. Nesouhlas s intervencí zazníval i ze zemí Varšavské pětky. Sedm členů Rady bezpečnosti OSN iniciovalo svolání jejího zasedání, kde byla invaze do Československa většinou hlasů odsouzena jako hrubé porušení mezinárodního práva. Ovšem na podnět L. Svobody byla československá otázka stažena z pořadu jednání OSN, tato skutečnost byla poté zakotvena i ve znění „moskevského protokolu“.

Invaze však měla i jiný důsledek, který si Kreml rozhodně nepřál, a tím bylo posílení Organizace severoatlantické smlouvy. NATO tak posílilo na svém významu a nabralo nový dech. Akt intervence „zavřel ústa“ vlivným členům Kongresu, kteří požadovali stažení amerických jednotek z Evropy v zájmu úspor v nákladech na obranu. Byly také ukončeny akce Francie směřující k oslabení NATO, jako bylo její vystoupení z vojenských struktur aliance v roce 1966.

3. REFLEKTOVÁNÍ OKUPAČNÍ REALITY DOBOVÝM ČESKOLIPSKÝM TISKEM

V této kapitole, jak již bylo naznačeno v úvodu, bych se rád zaměřil na analýzu jednotlivých článků a příspěvků uveřejněných v týdeníku *Nástup*, které se zároveň pokusím uvést do kontextu aktuální politicko-společenské situace. Je mi zřejmé, že charakterizovat záměr mého výzkumu jako sledování názorových změn obyvatel Českolipska není zcela výstižný. Lze předpokládat, že politické smýšlení konzervativce před invazí se nebude příliš lišit od jeho názorů po jejím provedení, i když je nutno dodat, že radikální reakcí Moskvy na československou reformu byli zaskočeni i někteří z tohoto politického tábora. Proto postupně se objevující projevy sympatií s nastalou situací a normalizačními praktikami moskevského vedení, patrné z některých příspěvků v *Nástupu*, lze do značné míry připisovat postupnému osmělování jedinců, kteří bezprostředně po provedení invaze nenacházeli odvahu své smýšlení veřejně projevit. Hlavně z toho důvodu jsem záměrně vynechal poslední měsíce roku 1968, jak jsem již uvedl.

⁶¹ BENČÍK, Antonín. *Operace „Dunaj“: Vojáci a Pražské jaro*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. s. 140.

3. 1 NADĚJE UMÍRÁ POSSLEDNÍ (LEDEN AŽ BŘEZEN 1969)

Jak bývá zvykem prvních lednových vydání tiskovin, či těch posledních prosincových, objevují se i v *Nástupu* články, pokoušející se o zhodnocení, rekapitulaci roku předcházejícího. Z uveřejněných článků je patrné, že podpora reformnímu procesu mezi veřejností tak i ZO KSC v žádném případě neopadla. Josef Hrdina, vedoucí tajemník OV KSC v České Lípě, ve svém sloupku pozitivně hodnotí akční program a jako priority zdůrazňuje po lednu 1968 nastolený demokratizační proces a ekonomickou reformu. Ekonomický vývoj Československa komentuje ve shodě s usnesením prosincového pléna ÚV KSC: „Právě poslední zasedání ústředního výboru strany ukázalo, že uplynulých dvacet let v naší ekonomice znamenalo veliký krok vpřed...“⁶². Pokud omezíme časový rozsah z posledních dvaceti let na rok 1968, nezbyvá než souhlasit. Ekonomická reforma nastolená po lednu 1968, ač celkově nezrealizována, začala přinášet první plody. „Vývoj v letech 1968-1969 přímo demonstroval závislost výsledků ekonomického vývoje na prostoru, který politika ponechá pro rozumné hospodaření, a na důvěře lidí k politickému systému.“⁶³ I přes proběhnuvší invazi, která působila na hospodářský vývoj degresivně, stoupl národní důchod o 8%. Ač s ústupky stále přetrvávaly některé rysy polednové politiky, ty se týkaly i hospodářství. Počínaje 1. lednem 1969 byl zaveden nový systém státního hospodářského plánování. Namísto podrobného ústředně vypracovaného plánu byly zaváděny smlouvy mezi jednotlivými podniky a státem ohledně roční výroby. Mezníkem se měl stát zákon o socialistickém podniku. Projednání návrhu zákona však bylo stále odkládáno, stal se totiž trnem v oku Moskvě nejspíš proto, že by de facto znamenal „... oddělení státní sféry od sféry výroby.“⁶⁴ Kreml hlavně sledoval své plány. Reformisté se návrh pokoušeli zařadit na program jednání dubnového pléna. Ovšem předmětem pléna ÚV KSC 17. dubna se nakonec stalo naprosto něco jiného, a to hledání příčin politického napětí v zemi s cílem odstranit Dubčeka. O zmiňovaném návrhu zákona pravděpodobně referoval ve svém sloupku i J. Hrdina: „Proto jako jednu z úloh si ukládá naše politické a státní vedení vyjasnit úkol a

⁶² HRDINA, Josef. Socialismus je náš cíl. *Nástup*, 9.1.1969, roč. 19, č. 1. s. 1.

⁶³ MADRY, Jindřich. *Sovětská okupace Československa, normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. Ediční řada Sešity Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, 16. svazek. s. 69.

⁶⁴ VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír (edd.). *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970: Září 1968 – květen 1970*. 1. vyd. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, 1997. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970; 4. díl, 3. svazek. dok. č. 240. s. 271.

postavení podniku v socialistické společnosti. Samostatnost podniku má být tak velká, ..., aby umožnila podniku vlastní řešení problémů... “⁶⁵.

Z prvního lednového vydání *Nástupu* stojí za zmínku ještě dva články, a to *Stanovisko předsednictva OV KSČ v České Lípě k současné politické situaci*⁶⁶ a *Demokraticky řešit situaci: Z rezolucí základních organizací KSČ a závodů*⁶⁷.

V prvně zmíněném článku vyjadřuje předsednictvo OV KSČ svou podporu rezolucím listopadového a prosincového pléna ÚV KSČ. Zároveň vyzývá občany, „... *aby podporovali stranické a státní vedení... “⁶⁸. Lze to považovat za reakci na zasílané protestní rezoluce ZO KSČ, které na OV KSČ docházely. „Předsednictvo OV KSČ je seznamováno s názory členů strany a občanů okresu, bere je v úvahu a informuje o nich ÚV.“⁶⁹ Veřejnost byla změnami ve vedení a řízení strany schválenými na listopadovém a prosincovém plénu ÚV KSČ značně rozčarována. Neméně tak přijatými rezolucemi. Nejprve k rezoluci, jež byla přijata na listopadovém zasedání ÚV. Ta de facto nahrazovala Akční program a ač obsahovala prvky reformního programu lze ji považovat spíše za normalizační dokument. Dubčekovo vedení bylo Moskvou donuceno k zásadním ústupkům a nově přijatá politická linie byla definována jako „reforma bez extrémů“. Tím se reformní představitelé dostávali na šikmou plochu. Hledáním kompromisů mezi uskutečňováním polednové politiky a požadavky Moskvy se stále více vzdalovali veřejnosti a pomalu tak ztráceli její podporu. Na listopadovém plénu byla také přijata řada opatření, která oslabovala pozice reformistů ve vedení strany. Bylo odloženo konání XIV. sjezdu KSČ a sjezd české části strany byl odložen na neurčito. Byro pověřené řízením stranické práce v českých zemích bylo spíše konzervativní a v jeho čele stanul pragmatik Lubomír Štrougal. V nově ustaveném výkonném výboru PÚV KSČ, který v podstatě nahrazoval předsednictvo, se progresivní síly dostaly do pozice menšiny oproti pragmatikům. Co ovšem pobouřilo veřejnost patrně nejvíce, byl dobrovolný odchod Zdeňka Mlynáře z vedoucích funkcí. O jeho reformní ražení veřejnost ani v nejmenším nepochybovala a jeho rezignace naznačovala, „... *že ti neprozíravější nemají o dalším vývoji již žádné iluze.“⁷⁰. Naopak Vasil Bilák, obecně považovaný za kolaboranta, se stal**

⁶⁵ HRDINA, Josef. Socialismus je náš cíl. *Nástup*, 9.1.1969, roč. 19, č. 1. s. 1.

⁶⁶ Předsednictvo OV KSČ. Stanovisko předsednictva OV KSČ v České Lípě k současné politické situaci. *Nástup*, 9.1.1969, roč. 19, č. 1. s. 1.

⁶⁷ Demokraticky řešit situaci: Z rezolucí základních organizací KSČ a závodů. *Nástup*, 9.1.1969, roč. 19, č. 1. s. 2.

⁶⁸ Předsednictvo OV KSČ. Stanovisko předsednictva OV KSČ v České Lípě k současné politické situaci. *Nástup*, 9.1.1969, roč. 19, č. 1. s. 1.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ DOSKOČIL, Zdeněk. Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, 2006. s. 36.

tajemníkem ÚV KSČ. Po listopadovém plénu tak získávali dominantní vliv pragmatici moci Černík, Husák, Štrougal, ochotní vyhovět přáním Kremli.

Že měli vedoucí pracovníci okresních a krajských výborů značné problémy s obhajováním nepopulárních kroků vedení strany, svědčí *Záznam diskuse na poradě vedoucích tajemníků OV a KV KSČ k závěrům listopadového zasedání ÚV KSČ*⁷¹ z 19. listopadu 1968, kde si stěžovali především na nedostatek informací a tázali se, jakým způsobem provedené změny vysvětlit stále reformně smýšlejícím řadovým členům strany.

Druhý ze zmíněných článků, *tedy Demokraticky řešit situaci: ...*⁷², se zabývá rezolucemi ZO KSČ na podporu Josefa Smrkovského, které docházely jak na adresy stranických organizací tak i mnoha redakcí včetně redakce *Nástupu*. „*Obsahem většiny dopisů je obava, aby jeden z významných politiků, který má důvěru široké veřejnosti u obou našich národů a který se aktivně podílel na demokratizaci celé naší společnosti, neodešel z politického života, ... (...) Podobně znějí i slova pracovníků Státního statku Zahrádka hospodářství Jestřebí, Provodín a Pavlovice, kteří osobně znají s. Smrkovského za jeho působení v místním JZD, jako čestného a neúnavného bojovníka za opravdové ideály socialismu.*“⁷³ Tribun lidu Josef Smrkovský byl považován za symbol emancipovaného NS, které se během reformního roku 1968 přeměnilo z potvrzovatele stranických rozhodnutí na svéprávný legislativní orgán. Moskevské vedení, zejména po listopadovém plénu ÚV KSČ, začalo usilovat o jeho odstranění z pozice předsedy NS. Smrkovský byl veřejností považován za ztělesnění reformního směru nabraného po lednu 1968. Tlakem na jeho odvolání tak Kreml sledoval svůj cíl. Pokud by Dubček Smrkovského obětoval, jeho reputace u veřejnosti by značně poklesla. Když Smrkovský chyběl v sestavě československé delegace pozvané na jednání s Brežněvovou garniturou v Kyjevě (7.-8. prosince 1968), začal zahraniční tisk spekulovat o jeho odchodu z funkce (čs. média tyto spekulace dále rozvíjela). Dnes víme, že oprávněně. Spekulace byly ještě podpořeny, když prosincové plénum ÚV KSČ, na němž se projednávalo personální obsazení vznikajících federálních orgánů⁷⁴, jakoby zapomnělo projednat pozici předsedy Federálního shromáždění. Nemalou měrou přispěl i G. Husák srozuměn se záměry Moskvy. Začal hrát na národní cítění Slováků a tvrdil, že post předsedy budoucího FS by měl obsadit Slovák v zájmu paritního zastoupení obou národů v nejvyšších

⁷¹ VONDRŮVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír (vyd.). *Komunistická strana Československa: Normalizace (listopad 1968 – září 1969)*. 1. vyd. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, 2003. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970, 9. díl, 4. svazek. dok. č. 263. s. 29-49.

⁷² *Demokraticky řešit situaci: Z rezolucí základních organizací KSČ a závodů. Nástup*, 9.1.1969, roč. 19, č. 1. s. 2.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Federalizace ČSSR proběhla 1. ledna 1969.

státních funkcích. Situace se stala značně vyhrocenou, poněvadž Smrkovskému se dostávalo obrovské podpory české veřejnosti. „*Odbory podpořené studenty i naprostou většinou občanů začaly připravovat generální stávkou.*“⁷⁵ Navíc konflikt nabíral i nacionální rozměr, kdy se dostávaly do konfliktu česká a slovenská veřejnost⁷⁶. Dubček předsedu NS nepodpořil a nakonec i sám Smrkovský volil kompromis v zájmu uklidnění situace a svoji kandidaturu na předsedu NS stáhl. Předsedou NS se stal Peter Colotka. Smrkovský zůstal nadále členem PÚV KSČ⁷⁷ a byl zvolen předsedou Sněmovny lidu, tedy jedné ze dvou komor FS. Veřejnost kompromis přijala. „*Mohutné občanské hnutí bylo poraženo a tento neúspěch měl velmi silný psychologický dopad. Místo odhodlání zbyly jen pocity zklamání, skepse a zmáhající se marnosti.*“⁷⁸

Pro charakter této práce jsou podstatně zajímavější dva příspěvky, které došly do redakce *Nástupu* od občanů Nového Boru. „*V jednom z listopadových čísel „Zpráv“ se objevila kopie útržku s 20 podpisy novoborských občanů, kteří údajně děkují vojákům spojeneckých armád za poskytovanou ochranu. (...) ... a pokládáme za nutné, vzhledem k tomu, že v Novém Boru žijí v současné době 4 občané jménem „Kesner“, požádat veřejnost, aby zprávu ze „Zpráv“ neuváděli v souvislosti s křestními jmény „Blažej, Miroslav a Jiří“. Děkujeme.*“⁷⁹ Ihned v dalším čísle *Nástupu* se od článku ve *Zprávách* distancuje i čtvrtý Kesner.⁸⁰ Z uveřejněných dopisů rozhořčených občanů je patrné, že být spojen s veřejným prohlášením schvalujícím srpnovou intervenci, nebylo ani v lednu 1969 nikterak příjemné. Lze předpokládat, že jim jejich okolí dávalo najevo nepatřičnost takového smýšlení. Tuto moji hypotézu potvrzuje příspěvek autorizovaný pouze autorskou značkou, ale dle jeho znění předpokládám, že se jednalo o někoho konzervativnějšího ražení, jenž nebyl spokojen s chováním svého okolí. „*Každý z nás, občanů této země, má svůj vlastní osobní názor a postoj k současné realitě. (...) Ale není však možné, aby se na politický názor či postoj reagovalo takovým způsobem, že to hraničí až s trestnou činností.*“⁸¹ Stejně tak ji potvrzuje i 27. března uveřejněný příspěvek od dalšího z údajných signatářů dopisu otištěného ve *Zprávách*. „*Protože mezi podpisy bylo i jméno Frant. Piler, které je shodné se jménem mým,*

⁷⁵ DOSKOČIL, Zdeněk. Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, 2006. s. 38.

⁷⁶ Slovenská veřejnost považovala za zásadní bod reformem prováděných po roce 1968 uskutečnění federalizace Československa, v zájmu národní rovnoprávnosti.

⁷⁷ Do PÚV KSČ byl později doplněn i Colotka, což znamenalo oslabení reformistů.

⁷⁸ DOSKOČIL, Zdeněk. Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, 2006. s. 39.

⁷⁹ Kesnerové. Nepodepsali jsme. *Nástup*, 16.1.1969, roč. 19, č. 2. s. 3.

⁸⁰ KESNER, Albert. Prohlášení. *Nástup*, 23.1.1969, roč. 19, č. 3. s. 1.

⁸¹ -mk-. K zamyšlení nad lidskými vztahy. *Nástup*, 30.1.1969, roč. 19, č. 4. s. 2.

že jsem žádný dokument nepodepisoval a na to, co se stalo 21. srpna loňského roku, mám svůj vlastní názor. Velice se mne dotklo, jestliže slyším po Novém Boru např. vyprávět, „vidíte, to je on, co také podepsal ...“, a není mi také jedno, jestliže podobné, neskutečné a nepravdivé nařčení musí často vyslechnout i má manželka.“⁸² Těžko však domýšlet, do jaké míry si tehdejší veřejnost uvědomovala, že onen příspěvek ve *Zprávách* byl s největší pravděpodobností falzum. Časopis *Zprávy* byl totiž vydáván velitelstvím intervenčních vojsk a sloužil zejména k šíření myšlenek a názorů čs. konzervativců.

3. 1. 1 Poslanec FS Vilém Nový v dějinách Českolipska

Rozsáhlá část 8. čísla *Nástupu* z 27.2.1969 byla věnována přepisu dotazů a odpovědí, z mítinku občanů a „jejich“ poslanců z českolipského volebního okrsku. Mítink se konal v hotelu Merkur v České Lípě 20.2.1969. Zaznamenání hodné je především vystoupení poslance Federálního shromáždění ultrakonzervativce Viléma Nového.

Pro popis života Viléma Nového není v této práci dostatek prostoru, čtenář se musí spokojit s několika údaji nutnými pro pochopení popisované události. Do povědomí veřejnosti vstoupil Vilém Nový poprvé na podzim 1968 svým vystoupením na setkání domácích ultrakonzervativců, pracovníků sovětského velvyslanectví a důstojníků okupačních armád konaného v sále Čechie v Praze-Libni. Neméně proslul svou účastí na tzv. mimoňském aktivu 11. ledna 1969 svolaném konzervativními představiteli ČSLA sdruženými v ZO KSČ při Vojenském újezdu Ralsko. Jednalo se o mítink věrných sovětských příznivců, zastánců gottwaldovského pojetí centristické moci. Pod taktovkou V. Nového účastníci požadovali odstranění reformních osobností z vládních a stranických funkcí. Nelegálně svolaný aktiv budil značně negativní reakce. Okamžitě byl odsouzen POV KSČ v České Lípě, které o svém stanovisku ke konání aktivu a o obsahu pronesených projevů dále informovalo českolipské ZO KSČ a nejvyšší stranické vedení.⁸³ Pro zajímavost očituji reakce základních organizací otištěné v *Nástupu* z 23. ledna 1969: „*Naše mládež je však krajně znepokojena způsobem organizování stranických schůzí, tak, jak k tomu došlo dne 11. ledna 1969 v Mimoni, a je toho názoru, že tato forma nepřispívá ke konsolidaci politických poměrů v našem okrese, ale naopak, vyvolává opačné krajní názory i mezi mladými lidmi. (...) Chceme nést zodpovědnost*

⁸² PILER, František. Nic jsem nepodepsal. *Nástup*, 27.3.1969, roč. 19, č. 12, s. 2.

⁸³ Důraz na jednotný postup KSČ byl kladen již během listopadového a prosincového pléna. V usnesení výkonného výboru PUV KSČ z 7.1.1969, které bylo rozesláno nižším organizačním jednotkám strany, bylo všem komunistům jasně zapovězeno pořádat, či se účastnit podobných aktivů, směřujících proti přijaté politické linii strany.

za budoucí vývoj mládežnických a dětských organizací na našem okrese, jakož i za jejich politickou angažovanost, ale akce podobného druhu by mohly vyvolat živelnosti takového rázu, že bychom za ně zodpovědnost již nésti nemohli.“⁸⁴ „Komunisté základní organizace KSČ při okresní vojenské správě Česká Lípa se na své schůzi dne 16. ledna 1969 seznámili s prohlášením předsednictva OV KSČ, které se týká aktivu, konaného dne 11. ledna v Mimoni, zaujali k němu stanovisko a sdělují: (...) 2. Rozhodně se distancujeme od názorů příslušníků armády, kteří aktiv pomáhali organizovat“⁸⁵ Mimoňský aktiv se dočkal celostátního ohlasu a v přeneseném slova smyslu můžeme říci, že proslavil českolipský okres. Ovšem ještě větší pozornosti se dostalo právě mítinku v hotelu Merkur.⁸⁶

Vystoupení Viléma Nového na setkáních konzervativců pořádaných v Čechii či v mimoňském kině dokazují stále rostoucí sebevědomí „zdravého jádra“, podpořené přítomností intervenčních vojsk. Podobných aktivů bylo organizováno povícero, ale jednalo se vždy o sešlosti podobně smýšlejících. Naproti tomu vystoupením na mítinku v hotelu Merkur 20. února 1969 v České Lípě projevil poslanec Nový neobyčejnou kuráž. Vždyť byl ochoten zopakovat lživé, již jednou dementované teze, týkající se Palachova činu, a to před davem rozzuřené veřejnosti, v rámci kterého se tísnila skupinka jeho přívrženců.

O oblíbě poslance Nového počátkem roku 1969 mezi svými voliči svědčí první položený dotaz na jeho osobu: „*Soudruzi, tady je otázka, jestli vím, že voliči tohoto okresu žádají, abych odstoupil.*“⁸⁷

Mimo jiné byl Vilém Nový nucen objasňovat okolnosti pořádání zmíněného mimoňského aktivu, který jsem okomentoval na předcházejících řádcích. „(...) *Soudruzi, jak to bylo s tou mimoňskou schůzí, abych se tím dále nezabýval, ... Soudruzi mě zavolají, já jsem přišel a mluvil jsem tam, a mluvil jsem ve smyslu rezoluce ÚV z listopadu minulého roku. A na tuto schůzi jsem dostal vystavenou řádnou delegační listinu od ÚV KSČ, abych tam šel a v tomto smyslu promluvil. Čili, moje účast tam na té mimoňské schůzi byla zcela legální. Jiná otázka je, jak byla ta schůze organizována, jestli odpovídá stanovám strany, za což samozřejmě já neodpovídám, ale mohu vám sdělit, že otázka je předmětem vyšetřování*

⁸⁴Vedení mládežnických a dětských organizací okresu Česká Lípa. Nepřipustit žádné krajnosti: Plnit usnesení vyšších orgánů platí pro všechny ZO KSČ. *Nástup*, 23.1.1969, roč. 19, č. 3. s. 1.

⁸⁵Komunisté ZO KSČ okresní vojenské správy Česká Lípa. Nepřipustit žádné krajnosti: Plnit usnesení vyšších orgánů platí pro všechny ZO KSČ. *Nástup*, 23.1.1969, roč. 19, č. 3. s. 1.

⁸⁶SMEJKAL, Ladislav. *Z historie České Lípy: 1969*. Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě. [cit. 2011-08-15]. URL: <<http://www.muzeumcl.cz/obsah/1969>>.

⁸⁷Mítink voličů v Merkur: Okresní výbor NF v České Lípě řeší připomínky i dotazy občanů. *Nástup*, 27.2.1969, roč. 19, č. 8. s. 1.

ústřední kontrolní komise, která se tou věcí zabývala a předloží zprávu.“⁸⁸ Věrohodné důkazy o vystavené delegační listině, bohužel, nemám k dispozici, ale o její existenci více než pochybuji. Co se týče vyšetřování způsobu pořádání a předmětu mimošské schůze, lze předpokládat, že nebylo nikdy dokončeno, pakliže bylo vůbec započato. To se odvažuji tvrdit na základě skutečnosti, že po mocenském obratu v dubnu 1969 byl mimošský aktiv a jeho účastníci spíše glorifikováni nežli stíháni, jak bude prokázáno prostřednictvím dalších pasáží této práce.

Zřejmě z toho důvodu, aby byl dán prostor i konzervativně smýšlejícím, kteří byli v sále hotelu Merkur v postavení jednoznačné minority, byl vybrán následující dotaz: „*Proč do dnešního dne se ÚV KSČ veřejně nevyjádřil jednoznačně, a konečné stanovisko k členům ÚV KSČ s. Bilákovi, Indrovi a dalším, kteří jsou podle mne neprávem označováni za zrádce?*“⁸⁹. Odpověď V. Nového byla jednoduchá a nedalo se proti ní nic namítnout: „*(...) Soudruzi Bilák i Indra byli ÚV KSČ zvoleni za tajemníky strany, to znamená, že ÚV KSČ toto nařčení za zrádce nepokládá za správné, že má k oběma soudruhům plnou důvěru, ... (...)*“⁹⁰. To byl také jeden z mnoha důvodů, proč se proreformně laděná společnost myšlenkově rozcházela se zbytky reformistů ve vedení strany a státu. Ve světle dnešního poznání se nám konání Dubčeka a spol. zdá pochopitelné a racionální, avšak tehdejší společnost absolutně neinformovaná o vztazích Moskvy a čs. vedení, to vnímala jako jeden z mnoha ústupků vůči požadavkům Kremlu, a to bez kladení většího odporu.

Do dějin se V. Nový zapsal zejména svou teorií o „studeném ohni“, kterou poprvé veřejně vyslovil na schůzi stoupenců sovětské okupace v sále Čechie 22. ledna 1969, v souvislosti s činem Jana Palacha. Odvolával se tehdy na zprávu ministra vnitra ČSR Josefa Grössera. Když 22. února 1969 s touto tezí vystupoval v České Lípě, byla již ministerstvem vnitra dementována, o to větší nevoli mezi přítomnými vyvolala. „*(...) Až po dlouhém naléhání ostatních členů skupiny pětice smrti se podvolil, ovšem za předpokladu, že bude dodržen daný slib, totiž, že hořlavina, kterou se poleje, bude z chemické látky, způsobující tzv. studený plamen, to jest plamen s velmi nízkou výhřevností a s minimálním nebezpečím smrtelného popálení.*“⁹¹ K dovršení nehoráznosti jeho tvrzení dodal jména těch, kteří se podle údajných dokumentů, jež dostal v parlamentu, měli podílet na přesvědčování studentů ke

⁸⁸ NOVÝ, Vilém. In (ík). Mítink voličů v Merkur: Okresní výbor NF v České Lípě řeší připomínky i dotazy občanů. *Nástup*, 27.2.1969, roč. 19, č. 8. s. 1.

⁸⁹ Mítink voličů v Merkur: Okresní výbor NF v České Lípě řeší připomínky i dotazy občanů. *Nástup*, 27.2.1969, roč. 19, č. 8. s. 1.

⁹⁰ NOVÝ, Vilém. In (ík). Mítink voličů v Merkur: Okresní výbor NF v České Lípě řeší připomínky i dotazy občanů. *Nástup*, 27.2.1969, roč. 19, č. 8. s. 1.

⁹¹ Tamtéž. s. 2.

spáchání demonstrativní sebevraždy. „(...)Účast na přesvědčování studentů měli: Pavel Kohout, Luděk Pachman, Emil Zátopek, Škutina a Holeček. Já nevím proč, soudruzi, křičíte na mne? Já čtu dokumenty, který jsem dostal v parlamentě na stůl, jako několik jiných poslanců.“

„Soudruzi, no chcete slyšet, chtěli jste slyšet o Palachovi, no, já vám říkám, co o tom vím, soudruzi, já jsem šel na ministerstvo vnitra, mluvil jsem s ministrem vnitra, Greslem, a ptal jsem se ho, proč dosud nebyla vydána úřední zpráva o té smrti Palacha, soudruzi, oni nic nedementovali, oni jenom prohlásili, že informace, tedy výroky, které já jsem uvedl, že nemám od nich, ale neřekli ani, že mám pravdu, ani že nemám pravdu.“⁹²

Není nejspíš náhodou, že podobné bludy, které o činu Jana Palacha pronášel Nový na schůzi v Čechii 22. ledna 1969, se objevily i v letáku zachyceném VB 28. ledna 1969 v Plzni a ve dvou anonymních dopisech zaslaných vyšetřovatelům. Ve světle posudku Kriminalistického ústavu Hlavní správy Veřejné bezpečnosti ze 4. března 1969 se část informací obsažených v dopisech jeví jako naprosto nesmyslné a protichůdné.

V reakci na Nového teorie o okolnostech Palachovy sebevraždy se 17. března 1969 uskutečnila beseda v prostorách vagónky Tatra v České Lípě. Svolána byla Radou pracující mládeže zmíněného podniku a z řad veřejně známých osobností se jí účastnili L. Pachman, V. Škutina a L. Vaculík. Tudiž byl dán prostor části z těch, jež V. Nový osočil z podílu na přesvědčování Jana Palacha. Z krátkého sloupku, který byl této události věnován v *Nástupu*, se toho příliš nedovídáme. Snad jen informace L. Pachmana o tom, „... že společně s Pavlem Kohoutem podali na V. Nového trestní oznámení pro lživé obvinění.“⁹³ Ovšem celá věc nebyla nikdy řádně dořešena, a tak vyznělo toto obvinění do ztracena.

3. 2 KONEC ILUZÍ (OD DUBNA 1969)

Úvodem této kapitoly nelze opomenout tzv. hokejové události z 28. a 29. března 1969, neboť spontánní oslavy vítězství československých hokejistů nad reprezentanty SSSR, na mistrovství světa v ledním hokeji, se staly záminkou pro Kreml a čs. konzervativce k odstavení A. Dubčeka z postu prvního muže strany. Myslím, že je zbytečné zabývat se touto notoricky známou událostí obšírně, ale pokusím se jí alespoň stručně okomentovat. Plán Moskvy na odstranění A. Dubčeka z funkce prvního tajemníka ÚV KSČ byl rozhodně staršího data než samotné oslavy. Krajní termín do kdy se tak mělo stát, tvořil termín konání

⁹² Tamtéž.

⁹³ (ík). Beseda Mladých v Tatře. *Nástup*, 20.3.1969, roč. 19, č. 11. s. 1.

mezinárodní poradby komunistických a dělnických stran (červen 1969). Kdyby československou delegaci vedl A. Dubček, byla by pozice Moskvy na chystané poradě ještě více podlomena a její obraz vůdce světového komunistického hnutí ještě více narušen. O tom, že StB ve spolupráci s KGB se na případnou výhru československých hokejistů a její bezprostřední oslavu připravovala a mínila ji využít k vyprovokování vandalských činů nemůže být ve světle dnes dostupných pramenů pochyb. Není mým zájmem popisovat bouřlivý průběh oslav, či StB předem připravený akt rozbití výlohy Aeroflotu na Václavském náměstí, ale cítím potřebu alespoň krátce zmínit události, které se udály na začátku konce jedné krátké etapy československých dějin, známé jako Pražské jaro.

Hokejovým událostem v březnu 1969 se redakce *Nástupu* příliš nevěnovala. Byly otištěny pouze prohlášení ONV v České Lípě⁹⁴ a OV SPB⁹⁵, první z nich 17. dubna a druhé 24. dubna 1969. Obě rezoluce vyjadřují podporu prohlášení PÚV KSČ a vlády z 2. dubna, která ač hodnotila březnové události v intencích Moskvy, odmítala je kvalifikovat jako projevy kontrarevoluce. Podle zmíněné rezoluce ONV v České Lípě k závažným vandalským činům, vůči všemu co připomínalo SSSR, v rámci českolipského okresu nedocházelo. Toto tvrzení se pravděpodobně zakládalo na pravdě, vítězství hokejistů se samozřejmě oslavovalo, ale ke krajně vyhoceným situacím podobným těm, které se udály v Praze, Brně, Bratislavě, Ústí nad Labem, Mladé Boleslavi ad., dění na území českolipského okresu nedospělo. O klidném průběhu v rámci města Česká Lípa mi referoval i pamětník L. Smejkal. Ostatně v samotném městě se nenacházel vhodný terč pro případné vandalské činy, poněvadž v České Lípě nebyly objekty sovětských institucí ani komandatura sovětské armády.⁹⁶

Podobně klidně probíhaly na Českolipsku i májové oslavy, a to jak 1. květen, svátek pracujících, tak i 9. květen, výročí osvobození. Co se týče 1. května, panovaly obavy nového stranického vedení, že oslavy se promění v demonstrace veřejnosti proti G. Husákem nastoupenému kurzu. Proto byly rušeny či omezovány tradiční prvomájové průvody. „*Jak jsme již naše čtenáře informovali, byl v rámci oslav svátku pracujících – 1. máje – uspořádán slavnostní průvod pouze v České Lípě. (...) Potěšitelné je i to, že během oslavy 1. máje nedošlo k žádným vážným incidentům a provokacím. Pouze v některých místech se několik mladíků snažilo o drobné provokační akce, byli však zjištěni a současně vyšlo na jevo, že jednali pod vlivem alkoholu.*“⁹⁷ 9. května bylo pochopitelně využito k vyzdvihování úlohy

⁹⁴ Rada ONV v České Lípě. Podpořit úsilí vlády: Rada ONV k současné situaci. *Nástup*, 17.4.1969, roč. 19, č. 15. s. 1.

⁹⁵ OV SPB v České Lípě. Prohlášení. *Nástup*, 24.4.1969, roč. 19, č. 16. s. 2.

⁹⁶ Osobní rozhovor s pamětníkem. Ladislavem Smejkalem. [2011-08-31].

⁹⁷ Z májových oslav: První máj radostný a klidný. *Nástup*, 8.5.1969, roč. 19, č. 18. s. 1.

sovětské armády při osvobození Československa z nacistické okupace. „*Za osvobození naší vlasti položily své životy miliony sovětských vojáků, kteří nesli to největší břímě v druhé světové válce, ...*“⁹⁸

V souladu s myšlenkami a úmysly nastoupivší nejvyšší stranické garnitury, tedy spíše Kremlu, se začalo pracovat na vytváření pozitivního obrazu sovětských vojsk. Situace dozrála a dříve nemyslitelné se stávalo skutečností. Například již oslav 9. května 1969 se účastnili sovětské vojáky z místních posádek a sovětské hosté z Alexandrova družebního okresu České Lípy. „*Památku sovětských padlých vojáků při osvobození Československa před 24. lety uctili ve čtvrtek 8. května představitelé OV KSČ, ONV, politických stran a organizací Národní fronty a příslušníci sovětských vojsk dočasně umístěných u nás.*“⁹⁹ „*Po několika měsíčním přerušení se opět v závodech našeho okresu objevily delegace občanů SSSR. Brány závodů se otevřely v minulých dnech i pro příslušníky sovětské armády. (...)*“¹⁰⁰

Významnou úlohu v budování pozitivní image okupačních vojsk a v normalizaci postojů veřejnosti k SSSR sehrával Svaz československo-sovětského přátelství. SČSP se od podzimu 1968 začal přeměňovat v základnu radikálních dogmatiků mezi společenskými organizacemi. Většina masových organizací, ať už byly členy NF či nebyly, vystupovaly proreformně i po dubnovém zvratu, vcelku pochopitelně reprezentovaly postoje široké veřejnosti. Proto se nové stranické vedení vehementně snažilo o obnovení vedoucí úlohy KSČ v těchto organizacích, dostat je pod kontrolu a zabránit tak jejich individuálnímu rozhodování a konání. Jak jsem již naznačil, SČSP byl výjimkou, přeneseně řečeno černou ovčí mezi bílými. O znovuoobnovení jeho činnosti, která byla samotným aktem intervence nakrátko znemožněna, referuje i následující článek v *Nástupu*. „*(...) Postavení i poslání této organizace je v současné době otřeseno. My na okrese Česká Lípa můžeme říci, že okresní orgány tohoto svazu se nedaly zneužít a přizpůsobovaly svou činnost v duchu trpělivé práce při vytváření nových, v minulém období narušených vztahů k lidu Sovětského svazu. (...) Již nyní se znovu oživuje činnost odboček SČSP v místech, a proto předsednictvo OV KSČ doporučuje všem stranickým orgánům v obcích a městech, aby jednaly s funkcionáři odboček a podpořili jejich činnost ve smyslu stranických dokumentů.*“¹⁰¹

Co jest vhodné v nově nastalé společensko-politické situaci, třeba v zájmu kariéerního růstu nebo udržení své pozice, rychle pochopil dopisovatel píšíci pod autorskou

⁹⁸ 9. květen Den vítězství. *Nástup*, 8.5.1969, roč. 19, č. 18. s. 1.

⁹⁹ (an). Hold sovětským hrdinům: Důstojné oslavy 24. výročí osvobození naší vlasti. *Nástup*, 15.5.1969, roč. 19, č. 19. s. 1.

¹⁰⁰ -Žd-. Cesta k normalizaci. *Nástup*, 22.5.1969, roč. 19, č. 20. s. 1.

¹⁰¹ Stanovisko předsednictva OV KSČ k perspektivám práce okresní organizace SČSP. *Nástup*, 8.5.1969, roč. 19, č. 18. s. 2.

zkratkou Žd. Na rozdíl od článku tohoto autora *Cesta k normalizaci*¹⁰², ze kterého jsem citoval na straně předcházející, je následující citovaný příspěvek značně odvážnější. „*Ve čtvrtek 8. května ve večerních hodinách si vážně zranil prst na ruce syn Zdeněk občana Cajthamla z Velenic. Telefon do obce opět nefunguje, aby mohla být přivolána lékařská pohotovost z České Lípy. Proto našel chlapcův otec včasnou pomoc u blízkého útvaru Sovětské armády. (...) Tato včasná pomoc příslušníků Sovětské armády našemu občanovi v předvečer 24. výročí osvobození naší vlasti, je nejlepším praktickým důkazem vzájemného přátelství mezi národy ČSSR a SSSR. Je radostné přitom konstatovat, že poskytování lékařské pomoci našim občanům v okolí Zákup není ojedinělým případem v posledních měsících.*“¹⁰³

Vzhledem k podobnosti autorské značky Žd s příjmením Františka Židlického a hlavně k jeho rehabilitaci a náhlém kariérním vzestupu po zářijovém plénu ÚV KSČ, o čemž budu čtenáře podrobněji informovat v rámci kapitoly 3. 2. 2, usuzuji, že články takto autorizované jsou skutečně z jeho pera. Vzhledem k faktu, že mi tuto mou domněnku potvrdil i L. Smejkal, který v letech pozdějších sám jako dopisovatel *Nástupu* působil, mohu tak tvrdit téměř se stoprocentní jistotou. Ostatně nechám na čtenářovi, aby si prostřednictvím sledování článků z proveniencí zmíněného autora a článků věnovaných jeho osobě, utvořil svůj vlastní názor, na mnou vyslovenou hypotézu.¹⁰⁴

Nyní ještě krátce k SČSP. „*Na počest 24. výročí osvobození naší vlasti Sovětskou armádou sešlo se dne 12. května 1969 devatenáct pracovníků ONV na ustavující schůzi odbočky SČSP. Po zahájení schůze promluvil generál letectva v zál. R. Rypl, předseda okresního výboru SČSP v České Lípě. (...)*“¹⁰⁵ SČSP tak kopíroval organizační strukturu KSČ a vytvářel jakousi paralelní síť moci v rukou skalních dogmatiků. Koho jiného vybrat za předsedu okresního výboru SČSP než konzervativce gen. Rypla, válečného veterána vzpomínajícího na zážitky prožité se svými druhy na východní frontě. Těžko od něj očekávat, že by dal dopustit na neomylného „velkého bratra“ SSSR.

Následuje další článek z proveniencí F. Židlického alias tajemného autora Žd., ve kterém opět neskrýval své pravé či falešné sympatie k hrdinným osvoboditelům Československa. „*Řadě občanů našeho okresu nebyly dosud vyvráceny zkreslené názory o životě vojáků sovětských jednotek, dislokovaných v českolipském okrese. V uplynulých měsících někteří „zasvěcení“ informátoři zkreslovali vědomě pravdu před našimi občany. O denním životě sovětských vojáků byly rozšiřovány historky, které líčily tyto občany bratrských*

¹⁰² -Žd-. *Cesta k normalizaci. Nástup*, 22.5.1969, roč. 19, č. 20, s. 1.

¹⁰³ (Žd). *Družba v praxi. Nástup*, 22.5.1969, roč. 19, č. 20, s. 2.

¹⁰⁴ Osobní rozhovor s pamětníkem. Ladislavem Smejkalem. [2011-08-31].

¹⁰⁵ -Zm-. *Prohlubování přátelství: Odbočka SČSP na ONV ustavena. Nástup*, 29.5.1969, roč. 19, č. 21, s. 2.

*národů SSSR jako pololidi, neznající nejzákladnější prvky hygieny, kulturního života a podobně. (...) Občané ze všech koutů našeho okresu se přesvědčili na vlastní oči, jaká je skutečnost. Celé okolí kasáren, jednotlivé kasárenské vnitřní prostory, ..., to samo nejlépe přesvědčilo svou čistotou, úpravou a výzdobou.*¹⁰⁶ Jak vypadala kasárna Sovětské armády, zvláště v očekávání delegace, nemám v úmyslu komentovat, ale o případu kdy bylo zřejmé, že někteří příslušníci sovětských jednotek skutečně přišli do kontaktu s „civilizací“ až v Československu mohu uvést následující historku, která se v České Lípě tradovala. Vyprávělo se o sovětském důstojníkovi, který v doprovodu své chotě a vojína v roli „pucfleka“, prošel skleněnými dveřmi, přičemž bylo očividné, že se s takovým výdobytkem techniky setkal poprvé. Stalo se tak při nákupech, na které zmíněná trojice vyrazila.¹⁰⁷ Sovětští důstojníci u nás nakupovali v Sovětském svazu nedostupné zboží, které ve vlasti výhodně prodávali. „*Na přelomu roku 1968/1969 vyvolaly v řadě míst rozhořčení lidí bezohledné nákupy v obchodech sovětskými důstojníky. Grečkovu ministerstvo na to reagovalo snížením přidělu měsíční peněžní hotovosti z 15 na 10 mil Kčs a vytvářením vlastní obchodní sítě.*“¹⁰⁸

Kdo jiný by mohl doplnit další střípek do pracně skládané mozaiky pozitivních a vzájemně prospěšných vztahů místních obyvatel a sovětských vojáků, než F. Židlický. „*Na aktivu Tribuna klubu v hotelu Merkur bylo v diskusi oznámeno, že někteří občané českolipského okresu přistoupili k další konkrétní akci, která je vyjádřením zlepšování vzájemných vztahů se Sovětským svazem. Jde o to, že do rodin našich občanů jsou zváni na dovolenou příslušníci rodin sovětských důstojníků z útvarů umístěných v našem okrese. (...) Plně to znovu potvrzuje, že dobří a rozumní lidé jdou vždycky příkladem ostatním.*“¹⁰⁹

Husákova *Realizační směrnice k nejbližším úkolům strany při překonávání krizové situace a konsolidaci poměrů ve společnosti pro období do XIV. sjezdu KSČ*, která byla přijata na květnovém plénu ÚV KSČ konaném 29. a 30. května 1969, znamenala de facto návrat k předlednovým poměrům. Na plénu si konzervativci a Novotného sirotci vyřídili účty s částí zbývajících reformistů v ÚV, ze kterého je vyloučili. F. Kriegel byl pro své odvážné vystoupení na zasedání dokonce vyloučen i z KSČ. Přijatá *Realizační směrnice...* se pochopitelně zabývala kádrovými pořádky v rámci celé KSČ, což se projevilo také ve skladbě OV KSČ v České Lípě. *Realizační směrnice...* komentovala nově nastolenou kádrovou

¹⁰⁶ -Žd-. Skutečnosti přesvědčují. *Nástup*, 29.5.1969, roč. 19, č. 21. s. 2.

¹⁰⁷ Osobní rozhovor s pamětníkem. Ladislavem Smejkallem. [2011-08-31].

¹⁰⁸ MADRY, Jindřich. *Sovětská okupace Československa, normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny; sv. 16. s. 22.

¹⁰⁹ -Žd-. Příklad k následování. *Nástup*, 19.6.1969, roč. 19, č. 24. s. 3.

politiku následovně: „V kádrové politice musíme vycházet ze zásadních postojů a hledisek. Nemáme v úmyslu dělat nějakou prověrku ve straně. (...) Při kádrových opatřeních nemůže v žádném případě jít o revanš, o osobní momenty, ... (...) Členům strany je třeba dát možnost čestného východiska. Je možné, že s částí lidí, které se nepodaří přesvědčit, budeme se muset – možná dočasně – i rozejít. (...)“¹¹⁰ Dnes již víme, že i na onu prověrku, či lépe řečeno čistku ve straně nakonec také došlo, a to v souvislosti s výměnou členských legitimací po lednovém plénu ÚV KSČ 1970.

Ze změn v OV KSČ v České Lípě musím zmínit alespoň rezignaci Josefa Hrdiny na funkci vedoucího tajemníka a jeho nahrazení Miroslavem Zuntym. Ke koloritu doby začalo patřit odvolávání různých prohlášení ze srpna 1968, plénum OV KSČ tak 27. června 1969 také učinilo.¹¹¹ Dělo se tak z iniciativy konzervativců zastoupených ve výboru, kteří na nic nečekali a nedočkavě se chopili otěží. V souvislosti s pokáním OV KSČ si popel na hlavu sypala i redakce *Nástupu*. Co se týče činnosti redakce po lednu 1968, hodnotilo jí následovně: „Bylo i období, kdy redakce a redakční rada podléhala tlakům a dokonce se do ní samozvaně, bez vědomí POV vnutili někteří dopisovatelé, kteří se snažili oslabit vliv tehdejšího vedení OV. (...) Nedopustili jsme se při tom žádných tendencí, které by diskreditovaly a kompromitovaly celou stranu, až na jeden článek, který v závěru říká „prohráli jste a jděte od toho“. (...) ... a některé další články, obviňující některé naše přední stranické představitele i poslance soudruha V. Nového z kolaborantství a zrádcovství byly poplatny emocím této doby...“¹¹²

Reakci OV KSČ v České Lípě na výsledky květnového pléna ÚV KSČ jsem již naznačil na předcházejících řádcích. Stejně jako většina ostatních okresních výborů výsledky pléna i realizační směrnice přijal. Proreformní členové výborů často demonstrativně rezignovali na své funkce. Konkrétním příkladem jest rezignace Josefa Hrdiny, jak jsem již uvedl. S odesíláním souhlasných rezolucí neváhaly ani ZO KSČ českolipského okresu, jak o tom informuje článek otištěný v *Nástupu* 10.7.1969, který se zabýval průběhem a výsledky členských schůzí.¹¹³ Reakce ostatních ZO KSČ byla podobná, až na výjimečné projevy pasivní rezistence. Osobně mě trochu zaskočila rychlost odezvy ONV v České Lípě. Národní výbory byly volené orgány státní správy a okamžité prosazení nové linie KSČ v nich bylo poněkud obtížnější. Složení českolipského ONV bylo zřejmě konzervativnějšího ražení, a tak

¹¹⁰ VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír (edd.). *Komunistická strana Československa: Normalizace (listopad 1968 – září 1969)*. 1. vyd. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, 2003. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970; 9. díl, 4. svazek. dok. č. 347. s. 470.

¹¹¹ Realizovat usnesení činy: Z pléna OV KSČ v České Lípě. *Nástup*, 3.7.1969, roč. 19, č. 26. s. 1.

¹¹² Redakce *Nástupu*. Stanovisko redakce *Nástupu*. *Nástup*, 3.7.1969, roč. 19, č. 26. s. 1.

¹¹³ Řešit ekonomické úkoly: Průběh členských schůzí zaměřen ke květnovému plénu ÚV KSČ. *Nástup*, 10.7.1969, roč. 19, č. 27. s. 1.

odvolávalo svá srpnová prohlášení pozoruhodně rychle, jak se dozvídáme ze stanoviska uveřejněného v *Nástupu* z 10.7.1969.¹¹⁴ Na stránkách tohoto vydání *Nástupu* se mimo jiné dovídáme o zdařeném večeru družby členů SČSP a sovětských vojáků pořádaném OV SČSP v sále českolipského hotelu Merkur.¹¹⁵

Na tomto místě je potřeba doplnit informace o reakci československé společnosti jako celku na květnové plénum ÚV KSČ a na opatření, které aparát G. Husáka činil k upevnění vydobytých pozic, typických pro nástup totalitního režimu. Nyní se vrátím proti směru toku času i souslednosti této práce, a to do června 1969, abych mohl popsat postup, kterým se novému vedení strany podařilo zásadně rozrušit reformní opozici v řadách čs. společnosti. Husák velice rychle pochopil, kde se pro jeho zatím ne zcela pevnou pozici skrývá největší nebezpečí. Proto započal boj proti masovým společenským organizacím, nespokojeným s jeho dubnovým nástupem k moci, ani s výsledky květnového pléna. První na mušce se ocitly organizace, které nebyly členy NF, a tudíž byly mimo kontrolu KSČ. Na sklonku května tak byl nucen ukončit svojí činnost Koordinační výbor tvůrčích svazů. Během června byl zakázán Svaz vysokoškolského studentstva, ale až po neúspěšném pokusu Husákova establishmentu svaz infiltrovat a zapříčinit tak jeho vnitřní rozkol. Další ohnisko demokratické opozice se nacházelo v odborech, které se během obrodného procesu staly až příliš svéprávné. Řešení pro nové vedení KSČ tkvělo v znemožnění koordinované činnosti jednotlivých odborových organizací. Mezi vrcholnými představiteli odborových svazů v té době již zcela evidentně zavládl strach z možných existenčních postihů, a proto nebylo příliš obtížné získat je na stranu normalizačního režimu. Ti pak vehementně bránili organizování protestních stávek. Poněvadž sdělovací prostředky byly již zcela v moci konzervativců, bylo proreformním silám prakticky znemožněno působit na veřejnost. Projevy opozice tak nemohly přerůst do masových měřítek a byly navzájem izolovány. Československá společnost tak byla nucena přejít k taktice pasivního vzdoru.

O tom, že prosovětské síly měly na konci července již zcela pod svojí kontrolou většinu krajských a okresních výborů, tedy i severočeský a českolipský, svědčí i následná citace z otevřeného dopisu OV KSČ v České Lípě adresovaného SKV KSČ. Ale hlavně dobře vystihuje obavy stranického aparátu z blížícího se výročí srpnové intervence. „*Plně se ztotožňujeme se stanoviskem předsednictva SKV KSČ, k současné situaci, zveřejněném v krajském stranickém časopise Průboj. Nechceme však v žádném případě zůstat pouze u díků a souhlasu, ale chceme a budeme za sjednocení a konsolidaci okresní organizace KSČ svádět*

¹¹⁴ Rada Okresního národního výboru v České Lípě. Stanovisko. *Nástup*, 10.7.1969, roč. 19, č. 27. s. 1.

¹¹⁵ Večer družby... *Nástup*, 10.7.1969, roč. 19, č. 27. s. 1.

*rozhodný ideový i politický boj. Boj se všemi, ať už s jednotlivci nebo skupinami, kteří by chtěli rozdmýchat pod pláštíkem vlastenectví nacionální, antisovětské a antisocialistické vášně, na závodech, ve městech a na vesnicích, narušovat pořádek a klid. (...)*¹¹⁶

Ve stejném vydání *Nástupu* o sobě opět dává vědět „milovník“ sovětské armády F. Židlický. Komentuje návrat sovětských jednotek ze cvičení do svých posádek v českolipském okrese. Sovětská armáda, před očekávaným výročním intervence, demonstrovala svou sílu a odhodlanost eventuálně zakročit konáním několika cvičení.

„Znovu je naši občané přijmou mezi sebe na pracovištích, kde sovětské vojáky pomáhají v některých závodech našeho okresu plnit výrobní úkoly.

*Smutní jsou však ti „našeptávači“, kterým návrat sovětských přátel do posádek v našem okrese znovu pokazil jejich „zaručeně pravdivé předpovědi ...“*¹¹⁷

Za komentář nepochybně stojí příspěvek referující o obnovení činnosti odbočky SČSP při národním podniku Vagónka Česká Lípa. Jedná se o tentýž závod, ve kterém se 17. března 1969 konala beseda za účasti L. Pachmana, V. Škutiny a L. Vaculíka. Beseda byla tehdy svolána Radou pracující mládeže a byla chápána jako reakce na vystoupení poslance Nového v prostorách hotelu Merkur 20. února téhož roku, ve kterém vyslovil absurdní hypotézu o smrti Jana Palacha, jejíž byl nejspíš sám autorem. Konání oné besedy bylo jasným signálem vzdoru zaměstnanců Vagónky proti vzrůstajícím se extrémním konzervativcům. Jak se poměry v podniku od té doby změnil dokonalé dokládá právě obnovení odbočky SČSP. Slavnostního aktu se dokonce účastnila i delegace sovětské armády. *„(...) Přítomna byla i delegace sovětské armády, jejíž vedoucí major Osipov ve slavnostní zdravici hovořil také o pomoci, kterou sovětské jednotky poskytují českolipskému okrese.“*¹¹⁸ Odvážná skupinka z řad mládeže, která v březnu stála za organizováním vzdorné besedy, se zmožila jen na symbolické projevy nespokojenosti. *„(...) Schůze probíhala ve slavnostně vyzdobeném sále závodní jídelny a průběh celého jednání splnil očekávané předpoklady. Nepodařilo se jej narušit ani několika nezodpovědným mladíkům, kteří provokovali boucháním židlemi a pouštěním rozhlasu po drátě.“*¹¹⁹ I to lze považovat za odvážný čin, vždyť v srpnu 1969 za takového chování zcela reálně hrozila celá řada postihů.

¹¹⁶ Okresní výbor KSČ Česká Lípa. Bojovat o konsolidaci: Otevřený dopis předsednictva SKV KSČ. *Nástup*, 31.7.1969, roč. 19, č. 30. s. 1.

¹¹⁷ -Žd-. Vrátili se. *Nástup*, 31.7.1969, roč. 19, č. 30. s. 1.

¹¹⁸ -li-. Odbočka SČSP ve Vágonce. *Nástup*, 7.8.1969, roč. 19, č. 31. s. 3.

¹¹⁹ Tamtéž.

3. 2. 1 Zneužití výročí

Na blížící se výročí intervence se nepřipravovalo pouze Husákovo prosovětské vedení, ale aktivizovala se i opozice, která doufala, že očekávané demonstrace a stávky alespoň zpomalí průběh normalizace. Již od poloviny června 1969 se v Československu šířily letáky s výzvami k protestním akcím nenásilného typu. Letáky obsahovaly širokou paletu způsobů, jakými dát najevo nesouhlas s intervencí, trvající okupací a Husákovým režimem. Od uctění památky obětí intervence nošením černého oblečení či jenom pásek přes rameno, krátkodobého zastavení práce až po případnou generální stávku a psaní protestních dopisů OSN atd. Jejich výroba a šíření se často stávaly předmětem vyšetřování. Což mimo jiné dokládá zajímavá zmínka ve výpovědi pamětníka oněch událostí L. Smejkal, který byl již tehdy zaměstnancem českolipského muzea, týkající se návštěvy příslušníků bezpečnostních složek v muzeu, pátrajících po rozmnožovacích strojích.¹²⁰ V *Nástupu* byl rozšiřování letáků věnován prostor ve vydání ze 14. srpna 1969, kdy byla otištěna výzva POV NF a Rady ONV v České Lípě. „*V okrese se rozšiřují různé nelegální tiskoviny, letáky, různá hesla, pokyny, osobní přemlouvání a používají se různé formy k vyvolání neklidu a narušení normálního běhu života. (...) Nepřipusťte a netrpte pokusy, jejichž cílem je vyvolání atmosféry společenských krizí v období srpnových dnů.*“¹²¹

Před očekávanými demonstracemi, které měli prověřit pevnost Husákova režimu, bylo třeba zajistit loajalitu tradiční opory komunistického režimu, Lidových milic. V České Lípě byl uskutečněn aktiv LM v prostorách Jiráskova divadla 13. srpna 1969. K shromážděným milicionářům promluvil člen konzervativci obsazeného velení ČSLA dogmatik gen. O. Rytíř, který od 25. července 1969 zastával funkci zmocněnce čs. vlády pro záležitosti Střední skupiny sovětských vojsk v ČSSR. Účastníci aktivu přijali rezoluci svědčící o jejich odhodlanosti bránit nastolený režim.¹²²

„1. Stojíme pevně za vedením KSČ a jsme rozhodnuti plně prosazovat politické úkoly strany, ...

¹²⁰ Osobní rozhovor s pamětníkem. Ladislavem Smejkalem. [2011-08-31].

¹²¹ Předsednictvo OV NF v České Lípě – Rada ONV v České Lípě. Občanům Českolipska. *Nástup*, 14.8.1969, roč. 19, č. 32. s. 1.

¹²² (ík). Setkání příslušníků LM: Armádní generál O. Rytíř v České Lípě. *Nástup*, 21.8.1969, roč. 19, č. 33. s. 1.

2. *Rozhodně odsuzujeme pokusy pravicových sil ve straně i celé naší společnosti zneužít výročí srpna k vyvolání nových krizí u nás a jsme připraveni pomoci při zmaření jakéhokoliv pokusu narušení pořádku a klidu v okrese.*“¹²³

Nejvyšší stranické vedení mělo touto dobou již značnou podporu jak v LM, tak i v ČSLA. Armáda byla důkladně očištěna od pochybujících a Husákovu vedení se o ni mohlo plně opřít. Část příslušníků LM odmítla účast na připravovaných akcích, 46 nespolehlivých závodních jednotek bylo rozpuštěno a od začátku roku 1969 do srpna téhož roku opustilo lidové milice kolem 9000 příslušníků. Ti co odešli se většinou nevyhnuli následným postihům, ze strany nově nastupujícího režimu. Rozhodnost LM bránit pozice normalizátorů tak byla posílena.¹²⁴

V Nástupu z 28. srpna 1969 bylo uveřejněno stanovisko POV KSČ hodnotící průběh výročí invaze v prostředí Českolipska. Po komparaci hodnocení POV s informacemi, které mi poskytl L. Smejkal musím říci, že bylo poměrně objektivní.

„Odsoudilo činnost těchto skupin na našem okrese, které... (...) ..., organizovaly v jednotlivých případech krátké protestní stávky skupin lidí, narušováním pracovní morálky, jako tomu bylo v n. p. TATRA, vozovka [vozovna] dílen ČSD, Borské sklo – závod Kamenický Šenov.

Rovněž odsoudilo některé rušivé jevy, jako psaní protisocialistických a protisovětských hesel, pokusy o vyvěšení černých vlajek apod.“¹²⁵

Nemohu opomenout doplnit komentář k průběhu srpnových protestních akcí na severu Čech o poněkud úsměvnou historku, kolující tehdy po českolipských hospodách. Během onoho srpnového dne prý došlo ke konfliktu příslušníků VB s účastníky pohřbu. Smuteční hosté, oděni do tmavého oblečení, hodného pietního aktu, byli zřejmě VB považováni za osoby, projevující svým zevnějškem soustrast s oběťmi okupace, tak jak vybízely rozšiřované letáky.¹²⁶ K úplnosti nutno dodat, že i symbolické projevy odporu k předcházejícího roku provedené intervenci a upevňujícímu se normalizačnímu procesu, či za pouhá účast na demonstracích byly tvrdě trestány. Dělo se tak dle narychlo 22. srpna schváleného „*Zákonného opatření předsednictva Federálního shromáždění č. 99/1969 Sb. o některých přechodných opatřeních nutných k upevnění a ochraně veřejného pořádku*“, který

¹²³ Účastníci aktivu. Stanovisko aktivu příslušníků LM v okrese Česká Lípa konaného dne 13. srpna 1969 v České Lípě. *Nástup*, 21.8.1969, roč. 19, č. 33. s. 1

¹²⁴ MADRY, Jindřich. *Sovětská okupace Československa, normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny; sv. 16. s. 101.

¹²⁵ Předsednictvo Okresního výboru Komunistické strany Československa, Česká Lípa. Zpráva ze zasedání předsednictva OV KSČ. *Nástup*, 28.8.1969, roč. 19, č. 34. s. 1.

¹²⁶ Osobní rozhovor s pamětníkem. Ladislavem Smejkalem. [2011-08-31].

vešel ve známost spíše jako tzv. pendrekový zákon. Procesy řízené samosoudci a vynášené rozsudky se vracely k metodám totalitního režimu. Byly ukládány pokuty, ale i tresty odnětí svobody. Nejčastěji byly aplikovány existenční postihy, jako propuštění ze zaměstnání a vylučování ze studia. Pro veřejnost byl zásadně deprimující fakt, že pod zákonné opatření se podepsali i A. Dubček, L. Svoboda a O. Černík.

Poněkud bouřlivěji probíhaly demonstrace v Liberci, kde nabíraly ráz občanské války. Podobně jako v Praze, Brně, Bratislavě a v několika dalších větších městech, převážně v českých zemích, zde zasahovala VB ale i LM a ČSLA. Nejbrutálněji ze zmíněného trojlístku bezpečnostních složek zasahovaly LM.

K zásahu proti demonstrantům v Liberci byly povolány i LM z České Lípy. Údajně se mělo jednat o mladíky převážně pocházejících z řad zaměstnanců českolipské Vagónky, kteří zasahovali se zarážející brutalitou. Jaký to paradox, že se jednalo o milicionáře právě z tohoto závodu. Jak došlo k tak zásadnímu obratu smýšlení mezi zaměstnanci Vagónky? Převážila u nich touha po zachování existenčních jistot a možnosti kariérního růstu? Nebo se jednalo o vytříbené jádro, které ze svých dogmatických pozic vlastně nikdy neustoupilo a reformní dění roku předcházejícího je spíše znechucovalo, či přímo ohrožovalo? Najít odpovědi na položené otázky je úkol, který zřejmě přesahuje mé možnosti a dost možná i možnosti zkušenějších. Vždyť se jedná o poměrně nedávnou minulost a řada dosud žijících aktérů událostí té doby se k nim pravděpodobně nebude chtít vracet. A i kdyby ano, rozhodně nebude možné považovat jejich svědectví za objektivní. Osobně si myslím, že se jednalo o skupinu, jejíž účastníci mohli mít různé motivy, ale cíl a prostředky k jeho dosažení je spojoval. Třetím motivem, který jsem možná opomenul, mohlo být „zvířecí“ opojení mocí mlátit jiné, a to beztrestně. To se ostatně u některých primitivnějších skupin obyvatelstva projevuje i dnes.¹²⁷

„V posledních dnech se mezi naší veřejností objevily různé výmysly a pomluvy, které mají zdiskreditovat zásah bezpečnostních orgánů proti deklasovaným živlům a jejich řádění, ... (...) Šířitelé těchto názorů líčí ve svých „zaručených zprávách“ události v Liberci, jako událost zcela nevinou, ve které dohromady o nic nešlo a při kterých se zakročovalo ponejvíce proti mladistvým ba dokonce i dětem s tím, že prý značný podíl na zásahu v Liberci měli i příslušníci Lidových milicí z našeho okresu.“¹²⁸

¹²⁷ Osobní rozhovor s pamětníkem. Ladislavem Smejkalem. [2011-08-31].

¹²⁸ (Ak). Jak tomu bylo v Liberci. *Nástup*, 28.8.1969, roč. 19, č. 34. s. 1.

Jedno je jasné. Bouřlivé a krvavě potlačené demonstrace přišly Husákově garnituře vlastně vhod. Měla tak jasný důkaz o existenci neexistující kontrarevoluce. Díky tomu mohla normalizační opatření nabrat podstatně ostřejší tempo.

3. 2. Na počátku druhé etapy reálného socialismu v Československu

Na zářijovém plénu ÚV KSČ (25.-29. září 1969) byl učiněn první krok na cestě k likvidaci a odsouzení všeho a všech, co bylo spojováno s Pražským jarem, „(...) ...na jejímž konci bylo v prosinci přijato legendární Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. Sjezdu KSČ.“¹²⁹. Za onen památný první krok je označováno rozhodnutí zářijového pléna zrušit usnesení červencového pléna ÚV KSČ, které schvalovalo stanovisko PÚV k tzv. „varšavskému dopisu“, usnesení PÚV ke vstupu vojsk pěti zemí Varšavské smlouvy z 21. srpna 1968 a v neposlední řadě platnost vysočanského sjezdu. Srpnová intervence byla plénem prohlášena za internacionální pomoc.

V tomto duchu pak byly provedeny zásadní personální změny v ústředních orgánech KSČ. Příznivci obrodného procesu tak byli definitivně „rozmetáni“. Reformátoři všeho druhu, umírnění (tzv. centristé) i radikální (demokraté), ztratili své pozice ve prospěch tzv. realistů v čele s G. Husákem, kteří museli stále více brát ohled na mínění nyní již znovu etablovaných konzervativců režírovaných Moskvou. Reformisté byli vylučováni nebo dobrovolně odcházeli z ÚV. Někteří, jako např. gen. V. Prchlík, přicházeli rovnou o své stranické legitimace. Ti, jenž o své legitimace nepřišli nyní, byli ze strany vyloučeni do konce roku, nebo během roku 1970, kdy došlo ke konečné „očistě“ strany. Gen. Prchlík byl následně zbaven poslanecké imunity, aby mohl být trestně stíhán. A. Dubček přišel o pozici v PÚV a byl zbaven funkce předsedy FS, vzhledem k jeho oblibě ve stranických organizacích nebyl prozatím vyloučen z ÚV. Specifický byl osud O. Černíka, který učinil pokání za své „chyby“ a udržel si tak své funkce až do ledna 1970, kdy si jeho odvolání prosadili dogmatici.

Komentovat nadále články, v nichž stranické organizace všech úrovní, orgány státní správy a společenské organizace sdružené v NF vyjadřují podporu zářijovému plénu ÚV KSČ a informují o tom, jak čile se druží s příslušníky sovětských vojsk, spatřuji jako zcela zbytečné. Prosovětské síly ovládly NF a organizační jednotky KSČ shora již během června 1969. Revanš konzervativců, co se týče KSČ, byl dovršen roku následujícího, po tom co získali převahu v PÚV KSČ „vyčistili“ stranu komplexně. K finálnímu ovládnutí

¹²⁹ DOSKOČIL, Zdeněk. *Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu*. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, 2006. s. 343.

Národních výborů, což byly volené orgány samosprávy, normalizátory, dal zelenou ústavní zákon č. 117 z 15. října 1969, „(...) ...který prodloužil jejich volební období až do dne všeobecných voleb, nejpozději do 31. prosince 1971. Umožňoval zastupitelským sborům na návrh „příslušného orgánu“ Národní fronty „zprostit“ poslance funkce, pokud ji bez vážného důvodu po delší čas neplní nebo „svou činností narušuje politiku Národní fronty“. Na rozdíl od dosavadních norem zákon stanovil, že při uprázdnění místa poslance není třeba konat doplňující volbu, ale samy zastupitelské sbory mohou „doplnit volbou počet svých členů“ v případech, kdy to vyžaduje „řádny chod“ sboru. Samozřejmě opět na návrh „příslušného orgánu“ Národní fronty.“¹³⁰ Organizovaný odpor demokratické opozice v řadách veřejnosti byl s konečnou platností zlomen drastickým potlačením demonstrací k výročí srpnové intervence.

Proto se zaměřím především na „překvapivě“ autorizované projevy starých „stalinistů“, kteří nikdy nepřestali doufat v návrat předlednových poměrů a na články o jejich postupné rehabilitaci. Také na různá prohlášení těch, kteří pravděpodobně v zájmu uchování svých pozic a získání lepších kariérních vyhlídek byli ochotni přehodnotit své veřejně projevované postoje a přihlásit se k názorům konformním pro normalizační režim. Z těchto publikovaných článků se pokusím vytvořit výběr s ambicí vykreslit změnu společenského klimatu.

Nyní není již třeba přemýšlet nad identitou autora chvalo zpěvů na adresu sovětských vojáků, tak jak tomu bylo u Františka Židlického písíciho pod „rafinovanou“ autorskou zkratkou Žd, jehož články jsem citoval v předcházejících pasážích textu. Příkladem budiž sloupek v *Nástupu* z 9. října 1969, jehož autor Jan Kalus, vyjadřuje svůj vděk příslušníkům sovětské posádky, kteří mu pomáhali při hašení lesa.

„V polovině října jsem se dvěma spolupracovníky pracoval v lese v prostoru Ralsko. Toho dne, hned ráno, jsme byli nuceni hasit les. (...) Jelikož váł silný vítr, zanechal jsem dva kolegy na místě, aby zabraňovali šíření ohně a sám jsem se vydal na posádku sovětských vojsk požádat o pomoc při hašení.

Službu konající poručík ochotně zformoval družstvo s potřebným náradím, které pod jeho vedením oheň zlikvidovalo. Obětavým zachráncům velkých hodnot patří náš srdečný dík za jejich účinnou pomoc.“¹³¹

¹³⁰ HRADECKÁ, Vladimíra – KOUDELKA, František. Kádrová politika a nomenklatura KSČ 1969-1974. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny; sv. 31. s. 23-24.

¹³¹ KALUS, Jan. Zachránili hodnoty. *Nástup*, 9.10.1969, roč. 19, č. 40. s. 2.

Postupující rehabilitace prosovětsky smýšlejících, kteří ani po provedení invaze názorově nezakolísali a bylo jim stran odlišně smýšlející většiny činěno příkoří, dobře dokumentuje případ Františka Židlického. Nejprve ke sloupku v *Nástupu* z 16. října 1969, který čtenáře informuje o výsledcích plenárního zasedání OV KSČ v České Lípě, konaného předcházející týden. „*Rovněž tak odsoudilo kampaň [plénium OV KSČ], která byla vedena proti členu strany, příslušníku LM s. Židlickému za jeho zásadní postoje, projevy přátelství k Sovětskému svazu, jeho skandalizaci v rámci okresu i Průboje [stranický tisk z provenience SKV KSČ] a plně jej stranicky i občansky rehabilituje.*“¹³² Ve stejném vydání *Nástupu* byl rehabilitaci F. Židlického věnován samostatný příspěvek. „*Ale i v našem okrese byla celá řada poctivých a obětavých členů strany, kteří důsledně podle marx-leninských zásad situaci vysvětlovali, pevně stáli na pozicích proletářského internacionalismu. Jedním z nich je i soudruh František Židlický, ... Za svůj důsledný postoj a osobní angažovanost při obhajobě správné stranické politiky s ním bývalé vedení nár. podniku Tatra Česká Lípa za podpory bývalého vedení stranické organizace i ZV ROH rozvázalo okamžitě pracovní poměr. Rozhodnutí okresního soudu v České Lípě z 12. května 1969 ukázalo, že rozvázání pracovního poměru bylo nezákonné...*“¹³³ Aby té chvály na adresu neohroženého hrdiny nebylo málo: „*(...) Za jeho příkladný a neohrožený postoj v boji s protisocialistickými silami a za jeho zásadní postoj i v letošních srpnových dnech byl navržen [předsednictvem OV KSČ v České Lípě] k vyznamenání „Za statečnost“.*“¹³⁴

K dokreslení příběhu F. Židlického předkládám čtenáři několik málo zajímavostí z rozhovoru s L. Smejkaem. F. Židlický působil v národním podniku Tatra Česká Lípa, před tím než byl propuštěn i po jeho návratu, jako „kádrový šéf“. On sám pak v pořadu Československého rozhlasu „A léta běží vážení“, který začal být vysílán počátkem 70. let 20. století, tvrdil, že odešel z vlastní iniciativy. Vyprávěl o tom, jak mu bylo vyhrožováno oběšením apod. Historiky o výhrůžkách osobní likvidací po srpnové intervenci patřily u přesvědčených konzervativců, kteří se vraceli na své posty, k dosti oblíbeným. Již během oněch 70. let 20. století se široké veřejnosti začaly jevit jako značně nevěrohodné. Po té, co byl F. Židlický vrácen na původní pozici v Tatře Česká Lípa, tedy na post „kádrového šéfa“, započal své snahy o revanš. Vypudil z podniku značné množství zaměstnanců. Dělo se tak ovšem v 70. letech 20. století, kdy národní podnik Československý uranový průmysl začal na území českolipského okresu intenzivně rozvíjet těžbu uranové rudy a měl nedostatek

¹³² Principiálně řešit problémy: Zpráva tiskové komise o plenárním zasedání OV KSČ v České Lípě. *Nástup*, 16.10.1969, roč. 19, č. 41. s. 1

¹³³ Rehabilitace F. Židlického: Z rozhodnutí OV KSČ. *Nástup*, 16.10.1969, roč. 19, č. 41. s. 1

¹³⁴ Tamtéž.

technicky vzdělaných zaměstnanců. Propuštění zaměstnanci z Tatry Česká Lípa, zdatní technici, pochopitelně nacházeli v rámci uranového průmyslu své nové působiště. F. Židlický byl z této skutečnosti značně rozhořčen, poněvadž pracovníci v důlním průmyslu měli, a dle mého soudu i dnes mají, poměrně slušné platy. F. Židlický byl zastáncem maximálního trestání nežádoucích, a tak se osobně angažoval ve věci zaměstnávání propuštěných z Tatry a za snižování jejich platu. Závěrem tohoto odstavce si nemohu odpustit doslovnou citaci rozhovoru s L. Smejkel, týkající se odpovědi pracovníka Československého uranového průmyslu F. Židlickému, stěžujícímu si na zaměstnávání jím propouštěných. „*Co si myslíš soudruhu, kde mi vezmeme lidi? Víš, že uran má přednost, že pracujeme pro SSSR, pro mírové využití atomové energie.*“¹³⁵

Po zářijovém plénu 1969 nastala ostrá etapa snahy o sjednocení, lépe řečeno očištění KSČ, které vyvrcholilo roku 1970. To jsem se pokusil naznačit již v úvodním odstavci této kapitoly. Tato snaha nebyla obměněnými funkcionáři nikterak zastírána, ba byla veřejně proklamována. Výstižně nastalé poměry pospal předseda OKRK Zdeněk Langr: „*A tak je situace taková, že k rehabilitacím předlednového vývoje přibyly rehabilitace polednového vývoje a je jich za ten jeden rok dost.*“¹³⁶

Není mým záměrem popisovat změny v OV KSČ v České Lípě, ale pro dokončení příběhu zmiňovaného, nyní již bývalého, vedoucího tajemníka POV KSČ Josefa Hrdiny, si přeci jen pár strohých informací dovolím. Stejně plénum OV KSČ v České Lípě konané 9. října 1969, které rehabilitovalo F. Židlického, „*(...) ... odsoudilo neprincipiální přístup při řešení otázek zařazení s. Balouna po uvolnění z funkce ved. tajemníka OV KSČ v České Lípě, jeho napadání a skandalizování v rámci okresu a plně jej stranicky rehabilituje.*“¹³⁷ Takže vedoucí tajemník OV KSČ předlednového ražení, který tuto funkci zastával před J. Hrdinou, byl očištěn. Naopak s J. Hrdinou bylo zavedeno stranické řízení.

Za pozornost stojí rozhodně i některé příspěvky uveřejněné v rámci nové nepravdivé rubriky *Nástupu* „*Hlas starého komunisty*“. Její první výskyt jsem zaregistroval v *Nástupu* z 23. října 1969, ovšem ta pro tuto práci nebyla rozhodně tak zajímavá jako ta, které se mám v úmyslu věnovat na následujících řádcích.

Prostřednictvím rubriky „*Hlas starého komunisty*“ otištěné v *Nástupu* z 20. listopadu 1969, se Ludvík Palkovič, od 13. listopadu 1969 nový člen redakce *Nástupu*, snaží

¹³⁵ Osobní rozhovor s pamětníkem. Ladislavem Smejkel. [2011-08-31].

¹³⁶ MANDÍK, Václav. Odpovědně a důsledně řešit chyby: Náš rozhovor s předsedou OKRK soudruhem Zdenkem Langrem. *Nástup*, 16.10.1969, roč. 19, č. 41. s. 1

¹³⁷ Principiálně řešit problémy: Zpráva tiskové komise o plenárním zasedání OV KSČ v České Lípě. *Nástup*, 16.10.1969, roč. 19, č. 41. s. 1

provést bilanci dění po srpnu 1968. Samozřejmě, že z vlastního úhlu pohledu. Vzpomíná jak on a jemu blízcí soudruzi byli neoblomní ve svých prosovětských postojích a vedli vytrvalý boj s kontrarevolucí. V tomto boji se stmelili v neoblomný soudružský svazek stejně smýšlejících. Tak silné pouto zažil před tím jen jednou. Nebylo to nikde jinde než v bojích Druhé světové války na východní frontě. „(...) ..., *kdy jako příslušník první Ukrajinské partyzánské divize generála Kovpaka jsem poznal pevnost a neoblomnost bojové družby a ryzího soudružství svých sovětských spolubojovníků.*“¹³⁸ Jak dále uvádí, za významný mezník v jejich boji proti projevům kontrarevoluce považuje proslulý mimoňský aktiv. „*Jestli jsme v období před a z počátku i po srpnu 1968 hledali odhodlané soudruhy pro společný boj za záchranu strany a hodnot socialismu v bezprostřední blízkosti okolo nás, znamenalo pro nás pro všechny velký, vsutku kvalitativní obrat, konání – v budoucnu jistě historického – mimoňského aktivu 10. Ledna letošního roku. Tam jsme se po dlouhé době přesvědčili a znovu poznali, že nejsme jenom jednotlivci nebo malé skupinky, ...*“¹³⁹ Samozřejmě, že kvituje se zadosti učiněním usnesení POV KSC v České Lípě z 22. října 1969. To přehodnotilo stanovisko bývalého POV KSC a rehabilitovalo organizátory a účastníky mimoňského aktivu, zároveň vyjádřilo uznání za jejich stranickou statečnost.¹⁴⁰

Zajímavý je i příspěvek Karla Krajíčka, řidiče ČSAD v Dubé, který patří k těm nejradikálnějším, otištěných v rámci mnou prostudovaného 19. ročníku *Nástupu*. Byl řadovým členem KSC a zřejmě vytušil možnost dostat se k některé z uvolněných funkcí, ostatně jako mnoho jiných. Ale to je pouze má, prameny nepodložená domněnka. V úvodu jím zkompilevaného dopisu, otištěného v *Nástupu* z 27. listopadu 1969, vyjadřuje nespokojenost s pomalým průběhem normalizace, přičemž je přesvědčen, že „50. léta“ se opakovat nebudou. Výrokem, že jediné, co se prostí členové KSC tedy i on sám, dozvěděli o dění v 50. letech v Československu, se dozvěděli od revizionistů-kontrarevolucionářů. Tím přímo zpochybňuje zřůdnost komunistického režimu 50. let 20. století v Československu, stejně jako většina zapřísáhlých dogmatiků vracejících se na výsluní. Vcelku logicky nemohli nastupující konzervativní síly dopustit dokončení revize nezákonností 50. let, poněvadž by se tím samy kompromitovaly. Dále autor naznačuje, že lidí spojených s reformní děním roku přecházejícího je ve společnosti stále mnoho, a to i v místě jeho bydliště. Čímž nepřímo

¹³⁸ PALKOVIČ, Ludvík. Dělat místní politiku ...: Hlas starého komunisty. *Nástup*, 20.11.1969, roč. 19, č. 46. s. 2.

¹³⁹ Tamtéž.

¹⁴⁰ Tamtéž.

naznačuje, co jest v nastalé situaci nutno prioritně učinit. Vyjádření jeho touhy po vyšší funkci, aby mohl jím předestřené názory aplikovat v praxi, spatřuji v následujících slovech.¹⁴¹

„My, na stranické půdě, ZO i MV, řešíme věci, které ovlivňují jen nepatrný počet lidí. Práce v těchto organizacích se stává únavnou.“¹⁴²

Ani Karel Krajíček si neodpustil nějaký ten příměr hrůz a příkoří z jeho života k reformnímu dění roku 1968 a reakci československé společnosti na po provedení invaze. Obdobně jako L. Palkovič, jehož článek jsem citoval a opatřil komentářem na přecházející straně. „(...) *Poznal jsem dokonale rozdíl života v kapitalismu a socialismu. Ještě mladý jsem poznal nezaměstnanost – bídu a odstrkování. Prožil jsem okupaci fašisty. Ale musím říci, že to je nic proti tomu co bylo.*“¹⁴³

Na závěr svého písemného projevu nemohl K. Krajíček zařadit nic jiného, než vyjádření své neskonale radosti z příchodu vojsk pěti zemí Varšavské smlouvy a následného konání schůzí prosovětských dogmatiků. Ve výčtu schůzí „zdravého jádra“ KSCŠ nemohl opomenout ani mimoňský aktiv.

„První radost, nevýslovnou radost, i když jsem na ten okamžik čekal od jara 1968 – byl 21. srpen, kdy jsem ráno vítal valící se Sovětskou armádu. Takovou radost sotva kdo prožil, jako já s ostatními účastníky v pražské Lucerně, v listopadu 1968, kde pět tisíc soudruhů mladých – starších žen i mužů s takovou radostí a láskou provolávali hesla „Se Sovětským svazem na věčné časy“, ... I jiné podobné akce nám přinášely radost – ať již v Praze v Obecním domě, nebo v Mimoni při projevu Viléma Nového.“¹⁴⁴

Za symbolickou tečku, plně vystihující smysl předkládané práce, považuji přepis rozhovoru F. Židlického a šéfredaktora *Nástupu* Václava Mandíka, uveřejněný 11. prosince 1969. Podstatný není ani tak obsah, ale příležitost, při které byl uskutečněn. Při kooptaci F. Židlického do České národní rady 26. listopadu 1969. Aneb jak osvědčený konzervativce a normalizátor k vážené funkci přišel. Z obsahu bych zmínil pouze pasáž, v níž F. Židlický popisuje svoji činnost v roli vedoucího personálního oddělení n. p. Vagónka Tatra, kterou vykonával souběžně s činností poslance ČNR. Poměrně dobře vystihuje jeho horlivé zaujetí kádrováním zaměstnanců podniku, jež jsem popisoval v předchozí pasáži textu věnované jeho osobě. „(...) *Mimo toho máme nemálo úkolů ve stranické práci v kádrových záležitostech, již*

¹⁴¹ KRAJÍČEK, Karel. Urychlit konsolidační proces. *Nástup*, 27.11.1969, roč. 19, č. 47. s. 2.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Tamtéž.

¹⁴⁴ Tamtéž.

proto, že v našem závodě činnost antisocialistických a protisovětských sil byla o mnoho silnější, než v kterémkoliv závodě v okrese.“¹⁴⁵

Závěrem bych rád dodal, že mým úmyslem v žádném případě nebylo „nálepkování“ jednotlivých protagonistů komentovaných událostí, ani pokus o černobílé vidění dějů, provázejících počátky normalizace na Českolipsku. Je na samotném čtenáři, aby si, s přispěním této práce, učinil vlastní názor na popisovanou problematiku. Pokud tato práce bude v budoucnu chápána jako první pokus o zdokumentování jedné složité dějinné etapy českolipského okresu, budu to považovat za největší zadostiučinění.

4. ZÁVĚR

Práce v rámci poměrně obsáhlé první kapitoly mapuje reformní vývoj v Československu od ledna 1968 až po podpis moskevského protokolu během „pobytu“ československé delegace v Moskvě 23.-26.8.1968. Tato perioda československých dějin se stala pro řadu domácích i zahraničních historiků hlavním předmětem jejich bádání, proto je v současnosti dostupná řada ucelených monografií i dílčích studií věnovaných zmiňovanému tématu, které spolu v některých ohledech vedou tvůrčí polemiku. Přičemž nemohu opomenout memoáry osobností tehdejší politické elity, které se dění osudového roku 1968 přímo účastnily. Z výběru uvedené literatury a edicí pramenů jsem se pokusil sestavit, dle mého názoru pro tuto práci nepostradatelnou, úvodní stat', která se snaží o syntézu přijímaných závěrů jednotlivých autorů.

Hlavním záměrem této práce je zmapování proměny veřejně projevovaných postojů, jak politické reprezentace, tak i veřejnosti, k provedení srpnové intervence vojsk Varšavské smlouvy do Československa. Zároveň také nastínění změn společenských poměrů s tím souvisejících. Téma je uchopeno v úzkém regionálním pojetí Českolipska, za využití lokálního týdeníku *Nástup*. Chronologicky je téma vymezeno rokem 1969.

Po listopadovém a prosincovém plénu 1968 Ústředního výboru Komunistické strany Československa se oslabené reformní vedení strany dostává do defenzivy a reálnou moc získává nově se utvářející realistický proud v čele s G. Husákem a L. Štrougalem. Na výsluní se vrací i řada konzervativců, jejichž pozice byly reformním děním roku 1968 zásadně ohroženy a srpnová intervence pro ně byla vysvobozením. I přesto během posledních měsíců

¹⁴⁵ MANDÍK, Václav. Usilovat o důvěru občanů. *Nástup*, 11.12.1969, roč. 19, č. 49. s. 1.

roku 1968 nacházíme jen málo případů veřejně projevených sympatií s nastalou situací, a to jen u čelních konzervativních představitelů strany (např. Čechie, Lucerna ad.), nikoliv mezi veřejností. Přitom se stále více diferencují představy stále reformně smýšlející veřejnosti a rozpadajících se zbytků reformistů ve vedení strany, činících ústupky ze svých pozic pod nátlakem Moskvy.

S příchodem roku 1969 se konzervativní síly osmělují a i přes nezmírněný odpor veřejnosti stupňují své aktivity. Příkladem budiž vystoupení poslance Federálního shromáždění Viléma Nového, řazeného mezi tzv. ultralevé sektáře, na mítinku v hotelu Merkur v České Lípě 20. února 1969. Na kterém se postavil tváří v tvář nespokojené veřejnosti a ve více než bouřlivé atmosféře znovu zopakoval již jednou vyvrácená lživá tvrzení ohledně činu Jana Palacha. Prostřednictvím několika prohlášení, uveřejněných v Nástupu, lze vyzorovat snahu občanů Českolipska distancovat se od jakéhokoliv spojování jejich jmen s podporou přítomnosti intervenčních vojsk. Konzervativně smýšlející veřejnost nenachází odvahu veřejně projevit svou touhu po návratu předlednových poměrů.

Po dubnovém odstranění A. Dubčeka z funkce 1. tajemníka Ústředního výboru Komunistické strany Československa a jeho nahrazením G. Husákem můžeme pozorovat pozvolný obrat. Publikují se články, snažící se vylíčit sovětské vojáky v tom nejlepším světle a informující o přínosu jejich přítomnosti pro místní obyvatelstvo. Místní stranické organizace a orgány samosprávy, které ještě před dubnem byly na rozdíl od nejvyšších pater stranického a státního vedení zcela proreformní, nyní začínají přehodnocovat svá stanoviska ze srpna minulého roku. Na tento stav měly vliv nepochybně i kádrové změny, které pokračovaly kvapným tempem. O změně společenských poměrů svědčí i nová pravidelná rubrika Nástupu: „Hlas starého komunisty“, kde se objevují autorizované články konzervativních komunistů glorifikující jejich pevné postoje po srpnové invazi. Za poslední projev masového odporu veřejnosti považují drasticky potlačené demonstrace k výročí intervence 18.-22.8.1969. Po těchto událostech upadla reformní část veřejnosti do letargie a smířila se s šedí normalizačního režimu, který po dalších dvacet let hospodářsky, politicky, kulturně a mravně devastoval československou společnost.

SEZNAM ZKRATEK:

BLR	Bulharská lidová republika
ČKD	Českomoravská Kolben-Daněk
ČSAD	Československá autobusová doprava
ČSLA	Československá lidová armáda
ČSR	Československá republika
ČSR	Česká socialistická republika
ČSSR	Československá socialistická republika
ČTK	Československá tisková kancelář
FS	Federální shromáždění
HPS	Hlavní politická správa
K 231	Klub 231
KAN	Klub angažovaných nestraníků
KGB	Komitét gosudarstvennoj bezopasnosti (Výbor státní bezpečnosti)
KSČ	Komunistická strana Československa
KSS	Komunistická strana Slovenska
KSSS	Komunistická strana Sovětského svazu
KV	krajský výbor
LM	Lidové milice
MLR	Maďarská lidová republika
MV	městský výbor
MZV	ministerstvo zahraničních věcí
NATO	North Atlantic Treaty Organisation (Organizace severoatlantické smlouvy)
NF	Národní fronta
NDR	Německá demokratická republika
NS	Národní shromáždění
OKRK	Okresní kontrolní a revizní komise
ONV	okresní národní výbor
OV	okresní výbor
OSN	Organizace spojených národů
PLR	Polská lidová republika
POV	předsednictvo okresního výboru

PÚV	předsednictvo ústředního výboru
ROH	Revoluční odborové hnutí
SALT	Strategic Arms Limitation Talks (Jednání o omezení strategických zbraní)
SKV	severočeský krajský výbor
SPB	Svaz protifašistických bojovníků
SRN	Spolková republika Německo
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
StB	Státní bezpečnost
USA	United States of America
ÚV	ústřední výbor
VAAZ	Vojenská akademie Antonína Zápotockého
VB	Veřejná bezpečnost
VPA	Vojenská politická akademie
VVP	vojenský výcvikový prostor
ZO	základní organizace
ZV	závodní výbor

POUŽITÉ PRAMENY A LITERATURA

Monografie

BENČÍK, Antonín. *Operace „Dunaj“: Vojáci a Pražské jaro*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. ISBN 80-85270-33-1.

BENČÍK, Antonín. *Rekviem za Pražské jaro: Důvěrná informace o přípravě a provedení srpnové intervence varšavské pětky v Československu 1968*. 1. vyd. Třebíč: Tempo, 1998.

BENČÍK, Antonín. *V chapadlech kremelské chobotnice*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2007. ISBN 978-80-204-1617-9.

DOSKOČIL, Zdeněk. *Duben 1969: Anatomie jednoho mocenského zvratu*. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, 2006. ISBN 80-7285-080-6 (USD AV ČR) – 80-7239-204-2 (Doplněk).

HRADECKÁ, Vladimíra – KOUDELKA, František. *Kádrová politika a nomenklatura KSČ 1969-1974*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1998. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny; sv. 31. ISBN 80-85270-83-8.

MADRY, Jindřich. *Sovětská okupace Československa, normalizace v letech 1969-1970 a role ozbrojených sil*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny; sv. 16. ISBN 80-85270-30-7.

MLYNÁŘ, Zdeněk. *Mráz přichází z Kremli*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1990. ISBN 80-204-0196-2.

OTÁHAL, Milan. *Normalizace 1969-1989: Příspěvek ke stavu bádání*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2002. Sešity Ústavu pro soudobé dějiny; sv. 36. ISBN 80-7285-011-3.

OTÁHAL, Milan. *Opozice, moc, společnost 1969/1989: Příspěvek k dějinám „normalizace“*. Praha: Maxdorf, 1994. *Historia nova*; 6. sv. ISBN 80-85800-12-8.

OTÁHAL, Milan. *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989*. 1. vyd. Praha: Dokořán, 2003. ISBN 80-86569-52-7.

PECKA, Jindřich – BENČÍK, Antonín – CIGÁNEK, František, et al. *Sovětská armáda v Československu 1968-1991: Chronologický přehled*. 1. vyd. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1996. Studie – materiály – dokumenty; sv. 9. ISBN 80-85270-54-4.

VALENTA, Jiří. *Sovětská intervence v Československu 1968: Anatomie rozhodnutí*. Praha: Svoboda, 1992. ISBN 80-205-0213-0.

Edice pramenů

BLAŽEK, Petr (ed.). „Akce Palach“. In BLAŽEK, Petr – EICHLER, Patrik – JAREŠ, Jakub, et al. (edd.). *Jan Palach* □ 69. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Ústav pro studium totalitních režimů – TOGGA, 2009. ISBN 978-80-7308-237-6 (Univerzita Karlova v Praze) – ISBN 978-80-87211-04-5 (ÚSTR) – ISBN 978-80-87258-03-3 (TOGGA).

FELCMAN, Ondřej – MERVART, Jan (edd.). *Rok 1968 v poválečných dějinách Československa*. 1. vyd. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2006. ISBN 978-80-86845-92-0.

FELCMAN, Ondřej – MERVART, Jan (edd.). *Rok 1968 v poválečných dějinách Československa II. část*. 1. vyd. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2007. ISBN 978-80-86845-92-0.

VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír, et al. (edd.). *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970: Prosinec 1967 – červenec 1968*. 1. vyd. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, 1995. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970; 4. díl, sv. 1. ISBN 80-85270-44-7 (ÚSD AV ČR) – ISBN 80-85765-54-3 (Doplněk Brno)

VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír (edd.). *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970: Červenec – srpen 1968*. 1. vyd. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, 1996. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970; 4. díl, sv. 2. ISBN 80-85270-60-9 (ÚSD AV ČR) – ISBN 80-85765-76-4 (Doplněk Brno)

VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír (edd.). *Mezinárodní souvislosti československé krize 1967-1970: Září 1968 – květen 1970*. 1. vyd. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, 1997. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970; 4. díl, sv. 3. ISBN 80-85270-66-8 (ÚSD AV ČR) – ISBN 80-85765-93-4 (Doplněk Brno)

VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír (edd.). *Komunistická strana Československa: Konsolidace (květen – srpen 1968)*. 1. vyd. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, 2000. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970; 9. díl, sv. 2. ISBN 80-7285-000-8 (ÚSD AV ČR) – ISBN 80-7239-065-1 (Doplněk Brno).

VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír (edd.). *Komunistická strana Československa: Kapitulace (srpen – listopad 1968)*. 1. vyd. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, 2001. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970; 9. díl, sv. 3. ISBN 80-7285-006-7 (ÚSD AV ČR) – ISBN 80-7239-093-7 (Doplněk Brno).

VONDROVÁ, Jitka – NAVRÁTIL, Jaromír (edd.). *Komunistická strana Československa: Normalizace (listopad 1968 – září 1969)*. 1. vyd. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, 2003. Prameny k dějinám československé krize 1967-1970; 9. díl, sv. 4. ISBN 80-7285-031-8 (ÚSD AV ČR) – ISBN 80-7239-153-4 (Doplněk Brno).

Studie

BLAŽEK, Petr. „Pochodeň č. 1“. In BLAŽEK, Petr – EICHLER, Patrik – JAREŠ, Jakub, et al. (edd.). *Jan Palach □ 69*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Ústav pro studium totalitních režimů – TOGGA, 2009. ISBN 978-80-7308-237-6 (Univerzita Karlova v Praze) – ISBN 978-80-87211-04-5 (ÚSTR) – ISBN 978-80-87258-03-3 (TOGGA).

DOSKOČIL, Zdeněk. Hokejové demonstrace v březnu 1969 a jejich bezprostřední ohlas. In *Svět historie – historikův svět: Sborník prof. PhDr. Robertu Kvačkovi, CSc.* Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-214-2.

PAUER, Jan. Sovětská intervence a restaurace byrokraticko-centralistického systému v Československu 1968-1971. In PECKA, Jindřich – PŘEČAN, Vilém (edd.). *Proměny Pražského jara: Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti*. 1. vyd. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, 1993. Studie, materiály, dokumenty; sv. 2. ISBN 80-85270-10-2 (ÚSD AV ČR) – ISBN 80-85765-02-0 (Doplněk Brno).

PAUER, Jan. Exkurs o úloze Ludvíka Svobody v srpnových událostech 1968. In PECKA, Jindřich – PŘEČAN, Vilém (edd.). *Proměny Pražského jara: Sborník studií a dokumentů o nekapitulantských postojích v československé společnosti*. 1. vyd. Praha – Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR – Doplněk, 1993. Studie, materiály, dokumenty; sv. 2. ISBN 80-85270-10-2 (ÚSD AV ČR) – ISBN 80-85765-02-0 (Doplněk Brno).

Články v odborném tisku

BISCHOF, Günter. „No Action“: Johnsonova administrativa a invaze do Československa. *Soudobé dějiny*, 2008, roč. 15, č. 3-4. s. 465-484. ISSN 1210-7050.

FOJTEK, Vít. „Uplatňovat zdrženlivost.“ Reakce Washingtonu na československou krizi v roce 1968. *Český časopis historický*, 2008, roč. 106, č. 3. s. 562-597. ISSN 0862-6111.

HOPPE, Jiří. Britský pohled na „pražské jaro“. *Soudobé dějiny*, 2000, roč. 12, č. 3. s. 338-356. ISSN 1210-7050.

TŮMA, Oldřich. Nejhorší možná varianta: Srpen 1968. *Soudobé dějiny*, 2008, roč. 15, č. 2. s. 318-340. ISSN 1210-7050.

Internet

SMEJKAL, Ladislav. *Z historie České Lípy: 1969*. Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě. [cit. 2011-08-15]. URL: <<http://www.muzeumcl.cz/obsah/1969>>.

Tisk

SOkA Česká Lípa – *Nástup: Týdeník OV KSC a rady ONV v České Lípě*. Česká Lípa: OV KSC v České Lípě, 1960–1990.

Pamětník

Mgr. Ladislav Smejkal, historik, Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě.

Bibliografie

SOVADINA, Miloslav – POLCAROVÁ, Monika. *Bibliografie historicko-vlastivědných článků publikovaných v okresních novinách Nástup 1960 – 1990*. 1. vyd. Česká Lípa: Státní okresní archiv Česká Lípa, 2001.

RESUME

The Occupation of the Česká Lípa Region by the Russian Army in 1969 as Seen by the Regional Press.

This essay surveys in the scope of this, rather comprehensive, 1st chapter the reformative process in Czechoslovakia from January 1968 to the time of the Moscow protocol signature by the Czechoslovak delegation during their “stay” in Moscow the 23. – 26. 8. 1968. This period of Czechoslovak history has become for number of native and foreign historians the predominant subject matter of their research and that’s why there are, in present, many comprehensive memoirs and studies, dedicated to this theme, available and in some respect are leading productive polemic with each other as well. At the same time, I can’t omit memoirs of that time well known political personalities, who took direct part in those fatal events of the year 1968.

From the abundant library of featured literature and editorial sources, I had assembled, to my expertise, for this work indispensable introductory essay which tries diligently to put the views of different authors in some kind of synthesis.

The essential intention of this study is to analyze the transformation of the publicly manifested stance by both, that time political representation and the public, on the execution of the 21.st August Warsaw Pact Army intervention in Czechoslovakia, and simultaneously outline the change of related formal social status as well. The theme concentrates closely on narrow region of Cecholipsko, with utilization of local weekly newspaper the *Nastup*. Chronologically put, the theme is defined by the year 1969.

After the plenum of the Communist Party Central Committee in November and December 1968, the weakened reform prone party leaders are pushed to the defense and the real power is gained by new, just forming realistic stream headed by G. Husak and L. Strougal. Back to the spotlight are returning conservative party members, whose positions were fundamentally endangered by the reform events in the beginning of 1968 and in general, the August Intervention was basically liberation to them. Despite it, during last months of 1968 we could find publicly presented very little sympathy with arisen situation, and if so, than only by leading party conservative representatives e.g. *Cechie*, *Lucerna*, etc. but never by the public itself. At the same time, the conception of the still progressively thinking public and falling apart leftovers of the reform party leaders retreating from their original positions, pressured by Moscow, differ more and more.

With upcoming year 1969, despite the unrelieved resentment of the public, conservative powers proactively escalate their activities. One example for all is the appearance of the Federal Assembly member Vilem Novy, counted among ultra left wing sectarians, at the meeting in the Hotel Merkur in Ceska Lipa on the 20.th February 1969. There he lied face to face of very dissatisfied community and in more than thunderous atmosphere repeated already before invalidated lies about the act of Jan Palach. Through some statements, published in the Nastup, we could observe an effort of citizens of CL region to distance themselves from any whatsoever connection of their names with the support of intervention army. Conservatively thinking citizens didn't find the courage to manifest their desire to return into the pre-January circumstances.

After the April removal of A. Dubcek from the position of the 1st secretary of Communist Party Central Committee and his replacement by G. Husak we can see the slow turn of the situation. There are articles published picturing Red Army soldiers in the best view and inform the local citizens about the positives of the army presence. Local communist party organizations and authorities of the autonomy, which were before April in contrast to /unlikely/the highest levels of party leadership totally pro-reform, start to reclassify their last year August positions. This situation was definitely influenced by rapidly enforced cadre changes.

This change of the society status is documented by the new column in the Nastup named "The voice of the old communist" where are featured an authorized articles of conservative communists glorifying their sound stance after the August invasion. As the very last exhibition of the mass public resistance I consider the very brutally suppressed demonstration at the anniversary of the intervention during 18. – 22. 8. 1969. After those events fell prone to reform public into a lethargy and accepted somehow the gray normalization regime which successfully devastated economically, politically, culturally and morally the Czechoslovak society.

OBRAZOVÁ PŘÍLOHA

- Obr. č. 1 Beseda v prostorách n. p. Vagónka Tatra za účasti L. Pachmana, V. Škutiny, L. Vaculíka, 17.3.1969, Česká Lípa.
(Autor: KÖHLER, Ivan. Zdroj: Depozitář Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě)
- Obr. č. 2 L. Pachman na besedě v prostorách n. p. Vagónka Tatra. 17.3.1969, Česká Lípa.
(Autor: KÖHLER, Ivan. Zdroj: Depozitář Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě)
- Obr. č. 3 V. Škutina na besedě v prostorách n. p. Vagónka Tatra. 17.3.1969, Česká Lípa.
(Autor: KÖHLER, Ivan. Zdroj: Depozitář Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě)
- Obr. č. 4 L. Vaculík na besedě v prostorách n. p. Vagónka Tatra. 17.3.1969, Česká Lípa.
(Autor: KÖHLER, Ivan. Zdroj: Depozitář Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě)

Obr. č. 1



Obr. č. 2



Obr. č. 3



Obr. č. 4

